

Nr 100

Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m. m.; given Stockholms slott den 9 mars 1973.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF ADOLF

CARL LIDBOM

Propositionens huvudsakliga innehåll

Genom propositionen läggs fram förslag till ändringar i föräldrabalken jämte förslag till vissa följdändringar i annan lagstiftning.

De ändringar som föreslås i föräldrabalken innebär att barnavårds-mannainstitutionen i dess nuvarande utformning avskaffas och att de uppgifter som f. n. åvilar barnavårds mannen förs över till andra organ. Sålunda föreslås att uppgiften att medverka vid utredning av utom-äktenskapliga barns börd skall övertas av barnavårdsnämnden, som även skall se till att barnet får underhållsbidrag. Nämnden föreslås få delegera beslutanderätten i fråga om dessa uppgifter på tjänsteman hos kommunen. Den obligatoriska tillsynen av barn utom äktenskap föreslås upphöra. Samhällets tillsyn, som bör omfatta alla barn, föreslås i stället bli utövad av barnavårdsnämnden och andra barnavårdande organ i samverkan, varvid särskilt barnavårdscentralerna får stor betydelse. Behovet av stöd och hjälp till vårdnadshavare vid utövandet av vårdnaden föreslås skola tillgodoses av barnavårdsnämnderna. Barnavårdsnämnden i vårdnadshavarens kyrkobokföringsort skall på begäran av denne utse en särskild tjänsteman eller förtroendeman hos nämnden eller annan lämplig person, som har att lämna honom sådant bistånd. Den person som nämnden utser för detta ändamål föreslås bli benämnd barnavårdsman.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1974.

1 Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom förordnas i fråga om föräldrabalken,¹
dels att 8 kap. skall upphöra att gälla,
dels att 3 kap. 2 och 4 §§, 6 kap. 6 §, 7 kap. 2 och 7 §§, 20 kap. 6, 11, 28 och 38 §§ samt 21 kap. 5 § skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i 3 kap. skall införas två nya paragrafer, 5 och 6 §§, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

2 §²

Erkännande av faderskapet till barn utom äktenskap sker skriftligen. Erkännandet skall bevittnas av två personer och skriftligen godkännas av *barnavårds mannen* eller, om sådan ej är förordnad, barnavårdsnämnden samt av modern eller särskilt förordnad förmyndare för barnet. Har barnet uppnått myndig ålder, skall erkännandet i stället godkännas av barnet självt. Erkännande kan ske även före barnets födelse.

Barnavårds mannen och barnavårdsnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antagas att mannen är fader till barnet.

Visas senare att mannen ej är fader till barnet, skall rätten förklara, att erkännandet saknar verkan.

Erkännande av faderskapet till barn utom äktenskap sker skriftligen. Erkännandet skall bevittnas av två personer och skriftligen godkännas av barnavårdsnämnden samt av modern eller särskilt förordnad förmyndare för barnet. Har barnet uppnått myndig ålder, skall erkännandet i stället godkännas av barnet självt. Erkännande kan ske även före barnets födelse.

Barnavårdsnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antagas att mannen är fader till barnet.

4 §³

Det åligger barnavårdsnämnden att sörja för att faderskapet till barn utom äktenskap fastställes, om den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd i riket eller eljest vistas här. Barnavårdsnämnden skall sörja för att fader-

¹ Senaste lydelse av 8 kap. 3 § 1969: 617
 8 kap. 4 § 1969: 617
 8 kap. 6 § 1969: 617
 8 kap. 7 § 1969: 157
 8 kap. 10 § 1971: 305

² Senaste lydelse 1969: 617.

³ Senaste lydelse 1969: 617.

Nuvarande lydelse

Närmare bestämmelser om förfarandet vid fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap, för vilket barnavårdsman är förordnad, meddelas i särskild lag.

Föreslagen lydelse

skapet till annat barn utom äktenskap fastställles, om vårdnadshavaren begär det och barnet är svensk medborgare.

Närmare bestämmelser om förfarandet vid fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap i fall som avses i första stycket meddelas i särskild lag.

5 §

Uppgiften att sörja för att barnets börd fastställles åvilar barnavårdsnämnden i den kommun där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd. Är vårdnadshavaren ej kyrkobokförd i riket, åvilar uppgiften barnavårdsnämnden i den kommun där han vistas eller, om han ej vistas i riket, barnavårdsnämnden i Stockholm.

6 §

Inträder ändring i förhållande som anges i 5 § sedan barnavårdsnämnden inlett utredning för att få barnets börd fastställd, är nämnden ändock skyldig att slutföra utredningen.

Barnavårdsnämnden kan förordna att ärendet skall överflyttas till barnavårdsnämnden i annan kommun, om det skulle avsevärt underlätta utredningen. Om sådant beslut skall den andra barnavårdsnämnden ofördröjligen underrättas.

Talan mot barnavårdsnämnds beslut enligt andra stycket föres hos länsstyrelsen genom besvär. Mot länsstyrelsens beslut föres talan hos kamrarrätten genom besvär.

6 kap.

6 §

Gör en av föräldrarna sig skyldig till grovt missbruk eller till grov försummelse vid vårdnadens utövande, eller är han hemfallen

Gör en av föräldrarna sig skyldig till grovt missbruk eller till grov försummelse vid vårdnadens utövande, eller är han hemfallen

Nuvarande lydelse

åt missbruk av rusgivande medel, eller för han ett lastbart liv, eller är han till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak för längre tid förhindrad att delta i vårdnaden, äge rätten på ansökan av den andre *eller barnavårdsman* eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd förordna, att vårdnaden skall tillkomma allenast den andre. Inträffar sådant fall i fråga om bägge föräldrarna, äge rätten överflytta vårdnaden å särskilt förordnad förmyndare.

Föreslagen lydelse

åt missbruk av rusgivande medel, eller för han ett lastbart liv, eller är han till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak för längre tid förhindrad att delta i vårdnaden, äge rätten på ansökan av den andre eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd förordna, att vårdnaden skall tillkomma allenast den andre. Inträffar sådant fall i fråga om bägge föräldrarna, äge rätten överflytta vårdnaden å särskilt förordnad förmyndare.

7 kap.

2 §

I kostnaden för barnets underhåll tage envar av föräldrarna del efter sin förmåga.

Fader eller moder, som ej har vårdnaden om barnet, skall betala underhållsbidrag. Tillkommer vårdnaden om barn i bestående äktenskap endast den ene av föräldrarna och leva de ej efter domstols beslut eller eljest på grund av söndring åtskilda, gälle dock vad i 5 kap. giftermälsbalken stadgas.

Det åligger barnavårdsnämnd, som enligt 3 kap. 4 § skall sörja för att faderskapet till barn utom äktenskap fastställas, att tillse att barnet tillförsäkras underhåll.

7 §

Avtal angående fullgörande för framtiden av underhållsskyldighet som ovan sägs utgöra ej hinder för den underhållsberättigade att göra gällande rätt till högre underhållsbidrag.

Gäller avtalet underhåll enligt 1 § till barn utom äktenskap, vare det dock bindande för den underhållsberättigade, om avtalet slutits genom skriftlig, av två personer bevitnad handling och godkänts av *barnavårdsman* *eller, om sådan ej finnes, av barnavårdsnämnden*. Har modern vårdnaden om barnet, äge hon sluta avtal som nu sagts, ändå att hon ej uppnått myndig ålder. Innefattar avtalet åtagande att till barnets underhåll utgiva visst belopp en gång för alla, *erfordras städse godkän-*

Gäller avtalet underhåll enligt 1 § till barn utom äktenskap, vare det dock bindande för den underhållsberättigade, om avtalet slutits genom skriftlig, av två personer bevitnad handling och godkänts av barnavårdsnämnden. Har modern vårdnaden om barnet, äge hon sluta avtal som nu sagts, ändå att hon ej uppnått myndig ålder. Innefattar avtalet åtagande att till barnets underhåll utgiva visst belopp en gång för alla, *skall beloppet betalas till barnavårdsnämnden*, och varde med beloppet så

Nuvarande lydelse

nande av barnavårdsnämnden. Belopp som sist sagts skall betalas till nämnden, och varde med beloppet så förfaret som i 4 kap. 6 § sägs med avseende å där nämnt engångsbelopp.

Avtal angående underhåll till barn må slutas jämväl före barnets födelse.

Föreslagen lydelse

förfaret som i 4 kap. 6 § sägs med avseende å där nämnt engångsbelopp.

20 kap.

6 §⁴

I ärende om antagande av adoptivbarn skall rätten inhämta upplysningar om barnet och sökanden ävensom huruvida vederlag eller bidrag till barnets underhåll är givet eller utfäst. Har barnet ej fyllt aderton år, skall yttrande inhämtas från barnavårdsnämnden i den församling där sökanden är kyrkobokförd samt, om barnavårdsman förordnats för barnet, från den barnavårdsnämnd, som har att utöva tillsyn å barnavårdsmannens verksamhet, och eljest från barnavårdsnämnden i den församling där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd.

I ärende om antagande av adoptivbarn skall rätten inhämta upplysningar om barnet och sökanden ävensom huruvida vederlag eller bidrag till barnets underhåll är givet eller utfäst. Har barnet ej fyllt aderton år, skall yttrande inhämtas från barnavårdsnämnden i den kommun där sökanden är kyrkobokförd och från barnavårdsnämnden i den kommun där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd.

Fader eller moder, vars samtycke till adoptionen ej erfordras, varde ändock hörd, där det kan ske. Vid adoption av adoptivbarn skall vad nu sagts i stället gälla adoptanten eller, om make adopterat andra makens barn, envar av makarna. Finnes särskild förmyndare, vars samtycke ej erfordras, skall ock han höras.

11 §⁵

I mål om underhåll till barn får modern, om hon har vårdnaden om barnet, föra talan för barnet, även om hon ej uppnått myndig ålder. Är särskild förmyndare för barnet förordnad, har han samma rätt att föra talan för barnet. Även barnavårdsman får föra sådan talan. Var och en som kan föra talan för barnet skall få tillfälle att yttra sig i målet.

I mål om underhåll till barn får modern, om hon har vårdnaden om barnet, föra talan för barnet, även om hon ej uppnått myndig ålder. Är särskild förmyndare för barnet förordnad, har han samma rätt att föra talan för barnet. I fall som avses i 7 kap. 2 § tredje stycket får även barnavårdsnämnden föra sådan talan. Var och en som kan föra talan för barnet skall få tillfälle att yttra sig i målet.

⁴ Senaste lydelse 1970: 840.

⁵ Senaste lydelse 1969: 617.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Underhållsbidrag må bestämmas till olika belopp för särskilda delar av underhållstiden.

Underhåll till barn må ej mot den underhållsskyldiges bestridande bestämmas för tid efter det barnet fyllt aderton år, innan det kan tillförlitligen bedömas, huruvida underhållsskyldighet föreligger därefter.

28 §⁶

Ansökan om förmyndares förordnande eller entledigande eller om annan rättens åtgärd med avseende å förmynderskap må, såframt fråga ej är om ärende, varom i 9 kap. 2 a § eller i 29 § stadgas, göras, förutom av överförmyndaren och förmyndare, *jämväl av barnavårdsman och den omyndige själv*, om han fyllt sexton år, så ock av hans make och närmaste fränder. Förmyndare, som gjort sig skyldig till försummelse i vårdnaden om underårig, må entledigas jämväl på ansökan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd. Frågor som avses i denna paragraf skall ock rätten, när anledning är därtill, upptaga utan att särskild ansökan blivit gjord.

Ansökan om förmyndares förordnande eller entledigande eller om annan rättens åtgärd med avseende å förmynderskap må, såframt fråga ej är om ärende, varom i 9 kap. 2 a § eller i 29 § stadgas, göras, förutom av överförmyndaren och förmyndare, *av den omyndige själv*, om han fyllt sexton år, så ock av hans make och närmaste fränder. Förmyndare, som gjort sig skyldig till försummelse i vårdnaden om underårig, må entledigas jämväl på ansökan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd. Frågor som avses i denna paragraf skall ock rätten, när anledning är därtill, upptaga utan att särskild ansökan blivit gjord.

Mot rättens beslut i ärende, varom i första stycket sägs, må talan fullföljas, förutom av den som beslutet särskilt rör, av envar som äger göra ansökan efter vad nyss är sagt.

Mot beslut, varigenom det förelagts förmyndare att vid vite fullgöra visst åliggande, må talan fullföljas allenast i samband med klagan över rättens beslut om utdömande av vitet.

38 §

I fråga om mål eller ärende, vari allmän åklagare, barnavårdsnämnd eller överförmyndare för talan, skall vad i 20 § lagen om införande av nya rättegångsbalken är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Första stycket gäller ej mål om underhåll till barn utom äktenskap.

21 kap.

5 §⁷

Är det uppenbart att förhållandena ändrats väsentligt sedan allmän domstols dom eller beslut

Är det uppenbart att förhållandena ändrats väsentligt sedan allmän domstols dom eller beslut

⁶ Senaste lydelse 1969: 157.

⁷ Senaste lydelse 1971: 305.

Nuvarande lydelse

meddelades, kan länsrätten vägra verkställighet, om det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att fråga om ändring beträffande vårdnad eller umgängesrätt prövas av allmän domstol. Sådan fråga upptages av allmän domstol på ansökan av den som varit part i ärendet hos länsrätten eller av barnavårdsman eller barnavårdsnämnd.

Länsrätten får även i annat fall vägra verkställighet, om risk, som ej är ringa, föreligger för skada på barnets kroppsliga eller själsliga hälsa.

Föreslagen lydelse

meddelades, kan länsrätten vägra verkställighet, om det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att fråga om ändring beträffande vårdnad eller umgängesrätt prövas av allmän domstol. Sådan fråga upptages av allmän domstol på ansökan av den som varit part i ärendet hos länsrätten eller av barnavårdsnämnd.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

2 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1969: 618) om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap**

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1969: 618) om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap,

dels att i rubriken närmast före 2 § samt i 3 och 4 §§ ordet "barnavårdsman" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "barnavårdsnämnd" i motsvarande form,

dels att 1, 2, 5, 6, 7, 10 och 11 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Denna lag gäller förfarandet vid fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap, *för vilket barnavårdsman är förordnad.*

Föreslagen lydelse

1 §

Denna lag gäller förfarandet vid fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap *i fall som avses i 3 kap. 4 § föräldrabalken.*

2 §

Barnavårds mannen skall försöka utreda vem som är fader till barnet. För detta ändamål skall

Barnavårdsnämnden skall försöka utreda vem som är fader till barnet. För detta ändamål skall

Nuvarande lydelse

han inhämta upplysningar från modern och andra personer som kan lämna uppgifter av betydelse för utredningen.

Barnavårdsnämnden i annan kommun skall på begäran av barnavårdsmanen biträda denne.

Föreslagen lydelse

nämnden inhämta upplysningar från modern och andra personer som kan lämna uppgifter av betydelse för utredningen.

Barnavårdsnämnden i annan kommun skall på begäran av den barnavårdsnämnd som det åligger att sörja för att faderskapet fastställas biträda denna.

5 §¹

Med barnavårdsnämndens medgivande får barnavårdsmanen lägga ned påbörjad utredning angående faderskapet, om det

Barnavårdsnämnden får lägga ned påbörjad utredning angående faderskapet, om det

1. visar sig omöjligt att få erforderliga upplysningar för bedömning av faderskapsfrågan,

2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,

3. föreligger samtycke av modern eller särskilt förordnad förmyndare enligt 4 kap. 5 § föräldrabalken till adoption av barnet, eller

4. av särskilda skäl finns anledning till antagande att fortsatt utredning eller rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

Talan mot barnavårdsnämnds beslut att lägga ned påbörjad faderskapsutredning föres genom besvär hos länsstyrelsen. Mot länsstyrelsens beslut föres talan hos kammarrätten genom besvär.

6 §

Barnavårdsmanen skall föra protokoll över vad som förekommer vid utredningen av betydelse för faderskapsfrågan. I protokollet skall antecknas även sådana uppgifter som kan ha betydelse för skyldigheten att utge bidrag till barnets underhåll.

Vid barnavårdsnämnden skall föras protokoll över vad som förekommer vid utredningen av betydelse för faderskapsfrågan. I protokollet skall antecknas även sådana uppgifter som kan ha betydelse för skyldigheten att utge bidrag till barnets underhåll.

Utredningen bör bedrivas skyndsamt. Om ej särskilda skäl föranleder annat, skall utredningen vara slutförd inom ett år från barnets födelse.

7 §

Talan om fastställande av faderskapet föres av barnavårdsmanen. Även den som har vårdnaden om barnet eller särskilt förordnad

Talan om fastställande av faderskapet föres av barnavårdsnämnden. Även den som har vårdnaden om barnet eller särskilt förordnad

¹ Senaste lydelse 1970: 845.

Nuvarande lydelse

förmyndare för barnet får föra sådan talan. Har modern vårdnaden om barnet, får hon föra talan, även om hon ej uppnått myndig ålder.

*Barnavårdsman*en skall föra talan mot den man eller de män som enligt *hans* utredning eller vad som framkommit under målets handläggning skäligen kan komma i fråga som fader till barnet.

Föreslagen lydelse

förmyndare för barnet får föra sådan talan. Har modern vårdnaden om barnet, får hon föra talan, även om hon ej uppnått myndig ålder.

Barnavårdsnämnden skall föra talan mot den man eller de män som enligt *nämndens* utredning eller vad som framkommit under målets handläggning skäligen kan komma i fråga som fader till barnet.

10 §

Talan väckes vid rätten i den ort där den barnavårdsnämnd finns som har *tillsyn över barnavårdsman*ens verksamhet. Rätten kan förordna att målet skall flyttas över till annan domstol, om det skulle avsevärt underlätta handläggningen av målet.

Är mål om fastställande av faderskap anhängigt, kan frågan om faderskapet till barnet prövas endast i det målet.

Talan får ej slutligen prövas före barnets födelse.

Talan väckes vid rätten i den ort där den barnavårdsnämnd finns som har *att tillse att faderskapet till barnet fastställs*. Rätten kan förordna att målet skall flyttas över till annan domstol, om det skulle avsevärt underlätta handläggningen av målet.

11 §

I samband med att *barnavårdsman*en väcker talan skall protokollet över *hans* utredning ges in till rätten. Väckes talan av annan, skall rätten *förelägga barnavårdsman*en att ge in protokollet.

Svarande skall delges protokollet i samband med stämningen.

Rätten kan förelägga *barnavårdsman*en att fullständiga utredningen om faderskapet.

I samband med att *barnavårdsnämnden* väcker talan skall protokollet över *nämndens* utredning ges in till rätten. Väckes talan av annan, skall rätten *infordra barnavårdsnämndens* protokoll.

Rätten kan förelägga *barnavårdsnämnden* att fullständiga utredningen om faderskapet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

Vid tillämpning av vad i övergångsbestämmelse till lagen (1969: 618) om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap föreskrives om att äldre lag skall gälla beträffande barnavårdsman

ens skyldighet att i fråga om barn utom äktenskap, som fötts före utgången av år 1969, sörja för att barnets börd fastställs skall bestämmelserna om barnavårdsman i den äldre lagen i stället gälla barnavårdsnämnden.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap

Härigenom förordnas, att 5 § lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §²

Har blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper utförts på anmodan av *barnavårdsman* för utredning av faderskapet till barn utom äktenskap, skall *barnavårdsnämnden* ersätta kostnad som avses i 4 §.

Har blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper utförts på anmodan av *barnavårdsnämnd* för utredning av faderskapet till barn utom äktenskap, skall *nämnden* ersätta kostnad som avses i 4 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre lag gäller i fråga om undersökning som utförts på anmodan av barnavårdsman.

4 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1969: 620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag

Härigenom förordnas, att 1 § lagen (1969: 620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Den som på grund av förordnande enligt 20 kap. 12 § föräldrabalken utgivit underhållsbidrag till barn utom äktenskap eller till barnets moder har rätt att av allmänna medel återfå vad han utgivit, om domstolen genom dom eller beslut som vunnit laga kraft skilt målet från sig utan att mannen blivit underhållsskyldig.

Vad som sägs i första stycket om rätt till ersättning av allmänna medel gäller också för det fall att underhållsbidrag utgivits på grund av att mannen i skriftlig, av två personer bevitnad handling,

Vad som sägs i första stycket om rätt till ersättning av allmänna medel gäller också för det fall att underhållsbidrag utgivits på grund av att mannen i skriftlig, av två personer bevitnad handling, som

¹ Senaste lydelse av lagens rubrik 1969: 619.

² Senaste lydelse 1969: 619.

Nuvarande lydelse

som godkänts av barnavårdsman-
nen eller barnavårdsnämnden, åta-
git sig att utge underhåll för tid,
intill dess resultatet av blodunder-
sökning om faderskapet föreligger,
och blodundersökningen visar att
han icke kan vara fader till barnet.
Är hans faderskap enligt blodun-
dersökningen osannolikt, har han
rätt till ersättning för utgivna un-
derhållsbidrag, såvida talan om fa-
derskapet icke väckes mot honom
inom sex månader från det utlå-
tandet över blodundersökningen
förelåg. Oavsett resultatet av blod-
undersökningen föreligger rätt till
ersättning, om han genom laga-
kraftvunnen dom friats från fa-
derskapet eller om annan man på
grund av lagakraftvunnen dom el-
ler erkännande är att anse som
fader till barnet.

Föreslagen lydelse

godkänts av barnavårdsnämnden,
åtagit sig att utge underhåll för tid,
intill dess resultatet av blodunder-
sökning om faderskapet förelig-
ger, och blodundersökningen visar
att han icke kan vara fader till
barnet. Är hans faderskap enligt
blodundersökningen osannolikt, har
han rätt till ersättning för utgivna
underhållsbidrag, såvida talan om
faderskapet icke väckes mot ho-
nom inom sex månader från det
utlåtandet över blodundersökning-
en förelåg. Oavsett resultatet av
blodundersökningen föreligger rätt
till ersättning, om han genom la-
gkraftvunnen dom friats från fa-
derskapet eller om annan man på
grund av lagakraftvunnen dom el-
ler erkännande är att anse som fa-
der till barnet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre lag gäller i fråga
om handling som godkänts före ikraftträdandet.

5 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1937: 249) om inskränkningar i rätten att ut-
bekomma allmänna handlingar**

Härigenom förordnas, att 14 § lagen (1937: 249) om inskränkningar i
rätten att utbekomma allmänna handlingar¹ skall ha nedan angivna ly-
delse.

Nuvarande lydelse

Handlingar vilka av läkare eller
hos socialstyrelsen eller på läkares
eller styrelsens föranstaltande upp-
rättats till utredning i mål eller
ärende hos domstol eller i ären-
de som avses i giftermålsbalken;
handlingar i ärenden rörande kri-
minologisk undersökning för forsk-
ningsändamål; handlingar vilka
upprättats vid psykologisk under-

*Föreslagen lydelse*14 §²

Handlingar vilka av läkare eller
hos socialstyrelsen eller på läkares
eller styrelsens föranstaltande upp-
rättats till utredning i mål eller
ärende hos domstol eller i ären-
de som avses i giftermålsbal-
ken; handlingar i ärenden rörande
kriminologisk undersökning för
forskningsändamål; handlingar vil-
ka upprättats vid psykologisk un-

¹ Lagen omtryckt 1971: 203.

² Senaste lydelse 1972: 121.

Nuvarande lydelse

sökning som utförts för forskningsändamål eller i samband med inskrivning av värnpliktiga eller yrkesvägledning, arbetsvård eller omskolning eller i ärende om anställning eller upphörande av anställning hos myndighet eller i ärende om uttagning av anställd hos myndighet till viss utbildning eller tjänstgöring; läkarutlåtanden i ärenden om statlig personalpensionering; handlingar i ärenden enligt lagen (1972: 119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall; handlingar i ärenden rörande hälsovård, sjukvård, socialhjälp, understöd vid barnsbörd, samhällets barnavård och ungdomsskydd eller eljest barnavårdsnämnds och barnavårdsmäns verksamhet, sådan familjerådgivning som drives av kommun, landstingskommun, församling eller kyrklig samfällighet, rätt för enskilda att inköpa alkoholhaltiga drycker, behandling av alkoholister eller eljest nykterhetsnämnds verksamhet, folkpensionering eller eljest pensionsstyrelsens eller pensionsnämnds verksamhet, försäkring för olycksfall i arbete eller eljest riksförsäkringsanstaltens eller försäkringsrådets verksamhet, tillsyn å understödsföreningar, hjälpverksamhet vid arbetslöshet; så ock handlingar i ärenden rörande kontroll å utläningar, som här i riket vistas eller hit söka tillträde, må, i vad de angår enskilds personliga förhållanden, icke utan hans samtycke till annan utämnas tidigare än sjuttio år efter handlingens datum. Även utan sådant samtycke skall dock handling som nu sagts utlämnas, om, med hänsyn till det ändamål för vilket utlämnande åstundas och omständigheterna i övrigt, trygghet kan anses vara för handen, att det ej kommer att missbrukas till skada eller förklenande för den vilkens personliga

Föreslagen lydelse

dersökning som utförts för forskningsändamål eller i samband med inskrivning av värnpliktiga eller yrkesvägledning, arbetsvård eller omskolning eller i ärende om anställning eller upphörande av anställning hos myndighet eller i ärende om uttagning av anställd hos myndighet till viss utbildning eller tjänstgöring; läkarutlåtanden i ärenden om statlig personalpensionering; handlingar i ärenden enligt lagen (1972: 119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall; handlingar i ärenden rörande hälsovård, sjukvård, socialhjälp, understöd vid barnsbörd, samhällets barnavård och ungdomsskydd eller eljest barnavårdsnämnds verksamhet, sådan familjerådgivning som drives av kommun, landstingskommun, församling eller kyrklig samfällighet, rätt för enskilda att inköpa alkoholhaltiga drycker, behandling av alkoholister eller eljest nykterhetsnämnds verksamhet, folkpensionering eller eljest pensionsstyrelsens eller pensionsnämnds verksamhet, försäkring för olycksfall i arbete eller eljest riksförsäkringsanstaltens eller försäkringsrådets verksamhet, tillsyn å understödsföreningar, hjälpverksamhet vid arbetslöshet; så ock handlingar i ärenden rörande kontroll å utläningar, som här i riket vistas eller hit söka tillträde, må, i vad de angår enskilds personliga förhållanden, icke utan hans samtycke till annan utlämnas tidigare än sjuttio år efter handlingens datum. Även utan sådant samtycke skall dock handling som nu sagts utlämnas, om, med hänsyn till det ändamål för vilket utlämnande åstundas och omständigheterna i övrigt, trygghet kan anses vara för handen, att det ej kommer att missbrukas till skada eller förklenande för den vilkens personliga förhål-

Nuvarande lydelse

förhållanden i handlingen avses eller för hans nära anhöriga. Vid utlämnande böra erforderliga förbehåll göras.

Angår handling, som i första stycket avses, någons intagning, vård eller behandling å anstalt eller inrättning eller någons vård eller behandling av läkare annorstädes än å anstalt, och finnes grundad anledning antaga att genom handlingens utlämnande ändamålet med vården eller behandlingen skulle motverkas eller någons personliga säkerhet sättas i fara, må utlämnande vägras, ändock att enligt bestämmelserna i första stycket utlämnande bort ske. Likaledes må utbekommande av handling, utvisande vem som gjort anmälan i ärende rörande samhällets barnavård eller ungdomsskydd eller rörande behandling av alkoholister eller vem som eljest lämnat upplysningar i sådant ärende, vägras, om grundad anledning finnes att antaga att den, om vilken anmälan gjorts eller upplysningarna lämnats, skulle missbruka kännedom i berörda hänseende till skada för annan person.

Vad i denna paragraf stadgas har icke avseende å myndighets beslut som särskilt utfärdats eller i protokoll upptagits, där fråga ej är om barnavårdsnämnds eller nykterhetsnämnds beslut eller om beslut i ärende som rör tillämpning av lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall, lagen angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar, lagen om avbrytande av havandeskap, lagen om sterilisering eller lagen om kastrering.

Uppgifter och anteckningar, vilka tillhöra de i kommunerna förda socialregistren, må ej utlämnas i vidare mån än som följer av lagen om socialregister.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

I fråga om handlingar i ärenden rörande barnavårdsmäns verksamhet gäller äldre lag.

6 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1964: 143) om bidragsförskott

Härigenom förordnas, att 6, 9, 11 och 12 §§ lagen (1964: 143) om bidragsförskott skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Den som önskar erhålla bidragsförskott eller vill komma i åtnjutande av högre förskott skall göra ansökan därom. Ansökan göres av vårdnadshavaren, särskilt förordnad förmyndare eller barnavårdsman för barnet.

Föreslagen lydelse

landen i handlingen avses eller för hans nära anhöriga. Vid utlämnande böra erforderliga förbehåll göras.

6 §

Den som önskar erhålla bidragsförskott eller vill komma i åtnjutande av högre förskott skall göra ansökan därom. Ansökan göres av vårdnadshavaren eller särskilt förordnad förmyndare för barnet. Är barnet omhändertaget

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

för samhällsvård, får nämnden utan ansökan besluta om utbetalning av bidragsförskott.

Ansökan skall innehålla nödiga upplysningar för bedömande av barnets rätt till bidragsförskott ävensom en av sökanden på heder och samvete avgiven förklaring, att de lämnade upplysningarna äro med sanningen överensstämmande. Är sökanden ur stånd att själv avgiva sådan förklaring, skall riktigheten av upplysningarna intygas av två trovärdiga, med förhållandena förtrogna personer. Därest underhållsbidrag fastställts för barnet, skall domstols beslut eller annan handling, som kan ligga till grund för indrivning av bidraget, i huvudskrift eller bestyrkt avskrift fogas vid ansökningen, såframt dessa handlingar ej eljest äro tillgängliga för barnavårdsnämnden.

9 §

Bidragsförskott utbetalas till vårdshavaren. I fråga om fosterbarn eller barn, som eljest fostras i annat enskilt hem än vårdnadshavarens, skall dock bidragsförskottet utbetalas till den, hos vilken barnet fostras, såframt ej barnavårdsnämnden annorlunda förordnar.

Finnes någon, till vilken bidragsförskott enligt första stycket skall utbetalas, icke vara skickad att handhava förskottet, må barnavårdsnämnden förordna, att förskottet i stället skall utbetalas till *barnavårdsman för barnet eller annan* lämplig person. Nämnden må ock, då synnerliga skäl äro därtill, själv omhändertaga bidragsförskottet för att användas för barnets bästa.

Finnes någon, till vilken bidragsförskott enligt första stycket skall utbetalas, icke vara skickad att handhava förskottet, må barnavårdsnämnden förordna, att förskottet i stället skall utbetalas till lämplig person. Nämnden må ock, då synnerliga skäl äro därtill, själv omhändertaga bidragsförskottet för att användas för barnets bästa.

Ätnjuter barn, till vilket bidragsförskott utgår, i annat fall än som avses i 8 § fjärde stycket, under hel månad vård på anstalt eller eljest vård på allmän bekostnad, äger den som driver anstalten eller det kommunala organ, som svarar för vårdkostnaden att, i den mån Konungen så förordnar, uppbära så stor del av bidragsförskott för månaden som svarar mot vårdkostnaden.

Det bidragsförskottsbelopp som först förfaller till betalning efter beslut om förskott må, där barnet under den tid å vilken förskottsbeloppet belöper i väsentlig mån erhållit sin försörjning av allmänna medel, till den del beloppet motsvarar vad den myndighet som tillhandahållit försörjningen visar sig hava för nämnda tid utgivit för barnets försörjning uppbäras av myndigheten.

11 §¹

Det åligger barnavårdsnämnd, som utger bidragsförskott, att besluta om indragning av förskottet, därest förutsättningarna för utgivande av förskott icke längre föreligga; dock erfordras ej sådant

¹ Senaste lydelse 1970: 147.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

beslut såframt bidragsförskott skall upphöra att utgå på den grund att barnet fyllt aderton år eller avlidit. Nämnden skall jämväl besluta om nedsättning av bidragsförskott, när bestämmelserna i denna lag föranleda därtill.

Om barnet upphört att vara svensk medborgare eller bosatt i riket, må nämnden utan hinder därav besluta, att barnet i fortsättningen skall åtnjuta bidragsförskott, därest det med hänsyn till omständigheterna skulle framstå såsom oskäligt att indraga förskottet.

Beslut om indragning eller nedsättning av bidragsförskott skall skriftligen delgivas vårdnadshavaren, särskilt förordnad förmyndare *och barnavårdsman* för barnet *samt* den underhållsskyldige.

Beslut om indragning eller nedsättning av bidragsförskott skall skriftligen delgivas vårdnadshavaren, särskilt förordnad förmyndare för barnet *och* den underhållsskyldige.

12 §

Vårdnadshavaren, särskilt förordnad förmyndare *och barnavårdsman* för barnet äro skyldiga att ofördröjligen till den barnavårdsnämnd, som utger bidragsförskottet, anmäla

Vårdnadshavaren *och* särskilt förordnad förmyndare för barnet äro skyldiga att ofördröjligen till den barnavårdsnämnd, som utger bidragsförskottet, anmäla

- a) om barnet avlidit;
- b) om barnet eller, i fall som avses i 1 § andra stycket, vårdnadshavaren upphört att vara svensk medborgare eller bosatt i riket;
- c) om barnet adopterats;
- d) om barnet flyttat samman med den underhållsskyldige;
- e) om barnet erhållit barnpension enligt 8 kap. 5 § lagen om allmän försäkring;
- f) om vårdnadshavarens mantalsskrivningsort ändrats eller barnet blivit bosatt i annan kommun;
- g) om barnet intagits på anstalt;
- h) om underhållsbidrag fastställts för barnet eller fastställt underhållsbidrag ändrats; samt
- i) om den underhållsskyldige betalat på förskottet belöpande underhållsbidrag till vårdnadshavaren eller med dennes vetskap till annan än barnavårdsnämnden.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

7 Förslag till

Lag om ändring i barnavårdslagen (1960: 97)

Härigenom förordnas i fråga om barnavårdslagen (1960: 97),¹

dels att 11 och 12 §§ skall ha nedan angivna lydelse

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 3 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse²

Föreslagen lydelse

3 a §

Barnavårdsnämnden skall lämna den som har vårdnaden om barn stöd och hjälp vid utövandet av vårdnaden.

På begäran av vårdnadshavare skall barnavårdsnämnden i den kommun där denne är kyrkobokförd utse särskild tjänsteman eller förtroendeman hos nämnden eller annan lämplig person (barnavårdsman) att lämna honom sådant bistånd som sägs i första stycket.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer föreskriver i vilka fall och i vilken ordning vårdnadshavare skall särskilt underrättas om sin rättighet enligt andra stycket.

11 §²

Kan barnavårdsnämndens prövning icke avvaktas utan fara eller allvarlig olägenhet, äger nämndens ordförande

1. vidtaga åtgärd som enligt 4 eller 5 kap. ankommer på nämnden,
2. meddela beslut enligt 43 § om att samhällsvård skall återupptagas efter villkorligt upphörande,

3. meddela beslut som avses i 46 § andra stycket, tillstånd som avses i 47 § första stycket eller förbud som avses i 50 eller 51 § <i>samt</i>	3. meddela beslut som avses i 46 § andra stycket, tillstånd som avses i 47 § första stycket eller förbud som avses i 50 eller 51 §.

4. *förordna barnavårdsman.*

Beslut som ordföranden fattat med stöd av första stycket länder omedelbart till efterrättelse och gäller tills vidare i avbidan på nämndens prövning. Det skall anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

Avser beslutet omhändertagande enligt 29 eller 30 § eller förbud enligt 50 §, skall ordföranden omedelbart sammankalla nämnden för att besluta i ärendet. Nämndens sammanträde skall i sådant fall hållas utan dröjsmål och senast inom tio dagar från dagen för ordförandens beslut.

¹ Lagen omtryckt 1971: 308.

² Som nuvarande lydelse anges såvitt gäller 12 § lydelse enligt prop. 1973: 29.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

12 §

Om kommunfullmäktige så bestämma, äger barnavårdsnämnden uppdraga åt särskild avdelning, bestående av ledamöter eller suppleanter i nämnden, eller åt ledamot eller suppleant eller åt tjänsteman hos kommunen att på nämndens vägnar avgöra vissa grupper av ärenden, vilkas beskaffenhet skall angivas i fullmäktiges beslut. Nämnden må dock icke annorledes än genom samfällt beslut

1. utdöma förelagt vite,
2. vidtaga åtgärd enligt 26 § 2, 3 eller 4 eller enligt 29 eller 30 § eller göra framställning om intagning i ungdomsvårdsskola,

3. meddela beslut som avses i 46 § andra stycket, tillstånd eller förhandsbesked som avses i 47 § eller förbud som avses i 50 eller 51 §,

4. fullgöra vad som ankommer på nämnden enligt föräldrabalken, enligt 5 § lagen (1947: 529) om allmänna barnbidrag eller enligt 9, 11 eller 18 § lagen (1964: 143) om bidragsförskott eller

4. fullgöra vad som ankommer på nämnden enligt föräldrabalken i andra avseenden än som sägs i 3 kap. 2 eller 4 §, 7 kap. 2 eller 7 §, om avtalet ej innefattar åtagande att utge engångsbelopp, eller 20 kap. 11 §, enligt 5 § lagen (1969: 618) om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap, enligt 5 § lagen (1947: 529) om allmänna barnbidrag eller enligt 9, 11 eller 18 § lagen (1964: 143) om bidragsförskott eller

5. göra framställning eller avgiva yttrande till kommunfullmäktige.

Beslut som fattats på grund av uppdrag enligt första stycket skall anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

8 Förslag till**Lag om ändring i familjebidragsförordningen (1946: 99)**

Härigenom förordnas, att 35 och 39 §§ familjebidragsförordningen (1946: 99)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*35 §²

Talan mot beslut i ärende, som avses i denna förordning, må fullföljas av värnpliktig, vars rätt beslutet rör, samt i fråga om familjebidrag jämväl av den, för vilken familjebidrag kan utgå, även-

Talan mot beslut i ärende, som avses i denna förordning, må fullföljas av värnpliktig, vars rätt beslutet rör, samt i fråga om familjebidrag jämväl av den, för vilken familjebidrag kan utgå, även-

¹ Förordningen omtryckt 1960: 152.

² Senaste lydelse 1962: 674.

Nuvarande lydelse

som av arbetsgivare, som enligt 27 § tredje stycket är skyldig utgiva bidraget. *För barn må barnavårdsman fullfölja talan.*

Talan mot länsstyrelses beslut i ärende, som avses i denna förordning, och mot tillsynsmyndighetens beslut i fall, som avses i 31 §, må föras av kommun, vars rätt beslutet rör.

Föreslagen lydelse

som av arbetsgivare, som enligt 27 § tredje stycket är skyldig utgiva bidraget.

39 §³

Sådant medgivande, som avses i 3 § andra stycket, 6 § andra stycket, 9 § 2 och 3 mom., 11 § 1 mom. andra stycket, 12 § 3 mom. tredje stycket, 14 § 1 mom. eller 15 §, lämnas av tillsynsmyndigheten på ansökan av familjebidragsnämnd. Medgivande lämnas för viss tid eller tills vidare. När skäl därtill äro, må medgivandet av tillsynsmyndigheten återkallas.

Har familjebidragsnämnd icke funnit skäl att hos tillsynsmyndigheten göra ansökan om medgivande, som avses i 3 § andra stycket, äger den värnpliktige ävensom sådan anhörig eller husföreståndarinna som där sägs göra ansökan direkt hos tillsynsmyndigheten. I övriga i första stycket avsedda fall tillkommer sådan rätt den värnpliktige samt den, för vilken familjebidrag kan utgå. *För barn må barnavårdsman göra sådan ansökan.*

Har familjebidragsnämnd icke funnit skäl att hos tillsynsmyndigheten göra ansökan om medgivande, som avses i 3 § andra stycket, äger den värnpliktige ävensom sådan anhörig eller husföreståndarinna som där sägs göra ansökan direkt hos tillsynsmyndigheten. I övriga i första stycket avsedda fall tillkommer sådan rätt den värnpliktige samt den, för vilken familjebidrag kan utgå.

Tillsynsmyndigheten äger medgiva familjebidragsnämnd befrielse från skyldighet att inhämta medgivande enligt första stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

* Senaste lydelse 1960: 152.

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 9 mars 1973.

Närvarande: Statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena WICKMAN, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, HOLMQVIST, ASPLING, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, MOBERG, BENGTSSON, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON.

Statsrådet Lidbom anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *ändringar i lagstiftningen om barnavårdsman* och anför.

1 Inledning

I 8 kap. föräldrabalken (FB) meddelas grundläggande bestämmelser om barnavårdsman. Vissa föreskrifter om barnavårdsman är också intagna i andra kapitel av samma balk. Även i annan lagstiftning, bl. a. lagen (1969: 618) om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap, finns bestämmelser om barnavårdsmans uppgifter.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 5 februari 1971 tillkallades en utredningsman¹ med uppdrag att göra en översyn av gällande bestämmelser rörande barnavårdsmaninstitutionen. För utredningen antogs namnet barnavårdsmanautredningen. Utredningen har den 7 juni 1972 avlämnat betänkandet (SOU 1972: 65) Barnavårdsmanfrågan med förslag till lag om ändring i FB m. m., innebärande att barnavårdsmaninstitutionen avskaffas. De i betänkandet upptagna förslagen till lagar om ändring i FB, lagen om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap, lagen (1964: 143) om bidragsförskott och barnavårdslagen (1960: 97) torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Efter remiss har yttranden över utredningens betänkande avgetts av hovrätten för Nedre Norrland, socialstyrelsen, länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Norrbottens län, riksskatteverket, barnstugeutredningen, familjelagssakkunniga, socialutredningen, fosterbarnsutredningen, Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Landsorganisationen i Sverige (LO), Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Föreningen Sveriges socialchefer, Sveriges socionom-

¹ Lagmannen Tor Sverne.

förbund, Sveriges socionomers riksförbund, Sveriges kommunaltjänstemannaförbund, Sveriges socialtjänstemannaförbund, Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare, Barnavårdsmannaföreningen i Stockholm, Nämnden för socionomutbildning, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Svenska kvinnors vänsterförbund och Husmodersförbundet Hem och samhälle.

Remissinstanserna har i åtskilliga fall bifogat yttranden från underställda myndigheter.

En sammanställning av remissyttrandena torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

2 Barnavårdsmannainstitutionens tillkomst

Barnavårdsmannainstitutionen infördes i vår lagstiftning genom lagen den 14 juni 1917 om barn utom äktenskap. Syftet var att söka tillvarata de rättigheter som genom denna lag tillförsäkrades de utomäktenskapliga barnen. Barnavårdsman skulle förordnas för varje utom äktenskap fött barn. År 1939 infördes möjlighet att förordna barnavårdsman även för barn i äktenskap och adoptivbarn, sedan föräldrarnas (adoptivföräldrarnas) sammanlevnad upphört eller deras äktenskap upplösts.

Vid tillkomsten av FB år 1949 sammanfördes bestämmelserna om barnavårdsman till barn i och utom äktenskap i 8 kap. FB. Av mera betydande ändringar beträffande barnavårdsmannainstitutionen vilka tillkom i samband härmed må nämnas, att rätten att kräva barnavårdsman för barn i äktenskap utvidgades till att gälla även fader om vårdnaden om barnet tillerkänts honom. Vidare infördes möjlighet att förlänga barnavårdsmannaskapet under viss tid efter det att barnet fyllt 18 år. År 1969 gjordes vissa ändringar, föranledda av de då införda nya faderskapsreglerna.

Angående grunderna för bestämmelserna om barnavårdsman må följande anföras.

I lagberedningens betänkande år 1915 med bl. a. förslag till lag om barn utom äktenskap framhölls, att den förbättring av barnets och moderns rättsliga ställning som förslaget bestämmer om underhållsskyldighet medförde väsentligen skulle bli endast en reform på papperet, om inte de förpliktelser som lagen ålade fadern kom att utkrävas i större omfattning än hittills varit fallet. Den rådande ordningen, varigenom tillvaratagandet av barnets rätt uteslutande anförtröddes åt modern i egenskap av barnets naturliga representant, hade visat sig synnerligen otillfredsställande, då modern ofta saknade både vilja och förmåga att göra barnets rätt gällande. Endast i ett mindre antal fall hade faderns underhållsskyldighet över huvud taget fastställts genom dom eller avtal.

Därtill kom att fastställda underhållsbidrag ofta inte hade indrivits, trots att möjlighet därtill funnits. Det var enligt beredningens uppfattning nödvändigt att samhället ingrep för att tillförsäkra barnet vad som rätteligen tillkom det. De ogifta mödrarnas situation var vidare ofta sådan, att de även för egen del var i behov av samhällets bistånd. Beredningen fann att det lämpligaste sättet att lämna denna samhällshjälp var att man för varje barn utom äktenskap förordnade en barnavårdsman med uppgift att bistå modern och tillse att barnets rätt och bästa behörigen tillvaratogs. Barnavårdsmannen skulle emellertid inte träda i moderns ställe som representant för barnet. Modern skulle bibehållas vid vårdnaden om och förmynderskapet för barnet och själv kunna företa de åtgärder som var nödvändiga för att trygga barnets och hennes egen rätt. Om modern var ur stånd eller ovillig att vidta erforderliga åtgärder skulle emellertid barnets rätt därigenom ej gå förlorad. Barnavårdsmannen skulle vara behörig att själv ingripa där så erfordrades. Barnavårdsmannen skulle således äga själv eller genom ombud föra talan för barnet rörande faderskap, underhåll och om barnets förklarande för trolovningsbarn. Barnavårdsmannen skulle även med uppmärksamhet följa moderns sätt att vårda barnet och, där större bristfälligheter förekom, göra anmälan om förordnande av förmyndare för barnet. Som rättslig ställföreträdare för barnet skulle barnavårdsmannens auktoritet gentemot såväl fadern som modern stärkas.

Den tillsyn som beredningen enligt det anförda fann nödvändig skulle utövas inte bara den närmaste tiden efter barnets födelse utan under barnets hela uppväxttid. Barnavårdsmannens funktion skulle emellertid inte fortgå längre än till dess barnet fyllt 18 år. Barnavårdsmannens uppdrag skulle dock upphöra redan dessförinnan, då annan än modern eller fadern förordnades till förmyndare för barnet. För det fall en utomstående person av rätten förordnades till förmyndare skulle det nämligen enligt beredningens mening vara onödigt och olämpligt att vid hans sida ha en barnavårdsman. Barnavårdsmannens uppdrag skulle vidare kunna upphöra om behov av barnavårdsman inte längre förelåg, såsom då den av föräldrarna som var förmyndare för barnet visat sig lämplig att utan hjälp eller kontroll företräda barnet.

Beredningen ansåg att uppgiften att förordna barnavårdsman inte borde anförtrös domstol. Uppdraget borde göras till en kommunal förtroendepost i förhoppning om att i allmänhet dugliga och för saken intresserade personer skulle kunna erhållas för uppdragens fullgörande. Frågan om barnavårdsmans kvalifikationer i övrigt berördes endast kortfattat av beredningen. Som allmän regel borde enligt förslaget gälla att till barnavårdsman skulle förordnas därtill lämplig man eller kvinna. Skyldighet att motta uppdrag, vilket som regel förutsattes vara oavlönat, skulle inte föreligga. Skulle i anledning därav svårigheter att erhålla barnavårdsmän uppstå inom en kommun, borde kommunen enligt bered-

ningens förslag anvisa medel till ersättning åt barnavårdsmän. Därigenom skulle barnavårdsmannauppgifterna kunna koncentreras till ett mindre antal personer, som hade dessa uppgifter som sin enda eller huvudsakliga sysselsättning. En sådan anordning kunde särskilt i de större städerna vara ändamålsenlig.

Det skulle ankomma på barnavårdsnämnden att förordna barnavårdsmän samt öva uppsikt över barnavårdsmännens verksamhet.

3 Gällande rätt

De grundläggande bestämmelserna om barnavårdsman meddelas i 8 kap. FB. Vissa föreskrifter om barnavårdsman är intagna i andra kapitel av samma balk (3 kap. 2 och 4 §§, 6 kap. 5 och 12 §§, 7 kap. 7 och 10 §§, 20 kap. 6, 11, 28 och 32 §§ samt 21 kap. 5 och 6 §§). Närmare föreskrifter för barnavårdsman ges i kungörelsen (1950: 146) om barnavårdsmans verksamhet och tillsynen därpå (BvmK). Bestämmelser om barnavårdsmans uppgifter finns även bl. a. i lagen (1969: 618) om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap.

3.1 Förordnande av barnavårdsman

För *barn i äktenskap* kan barnavårdsman förordnas om föräldrarna lever åtskilda på grund av söndring eller efter vunnen hemskillnad, om äktenskapet upplösts genom återgång, äktenskapsskillnad eller dödsfall eller om vårdnaden enligt 6 kap. 6 § FB tillkommer endast en av föräldrarna. Förordnande skall meddelas om den av föräldrarna som tillagts vårdnaden begär det eller om barnavårdsnämnden av särskild anledning finner det erforderligt. Har make vid domstol framställt yrkande avseende vårdnaden skall på ansökan av honom eller andra maken barnavårdsman förordnas även för tiden till dess lagakraftvägande dom i målet föreligger. Barnavårdsnämnden kan även utan ansökan förordna barnavårdsman för samma tid om nämnden av särskild anledning finner det nödvändigt (8 kap. 1 § FB).

För *barn utom äktenskap* skall barnavårdsman alltid förordnas om vårdnadshavaren är kyrkobokförd i riket eller vistas här. För annat utomäktenskapligt barn, som är svensk medborgare, kan förordnande meddelas på begäran av vårdnadshavaren. För sistnämnda barn kan behov av barnavårdsman uppkomma t. ex. om anledning förekommer att under medverkan av svenska myndigheter fastställa faderskapet här i landet. Barnavårdsman skall också förordnas för barn som vid födelsen haft äktenskaplig börd men sedan förklarats sakna sådan börd (8 kap. 3 § FB).

Barnavårdsman förordnas av barnavårdsnämnden i den församling

där barnets vårdnadshavare är kyrkobokförd. Är vårdnadshavaren inte kyrkobokförd i riket förordnas barnavårdsman av nämnden i vårdnadshavarens vistelseort eller, om denne inte vistas i riket, av barnavårdsnämnden i Stockholm. Skall barnavårdsman förordnas före barnets födelse är barnavårdsnämnden i den blivande moderns kyrkobokföringsort behörig. Till barnavårdsman förordnas därtill lämplig man eller kvinna (8 kap. 4 § FB).

Det har framstått som angeläget att barnavårdsman för barn utom äktenskap förordnas så tidigt som möjligt och helst innan barnet har blivit fött. Barnavårdsmanen får på så sätt möjlighet att bistå modern redan under tiden före förlossningen. I 8 kap. 5 § FB föreskrivs därför att modern i god tid före den väntade förlossningen bör vända sig till ledamot av barnavårdsnämnden i vistelsekommunen eller till annan person som nämnden har anvisat. Den som mottagit anmälan skall genast underrätta barnavårdsnämnden. Den nämnd som mottagit anmälan skall i förekommande fall vidarebefordra den till barnavårdsnämnden i den kommun där kvinnan är kyrkobokförd. Så snart anmälan har kommit till behörig nämnd skall barnavårdsman förordnas. Kvinnans föräldrar, arbetsgivare och andra i liknande ställning har ålagts att erinra henne om vikten av att anmälan blir gjord. Nämnden kan inte utan föreskriven anmälan av modern förordna barnavårdsman före barnets födelse. Inkommer inte någon anmälan åligger det barnavårdsnämnden att förordna barnavårdsman så snart barnet har blivit fött.

3.2 Barnavårdsmanens åliggande

I 8 kap. 6 § FB föreskrivs att barnavårdsmanen har att bistå den som har vårdnaden om barn med råd och anvisningar samt tillse att barnets rätt och bästa behöriigen tillvaratas. Särskilt åligger det barnavårdsmanen att sörja för att barnets börd fastställs, när det är fött utom äktenskap.

3.2.1 Fastställande av faderskap

I lagen om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap har barnavårdsmanens åligganden med avseende på faderskapets fastställande närmare angivits. Där föreskrivs att barnavårdsmanen skall försöka utreda vem som är far till barnet. För detta ändamål skall han höra modern och andra personer som kan ha upplysningar att lämna som är av betydelse för utredningen. Barnavårdsmanen har rätt att vid utredningen erhålla biträde av barnavårdsnämnd i annan kommun (2 §).

Om faderskapsfrågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet på grund av barnavårdsmanens utredning, bör barnavårdsmanen bereda den man som enligt hans uppfattning är far till barnet tillfälle att erkänna faderskapet (3 §).

Enligt 4 § bör barnavårdsmannen verka för att blodundersökning äger rum beträffande modern, barnet och den som kan vara far till barnet, om denne begär det eller anledning finns till antagande att modern haft samlag med mer än en man under den tid då barnet kan vara avlat.

Med barnavårdsnämndens medgivande får barnavårdsmannen under vissa i 5 § särskilt angivna förutsättningar lägga ned påbörjad utredning. Sålunda kan det finnas skäl att avbryta undersökningen om det visar sig omöjligt att över huvud taget få några upplysningar till vägledning för utredning av faderskapsfrågan (1). Det kan även vara så att modern under konceptionstiden haft samlag med flera män och det redan tidigt står klart att det inte går att ange vem som är far till barnet (2). Även i fall där samtycke till adoption föreligger får utredningen avbrytas (3). Slutligen får utredningen avbrytas, om denna eller en rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa (4). Barnavårdsmannen skall innan undersökningen läggs ned om möjligt efterhöra moderns uppfattning. Barnavårdsnämnden bör innan beslut fattas bereda socialvårdskonsulenten i länet tillfälle att yttra sig (5 § BvmK).

Det åligger barnavårdsmannen att föra protokoll över vad som har förekommit vid utredningen och som är av betydelse för faderskapets fastställande. Eftersom det enligt 8 kap. 6 § FB ankommer på barnavårdsmannen att se till att underhåll tillförsäkras barnet, skall han i protokollet även redogöra för moderns och den utpekade faderns ekonomiska förhållanden och de andra omständigheter som kan ha betydelse för underhållsbidragets bestämmande (6 § faderskapslagen, 3 § BvmK).

Barnavårdsmannen skall bedriva utredningen skyndsamt. Om inte särskilda skäl föranleder annat skall utredningen vara avslutad inom ett år från barnets födelse. Har faderskapet inte fastställts inom denna tid, skall anledningen härtill särskilt anges i de anteckningar som barnavårdsmannen har att föra (6 § faderskapslagen, 10 § BvmK).

Kan faderskapet inte fastställas genom erkännande åligger det barnavårdsmannen att väcka talan mot den man eller de män som enligt den företagna utredningen kan komma i fråga som far till barnet. Om det under målets handläggning kommer fram att modern under konceptionstiden har haft samlag med man som inte stämts in, skall som regel barnavårdsmannen ansöka om stämning även på honom. Tidigare kunde i samma rättegång talan riktas endast mot en man, även om flera män kunde komma i fråga för faderskapet. Med de nu gällande reglerna prövas faderskapsfrågan i samma process beträffande alla män som kan komma i fråga (7 § faderskapslagen).

Barnavårdsmannens taleplikt innebär en skyldighet för honom att väcka och utföra talan mot den eller de män som enligt hans utredning kan komma ifråga. Den som blivit stämd har rätt att dra in utomstående som svarande i målet. Domstolen skall på begäran av den instämde

stämman den utpekade mannen och pröva frågan om hans faderskap (8 §).

Barnavårds mannen får inte utan skäl återkalla sin talan i faderskapsmål. Omständigheterna kan emellertid vara sådana att talan bör återkallas. Så kan t. ex. vara fallet om endast en man kan komma i fråga och faderskapet erkänns under rättegången eller om en av flera svarandeparter är oanträffbar och av denna anledning tillfredsställande utredning i målet inte går att få (14 §).

Talan skall väckas vid den domstol där den barnavårdsnämnd finns som utövar tillsyn över barnavårds mannens verksamhet. Då barnavårds mannen väcker talan, skall han till rätten inge protokollet över utredningen. Rätten kan förelägga barnavårds mannen att komplettera utredningen (10 och 11 §§).

Faderskapslagen trädde i kraft den 1 januari 1970. I fråga om barn som fötts före utgången av år 1969 gäller äldre lag beträffande barnavårds mannens skyldigheter att sörja för att barnets börd fastställs. Bestämmelsen i 7 § andra stycket faderskapslagen är emellertid tillämplig även i sådant fall. Detta medför att barnavårds mannens skyldighet att föra talan i samma process mot samtliga män som kan tänkas vara far till barnet gäller även om barnet är fött före år 1970.

3.2.2 Fastställande och indrivning av underhållsbidrag

Till barnavårds mannens åligganden hör även — vilket särskilt anges i 8 kap. 6 § FB — att sörja för att barnet tillförsäkras underhåll.

Föräldrarna är skyldiga att vidkännas kostnaderna för barnets uppehälle och utbildning (7 kap. 1 § FB). Underhållsskyldigheten varar till dess barnet har fått den utbildning som är tillbörlig med hänsyn till barnets anlag och föräldrarnas villkor. Den upphör dock aldrig förrän barnet fyllt 16 år. Underhållsskyldigheten fördelas mellan föräldrarna efter vars och ens förmåga. Den av föräldrarna som inte har vårdnaden om barnet är skyldig att utge underhållsbidrag (7 kap. 2 § FB).

Det underhållsbidrag som den icke vårdnadsberättigade skall utge fastställs genom dom eller avtal. Avtal om underhållsbidrag kan slutas formlöst. En skriftlig av två personer bevitnad förbindelse kan ligga till grund för utmätning och införsel. Avtal om underhållsbidrag sluts mellan den bidragspliktige och barnet eller företrädare för barnet. Barnavårds mannen får inte ingå avtal för barnet.

FB upptar vissa bestämmelser om underhållsavtal. Bestämmelserna avser avtal rörande fullgörande för framtiden av underhållsskyldighet enligt 7 kap. FB. Enligt huvudregeln är avtal om framtida underhåll bindande för den underhållspliktige men inte för den underhållsberättigade. Denne kan trots avtalet kräva att få ut det högre bidrag som enligt lag tillkommer honom. Avtal om underhåll enligt 7 kap. 1 § FB till barn utom äktenskap blir emellertid bindande även för barnet om det

ingås i viss form, nämligen genom en skriftlig, av två personer bevittnad handling, som godkänts av barnavårds mannen eller, om sådan inte finns, av barnavårdsnämnden. Avser avtalet utgivande av visst belopp en gång för alla krävs alltid barnavårdsnämndens godkännande (7 kap. 7 § FB).

Kan avtal om underhållsbidrag inte träffas, fastställs bidraget av domstol. I faderskapslagen ges bestämmelser om talan vid domstol angående underhållsbidrag till barn utom äktenskap. Enligt 18 § kan sådan talan föras i mål om faderskap. Om endast en man är instämmd kan frågorna om faderskap och underhåll avgöras i samma rättegång. Är flera män instämda får — främst av praktiska skäl — frågan om underhåll inte avgöras vid underrätten förrän faderskapet har fastställts genom dom som vunnit laga kraft. Barnavårds mannen får enligt 19 § faderskapslagen jämförd med 20 kap. 11 § FB föra talan för barnet i mål om underhåll. I 19 och 20 §§ faderskapslagen ges slutligen bestämmelser om interimistiska förordnanden och om åtagande att utge underhållsbidrag för tiden till dess resultat av blodundersökning föreligger.

Såväl dom som avtal, vilket enligt vad förut sagts är bindande, kan jämkas av rätten om väsentligt ändrade förhållanden påkallar det. Jämkning kan ske på talan såväl av den underhållsberättigade som av den förpliktade och jämkningen kan avse underhållskostnadens hela belopp eller dess fördelning mellan de underhållsskyldiga eller underhållsskyldighetens varaktighet. Talan får emellertid inte föras beträffande i föreskriven form ingånget avtal om utgivande av engångsbelopp (7 kap. 8 § FB).

En särskild jämningsmöjlighet finns beträffande avtal om underhåll till barn slutet mellan makar med avseende på förestående återgång av äktenskap, hemskillnad eller äktenskapsskillnad. Jämkning får — om avtalet inte har ingåtts under hemskillnad — ske om avtalet är uppenbart obilligt för ena maken (7 kap. 9 § FB).

Barnavårds mannens skyldighet att se till att barnet erhåller underhållsbidrag får också anses innefatta att han skall hålla sig underrättad om förändringar i fråga om den underhållsskyldiges villkor och barnets behov samt vidta åtgärder för att få fastställt bidrag höjt, när väsentligt ändrade förhållanden påkallar det.

De förändringar av penningvärdet som äger rum har föranlett en lagstiftning om generell höjning av fastställda underhållsbidrag. Sedan den 1 april 1967 gäller lagen (1966: 680) om ändring av vissa underhållsbidrag. Lagen syftar till en fortlöpande anpassning av utgående familjerättsliga underhållsbidrag till förändringar i penningvärdet. Det ankommer på barnavårds mannen att se till att underhållsbidragen räknas upp i enlighet med lagen.

Till barnavårds mannens uppgifter hör vidare — enligt vad som särskilt föreskrivs i 8 kap. 6 § FB — att biträda vårdnadshavaren med in-

drivning och tillhandahållande av underhållsbidrag. Barnavårds mannen skall, om betalning ej sker, utnyttja de möjligheter till indrivning som står honom till buds. Han får begära införsel i den underhållsskyldiges lön och utmätning av hans egendom och lön.

Vid efterforskning av den underhållsskyldige kan barnavårds mannen påkalla statliga myndigheters medverkan. Det åligger t. ex. offentlig arbetsförmedling att på förfrågan av barnavårds mannen eller annan barnets företrädare lämna uppgift om den eftersöktes senast kända adress och arbetsanställning. Barnavårds mannen har också rätt till biträde av polismyndighet för underhållsskyldigs efterforskande och hörande. Han kan även påkalla efterlysning av den underhållsskyldige (2 § kungörelsen/1942: 421/ om efterlysning av vissa underhållsskyldiga). Finns anledning anta att den sökte begett sig till bestämd ort utomlands kan barnavårds mannen påkalla biträde av utrikesdepartementet för att kontrollera om den sökte finns på orten. Efterlysning i utlandet kan i vissa fall begäras hos rikspolisstyrelsen.

3.2.3 Bidragsförskott m. m.

Till barnavårds mannens skyldigheter hör även att se till att barnet kommer i åtnjutande av övriga ekonomiska förmåner som barnet kan vara berättigat till. Detta följer av att barnavårds mannen skall se till att barnets rätt och bästa tillvaratas. Barnavårds mannen äger således rätt att för barnet göra ansökan om vissa bidrag. Så är t. ex. fallet beträffande bidragsförskott (6 § lagen /1964: 143/ om bidragsförskott), familjebidrag (9 § familjebidragskungörelsen /1946: 101/ och barnpension inom folk- och tilläggspensioneringen (3 § kungörelsen /1962: 394/ med vissa bestämmelser rörande ansökan om pension enligt lagen om allmän försäkring, m. m.). Det åligger följaktligen barnavårds mannen att se till att vårdnadshavaren ansöker om dessa bidrag då barnet är berättigat därtill eller också att själv göra sådan ansökan.

Bestämmelserna i lagen om bidragsförskott (BfL) har till syfte att tillförsäkra barn i viss situation, huvudsakligen barn till ensamstående föräldrar, ett ekonomiskt grundskydd.

Berättigade till bidragsförskott är enligt 1 § BfL alla utomäktenskapliga barn och alla barn i äktenskap, för vilka fadern eller modern ensam är vårdnadshavare eller som står under vårdnad av särskilt förordnad förmyndare. Förskottet utgår i förhållande till den underhållsskyldige. För att bidragsförskott skall utgå behöver underhållsbidraget inte vara fastställt. Det är inte heller nödvändigt, att faderskapet till barn utom äktenskap är fastställt.

Bidragsförskott utgår till barn som är svensk medborgare och bosatt i riket. För barn som inte är svensk medborgare utgår bidragsförskott om vårdnadshavaren är svensk medborgare och bosatt i riket (1 § andra stycket). För barn som är medborgare i annat nordiskt land gäller enligt

art. 18 i nordiska konventionen om social trygghet samma regler som för svenskt barn. Bidragsförskott kan också utgå om barnet och dess vårdnadshavare är statslösa eller politiska flyktingar samt vårdnadshavaren sedan sex månader vistas i Sverige (kungörelsen /1967: 201/ om rätt till bidragsförskott i vissa fall).

I 2 § BfL föreskrivs vissa undantag från rätten till bidragsförskott. Bidragsförskott kan t. ex. inte utgå om barnet bor tillsammans med den av föräldrarna som är skyldig att utge underhållsbidrag. I sådana fall får den underhållsskyldige antas fullgöra sina förpliktelser genom att ge barnet underhåll i hemmet. Vidare kan nämnas att bidragsförskott inte heller utgår om det finns grundad anledning anta, att den underhållsskyldige i vederbörlig ordning betalar fastställt bidrag ej understigande förskottets belopp. Bidragsförskott utgår inte heller om barnets vårdnadshavare utan giltigt skäl undandrar sig att vidta eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidraget eller faderskapet fastställt.

Familjepolitiska kommittén har nyligen lagt fram förslag om ändring av dessa bestämmelser (SOU 1972: 34).

Bidragsförskott utgår med viss procent av basbeloppet enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring (4 § BfL).

Fråga om bidragsförskott prövas av barnavårdsnämnden i den kommun där barnets vårdnadshavare är mantalsskriven (5 § BfL). Rätt att göra ansökan tillkommer barnets vårdnadshavare, särskilt förordnad förmyndare eller barnavårdsman för barnet (6 § BfL).

Beviljat bidragsförskott utbetalas månadsvis till barnets vårdnadshavare eller i fråga om fosterbarn till fostraren. Skulle vårdnadshavaren eller fostraren inte anses skickad att omhänderta medlen kan barnavårdsnämnden besluta att förskottet skall utbetalas till barnavårdsmanen eller annan lämplig person (8 och 9 §§ BfL).

I den mån bidragsförskott svarar mot fastställt underhållsbidrag inträder den barnavårdsnämnd som har utgivit förskottet på kommunens vägnar i barnets rätt till underhållsbidrag mot den underhållsskyldige (15 § BfL). Denne skall så länge bidragsförskott utgår betala underhållsbidraget till nämnden eller, om underhållsbidraget är större än bidragsförskottet, så stor del av bidraget som belöper på förskottet (16 § BfL). Fullgör den underhållsskyldige inte sin betalningsskyldighet till barnavårdsnämnden, ankommer det på nämnden att vidta åtgärder för indrivning. I många fall har även barnet en fordran på den underhållsskyldige, nämligen för underhållsbidrag, som inte täcks av bidragsförskottet. Nämnden bör i så fall bereda barnets företrädare — vårdnadshavaren eller barnavårdsmanen — tillfälle att jämte nämnden utfå de medel som kan utkrävas av den underhållsskyldige (17 § BfL).

3.2.4 Vårdnad, umgängesrätt och förmynderskap

Barnavårdsmanen har ett personligt ansvar för det barn för vilket han förordnats. Han skall se till att barnets rätt och bästa tillvaratas (8 kap. 6 § FB). I kungörelsen om barnavårdsmans verksamhet har särskild vikt lagts vid dessa uppgifter. Där framhålls att barnavårdsmanen skall öva tillsyn över barnet och med uppmärksamhet följa dess utveckling (6 § BvmK).

För att barnavårdsmanen skall kunna fullgöra sina åligganden måste han skaffa sig en ingående kännedom om barnets miljö. Detta kan ske genom besök i hemmet eller genom samtal med lärare och andra. Av betydelse är att samråd kan äga rum med företrädare för den förebyggande mödra- och barnhälsovården. Även om barnet vistas på annat håll åligger det barnavårdsmanen att ha uppsikt över barnet. Kan han inte själv sköta övervakningen bör han begära hjälp av barnavårdsnämnden (6 § BvmK).

Barnavårdsmanen skall således vaka över att barnet lever under tillfredsställande förhållanden och om så inte är fallet vidta åtgärder. Förhållanden, som synes böra föranleda ingripande av barnavårdsnämnd, socialnämnd, nykterhetsnämnd eller annat kommunalt organ skall av barnavårdsmanen ofördröjligen anmälas dit (7 § BvmK).

Det åligger barnavårdsmanen att vid behov göra anmälan om förordnande av särskild förmyndare för barnet (8 kap. 6 § FB). Denna bestämmelse avsåg då den infördes de fall där till följd av vårdnadshavarens försumlighet särskilt förordnad förmyndare erfordrades för att omhänderta vårdnaden. Bestämmelser angående vårdnad om barn finns i 6 kap. FB.

Barn i äktenskap står under föräldrarnas vårdnad. Gör en av föräldrarna sig skyldig till grovt missbruk vid vårdnadens utövande eller förekommer andra tungt vägande skäl kan domstol enligt 6 kap. 6 § förordna att vårdnaden skall tillkomma endast den andre eller särskilt förordnad förmyndare. Barnavårdsmanen kan föra talan härom. Lever föräldrarna på grund av söndring åtskilda skall rätten på ansökan av endera förordna, vilken av dem som skall ha vårdnaden om barnet. Finner rätten med hänsyn till barnets bästa uppenbart, att ingen av föräldrarna bör utöva vårdnaden, skall denna anförtros åt särskilt förordnad förmyndare. Vid upplösning av föräldrarnas äktenskap skall rätten förordna angående vårdnaden om barnet.

Barn utom äktenskap står enligt 6 kap. 12 § under moderns vårdnad. Är modern inte lämplig att utöva vårdnaden skall rätten, efter ansökan av fadern eller barnavårdsmanen eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd överflytta vårdnaden till fadern eller till särskild förordnad förmyndare. I prop. 1973: 32 föreslås viss ändring i denna paragraf som innebär att faderns möjligheter att få vårdnaden ökas.

Den av föräldrarna, som är skild från vårdnaden, får inte fråntas rätten till umgänge med barnet om inte särskilda omständigheter föranleder därtill. Kan föräldrarna inte enas i umgängesfrågan avgörs den av domstol (6 kap. 10 § FB).

Domstols avgörande angående vårdnad och umgänge kan omprövas, när väsentligt ändrade förhållanden påkallar det (6 kap. 13 § FB).

Sedan 1968 finns i 21 kap. FB bestämmelser om överflyttning av barn. Den som vill söka verkställighet av vad domstol har beslutat om vårdnad eller umgängesrätt får göra ansökan därom hos länsrätten. Samma möjlighet har den vårdnadshavare vars barn vistas hos annan och som vill ha barnet överflyttat till sig (21 kap. 1 och 6 §§ FB). Länsrätten kan emellertid vägra medverka om väsentligt ändrade förhållanden eller särskilda skäl påkallar en omprövning av frågan om vårdnad eller umgängesrätt. Denna fråga upptas i sådant fall av domstol på ansökan av den som varit part i ärendet hos länsrätten eller av barnavårdsman eller barnavårdsnämnd (21 kap. 5 och 6 §§ FB).

I 11 kap. 1 och 2 §§ FB ges bestämmelser om förmyndare för barn i och utom äktenskap. Finns inte någon som enligt nämnda lagrum skall vara förmyndare för barnet, skall rätten enligt 11 kap. 3 § FB utse förmyndare.

Rätten skall som förmynderskapsdomstol ha uppsikt över förmynderskapen. Frågor som rör förmynderskapets anordnande får rätten ta upp utan särskild ansökan. I 20 kap. 28 § FB ges föreskrifter om vilka som har rätt att föra talan i sådana frågor. Där föreskrivs att ansökan om förmyndares förordnande eller entledigande eller annan rättens åtgärd med avseende på förmynderskap får göras, förutom av överförmyndaren och förmyndaren, även av barnavårdsman och den omyndige själv, om han har fyllt 16 år, och dessutom av hans make och närmaste släktingar. Förmyndare som har gjort sig skyldig till försummelse kan entledigas även på ansökan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd.

Slutligen skall i detta sammanhang erinras om att barnavårdsman enligt 20 kap. 32 § FB i vissa fall har möjlighet att begära förordnande av god man för barnet.

3.2.5 Kurativa uppgifter

Barnavårdsmannen skall bistå den som har vårdnaden om barnet med råd och upplysningar (8 kap. 6 § FB). Han bör vara ett personligt stöd för vårdnadshavaren och sträva efter att vinna dennes och barnets förtroende (1 § BvmK).

Så snart barnavårdsman förordnats efter anmälan från kvinnan bör han sätta sig i förbindelse med henne och göra sig underrättad om hennes förhållanden. Han skall särskilt uppmärksamma om behov av ekonomisk hjälp föreligger. Barnavårdsmannen skall även se till att kvinnan får lämplig vård eller inackordering under tiden före och efter nedkoms-

ten. Barnavårds mannen bör uppmana kvinnan att besöka mödravårdscentral eller ställa sig under annan läkarkontroll samt anmäla barnet till barnavårdscentral (2 § BvmK).

3.2.6 Barnavårds mannens åligganden vid uppdragets utförande

Barnavårds mannen skall föra anteckningar om barnet på ett av socialstyrelsen fastställt formulär (10 § BvmK). Barnavårdsman som upp bär underhållsbidrag för barnet skall vidare föra särskilda räkenskaper. Barnet tillkommande medel och värdehandlingar skall av barnavårds mannen hållas avskilda (11 § BvmK).

Om barnet stadigvarande skall vistas i annat enskilt hem än hos föräldrar eller särskilt förordnad förmyndare åligger det barnavårdsman nen att så snart som möjligt underrätta barnavårdsnämnden i den kom mun där barnet skall vistas (8 § BvmK).

När faderskap till barn utom äktenskap fastställs åligger det barna vårdsmannen att genast anmäla detta hos pastorsämbetet i barnets kyr kobokföringsort. Detsamma gäller om barnet med stöd av äldre lag för klarats vara trolovningsbarn. Är barnavårdsman inte förordnad för bar net skall anmälan göras av barnavårdsnämnden (9 § BvmK).

I 17 § BvmK har föreskrifter getts om tystnadsplikt för barnavårds man, ledamot eller tjänsteman hos barnavårdsnämnd samt annan kom munal befattningshavare, som biträder i ärenden angående barnavård. Vidare åligger det barnavårdsman och barnavårdsnämnd att förvara handlingarna rörande barnavårdsmannaskapet så att de inte är tillgäng liga för obehöriga. Handlingar i ärenden rörande barnavårdsmans verk samhet får enligt 14 § lagen (1937: 249) om inskränkning i rätten att ut bekomma allmänna handlingar i princip inte lämnas ut utan den enskil des samtycke.

3.3 Barnavårdsnämndens tillsyn

Det åligger barnavårdsnämnden att föra förteckning över barnavårds mannaskap, som står under nämndens tillsyn (16 § BvmK). Barnavårds nämnden har ytterst ansvaret för att det stöd som barnavårds mannen har att lämna blir effektivt. Barnavårdsnämnden skall därför hålla sig underrättad om barnavårdsmannens arbete och lämna erforderliga råd och anvisningar. För att nämnden skall kunna fullgöra sin övervak ningsskyldighet åligger det nämnden att årligen granska barnavårdsman nens handlingar. Nämnden skall vid granskningen bilda sig en uppfatt ning om hur uppdraget fullgjorts och i förekommande fall lämna anvis ningar. Vid granskningen skall nämnden ägna särskild uppmärksamhet åt de fall där faderskapet ej fastställts. Granskningen bör vara avslutad före den 1 april varje år. Granskning skall även äga rum innan hand lingarna efter beslut om överflyttning av tillsynen tillställs annan barna-

vårdsnämnd. Finner barnavårdsnämnden vid granskningen att barnavårdsmanen inte fullgör sitt uppdrag tillfredsställande, ankommer det på nämnden att entlediga barnavårdsmanen från uppdraget och förordna annan i hans ställe (8 kap. 8 § FB, 15 § BvmK).

Om vårdnadshavaren eller barnet flyttar till annan ort kan det bli omöjligt för barnavårdsnämnden att fullgöra tillsynsplikten. Nämnden kan därför enligt 8 kap. 8 § FB överflytta tillsynen till barnavårdsnämnden i vårdnadshavarens eller barnets nya vistelseort.

Även barnavårdsmanen kan få svårt att sköta sitt uppdrag om vårdnadshavaren eller barnet flyttar. Om barnavårdsmanen önskar bli entledigad skall han göra ansökan hos den barnavårdsnämnd som utövar tillsynen. Begärs entledigande i samband med överflyttning av tillsynen till annan barnavårdsnämnd, bör ansökan om entledigande göras hos denna. Det är angeläget att den barnavårdsnämnd som skall överta tillsynen snarast entledigar barnavårdsmanen och förordnar ny (8 kap. 8 § FB, 13 § BvmK).

3.4 Upphörande och förlängning av barnavårdsmanens förordnande

När barnet fyllt 18 år upphör uppdraget att vara barnavårdsman. Barnavårdsnämnden kan emellertid redan dessförinnan entlediga barnavårdsmanen utan att förordna ny om det visar sig att behov av barnavårdsman inte längre föreligger. Så kan vara fallet när vårdnadshavaren visar att han ordnat det på betryggande sätt för barnet. Barnavårdsmanenskapet skall även upphöra när barnet legitimeras genom föräldrarnas giftermål. Det ankommer på barnavårdsmanen att underrätta barnavårdsnämnden om förhållanden som nu nämnts (8 kap. 7 § FB, 12 § BvmK).

Barnavårdsnämnden får förlänga uppdraget att vara barnavårdsman för tid efter det barnet fyllt 18 år, dock längst till dess barnet fyllt 20 år. Anledning härtill kan föreligga om barnet visat anpassningssvårigheter i olika avseenden och därför behöver fortsatt stöd och hjälp av barnavårdsmanen. Även i fall där den bidragsskyldige resterar med underhållsbidrag kan skäl föreligga att förlänga uppdraget. Det ankommer på barnavårdsmanen att fästa barnavårdsnämndens uppmärksamhet på förhållanden, som bör föranleda att uppdraget förlängs (8 kap. 7 § FB).

Sedan uppdraget upphört skall barnavårdsmanen till nämnden överlämna anteckningar, räkenskaper och andra handlingar rörande barnet. Vid överflyttning av tillsyn skall, sedan ny barnavårdsman förordnats, handlingarna av nämnden tillställas denne. Har barnavårdsmanen biträtt med indrivning av underhållsbidrag skall han då uppdraget upphör underrätta barnets förmyndare samt den tillträdande barnavårdsmanen och den underhållsskyldige om storleken av utestående underhållsbidrag (14 § BvmK).

4 Tidigare reformförslag

Bestämmelserna om barnavårdsmän har vid flera tillfällen utsatts för kritik och olika förslag till ändring har lagts fram. I det följande lämnas en sammanfattning av vad som har förekommit i dessa hänseenden. En utförligare redogörelse finns intagen i betänkandet på s. 64—81.

I anledning av motion vid 1949 års riksdag (II: 28), vari bl. a. föreslogs att barnavårdsman skulle utses för alla skilsmässobarn, begärde riksdagen på hemställan av första lagutskottet (1LU 1949: 43) utredning av frågan i vilken utsträckning barnavårdsman borde utses för barn i äktenskap och adoptivbarn och därmed sammanhängande spörsmål. Barnavårdskommittén erhöll här efter i uppdrag att verkställa utredningen.

Kommitténs överväganden, som redovisades i dess slutbetänkande (SOU 1957: 49), ledde inte fram till förslag om några mer omfattande ändringar av bestämmelserna om barnavårdsman. Vad angår barn i äktenskap föreslog kommittén en mindre jämkning i syfte att betona att barnavårdsnämnd, i de fall vårdnadshavaren inte själv begärde förordnande av barnavårdsman, borde använda sin befogenhet att själv utse barnavårdsman något mindre sparsamt. I fråga om det ovillkorliga och undantagslösa förordnandet av barnavårdsman för barn utom äktenskap anmärkte kommittén, att detta otvivelaktigt ledde till en del onödiga förordnanden. Sådana onödiga uppdrag kunde emellertid upphöra genom beslut enligt 8 kap. 7 § FB. Kommittén ansåg inte att förhållandena vållade några olägenheter av betydelse i jämförelse med de stora fördelar det innebar att lagen uppställde ett klart och ofrånkomligt krav på barnavårdsman för alla utomäktenskapliga barn. Kommittén lade i betänkandet fram förslag till en ny kungörelse om barnavårdsmannens verksamhet och tillsynen därpå. I förslaget sköts barnavårdsmannens kurativa uppgifter i förgrunden. Förslagen medförde inte några ändringar i författningarna.

I motion vid 1963 års riksdag (II: 542) framfördes krav på utredning angående barnavårdsmannainstitutionen i syfte att koncentrera barnavårdsmännens insatser på de kurativa uppgifterna. Det framhölls i motionen att barnavårdsmannainstitutionen hade en viktig uppgift att fylla i detta hänseende. Det var emellertid inte möjligt för barnavårdsmännen att lämna kurativt bistånd med hänsyn till det antal förordnanden som i allmänhet åvilade varje barnavårdsman. I motionen anvisades olika utvägar för att göra det möjligt för barnavårdsmännen att i önskvärd utsträckning ägna sig åt den kurativa delen av uppdraget. Motionärerna ifrågasatte bl. a. om inte barnavårdsman för barn utom äktenskap skulle kunna förordnas obligatoriskt för ett begränsat antal år, t. ex. sju år, varefter fortsatt förordnande skulle bli beroende av vårdnadshavarens önskemål. En annan möjlighet var att barnavårdsnämnden fick rätt att dela

upp barnavårdsmanنافörordnandena i aktiva och passiva ärenden, varvid barnavårdsmannens ansvar i de passiva ärendena skulle inskränka sig till viss bevakningsskyldighet.

Första lagutskottet anförde i sitt av riksdagen godkända utlåtande över motionen (1LU 1963: 44) att betydande olägenheter kunde uppstå om alltför många uppdrag samlades på en person. Utskottet fann det angeläget att barnavårdsmännen vid sysslandet med sina uppdrag så långt som möjligt inriktade sig på kurativa uppgifter samt betonade vikten av att barnavårdsmännen i görligaste mån befriades från mera rutinartade sysslor, varigenom betydande fördelar kunde vinnas. De av motionärerna anvisade lösningarna för att möjliggöra en koncentration av barnavårdsmannens arbete på de kurativa uppgifterna ansåg sig utskottet inte kunna förorda. Utskottet pekade på svårigheten att bedöma om behov av barnavårdsman kvarstod efter det barnet uppnått sju eller åtta års ålder. Det måste vidare förutsättas att, även om ett förordnande upphörde, fortlöpande uppmärksamhet måste ägnas fallet så att vid behov nytt förordnande snarast kunde lämnas eller andra lämpliga åtgärder vidtas. Samma invändningar kunde enligt utskottet i huvudsak göras mot förslaget att dela upp barnavårdsmanناuppdragen på passiva och aktiva. De gällande bestämmelserna lämnade emellertid möjligheten öppen att i det enskilda fallet låta barnavårdsmanناuppdraget upphöra före den i lagen utsatta normaltiden.

Även vid 1964 års riksdag väcktes en motion (II: 257) med yrkande om utredning av barnavårdsmanناinstitutionen i syfte att starkare koncentrera barnavårdsmännens verksamhet till de kurativa uppgifterna.

Första lagutskottet fann i sitt utlåtande (1LU 1964: 6) ej anledning att överväga en särskild utredning rörande barnavårdsmännens verksamhet innan man vunnit erfarenheter av tillämnad ändring av bidragsförskottslagen och innan verkningarna av den fortgående rationaliseringen av barnavårdsmännens arbete framträtt någorlunda klart.

Svenska stadsförbundet och *Svenska landskommunernas förbund* begärde år 1965 hos Kungl. Maj:t att frågan om barnavårdsmanناinstitutionens utformning prövades. Förbunden framhöll att den ekonomiska situationen för de ensamstående mödrarna och deras barn förbättrats. Vidgade utkomstmöjligheter, socialförsäkring, allmänna barnbidrag och bidragsförskott gav en säkrare tillvaro i materiellt hänseende. Andra samhällsåtgärder som daghem, förebyggande hälsovård, förbättrad fosterbarnskontroll och vidgade utbildningsmöjligheter gav vidare förutsättningar för bättre uppväxtförhållanden. Tillsynsmomentet i barnavårdsmanناarbetet hade till en del onödiggjorts eller överflyttats. Ett växande behov av rådgivning, upplysning och insatser från barnavårdsmännens sida av helt ny karaktär förelåg emellertid. Barnavårdsmanناuppdraget hade fått ett annat innehåll. Barnavårdsnämndernas möjligheter att anpassa barnavårdsmanناarbetet efter de nya kraven var

emellertid begränsade. Särskilt utbildade tjänstemän utsågs i allt större omfattning till barnavårdsmän. Ett stort antal ärenden hopades på varje enskild barnavårdsman. Det var inte längre möjligt för barnavårdsman-
nen att i det enskilda fallet handla i överensstämmelse med lagens krav. Förhållandena hade lett till att frågan om att låta barnavårdsmannaskapet upphöra vid en tidigare tidpunkt än då barnet fyllt 18 år aktualiserats. Detta syntes förutsätta att barnavårdsnämnden och övriga socialvårdsorgan fick ökade resurser för kurativ verksamhet. Förbunden ansåg att frågan om barnavårdsmaninstitutionens utformning borde utredas. Utredningen borde inriktas på spørgsmålet om de obligatoriska barnavårdsmanenskapen för vissa barn alltjämt var berättigade. Det borde vidare prövas om inte de individuella förordnandena kunde slopas och ansvaret för verksamheten överflyttas på barnavårdsnämnderna. Detta skulle innebära att barnavårdsnämnderna ålades att bistå den som hade vårdnaden om barn med råd och upplysningar och tillse att barnets rätt och bästa behörigen tillvaratogs. Särskilt skulle det åligga nämnderna att sörja för att barnets börd fastställdes när det var fött utom äktenskap och att barnet fick underhåll. Nämnden skulle ha möjlighet att ge tjänsteman fullmakt att som rättslig företrädare för barnet verka för fastställande av barnets börd etc. Uppdraget skulle sedan upphöra. Kravverksamheten kunde överföras på kameral personal. Nämndens insatser i övrigt för mödrarna och barnen skulle ombesörjas av dess assistentpersonal i vanlig ordning. Det stöd som inom barnavårdsmanenskapets ram krävdes beträffande barn i upplösta äktenskap var numera vanligen av medlande och kurativ natur. Sådant bistånd kunde med fördel lämnas eller förmedlas av barnavårdsnämnderna under de angivna formerna. Förbunden framhöll att en lösning enligt angivna riktlinjer skulle innebära att de med obligatoriet förenade olägenheterna togs bort samtidigt som ett bortfall av administrativa skyldigheter gav utrymme för en inriktning på den nu eftersatta kurativa verksamheten och på de fall där tillsyn och insatser verkligen erfordrades.

Stockholms stadsfullmäktige begärde samma år och i huvudsak på samma grunder som förbunden hos Kungl. Maj:t åtgärder för en revision av lagbestämmelserna om barnavårdsman i syfte att överföra barnavårdsmans befogenheter enligt FB till barnavårdsnämnd.

I motion vid 1965 års riksdag (II: 382) hemställdes att bestämmelserna om förordnande av barnavårdsman för barn i äktenskap skulle ses över och att i avvaktan på denna översyn socialstyrelsen skulle få i uppdrag att ge vederbörande myndigheter till känna hur villkoret "av särskild anledning" borde tolkas, så att enhetlig praxis i möjligaste mån kunde erhållas.

Första lagutskottet uttalade (1LU 1965: 15) att vårdnadshavare av skilsmässobarn mången gång hade lika stort behov av stöd och hjälp från barnavårdsman som den som hade vårdnaden om barn utom äk-

tenskap. Särskilt torde detta vara fallet beträffande unga vårdnadshavare. Detta talade med viss styrka för motionens syfte. Det kunde å andra sidan med fog göras gällande, att generellt sett förslag beträffande barn utom äktenskap sådana särskilda problem att olika regler i och för sig var motiverade. Gällande lag hindrade emellertid inte erforderliga förordnanden. Av yttranden som avgetts över motionen av barnavårdsnämnderna i Stockholm, Göteborg och Malmö framgick även att barnavårdsnämnderna hade goda möjligheter att få kännedom om de fall i vilka barnavårdsman borde förordnas. Utskottet fann att något mera framträdande behov av ändring i de ifrågavarande bestämmelserna inte förslag och ansåg sig inte böra förorda en ny särskild utredning beträffande den väckta frågan. Beträffande det andra ledet i motionen fann utskottet inte skäl förorda någon särskild åtgärd med hänsyn till att socialstyrelsen i avgivet yttrande förklarat sig ha för avsikt att i Råd och anvisningar uppmana barnavårdsnämnderna att verka för att ensamstående vårdnadshavare till barn i äktenskap, i synnerhet unga vårdnadshavare, i ökad utsträckning använde sig av möjligheten att få stöd av en barnavårdsman.

I motion vid 1966 års riksdag (II: 689) hemställdes om en översyn av barnavårdsmannainstitutionen. Motionärerna förslög att barnavårdsmannens befogenheter enligt FB skulle överföras till barnavårdsnämnden. Till stöd för sin hemställan åberopade motionärerna bl. a. kommunförbundens och Stockholms stads framställningar till Kungl. Maj:t.

Första lagutskottet fann i utlåtande (1LU 1966: 12) att en revision av bestämmelserna borde övervägas. Genom ändrade bestämmelser kunde enligt utskottets mening åtskilliga fördelar vinnas av både administrativ och praktisk natur till gagn bl. a. för den kurativa verksamheten. Eftersom frågan övervägdes inom justitiedepartementet och av 1962 års familjeberedning, fann utskottet emellertid att någon ytterligare översyn inte var erforderlig.

I sitt slutbetänkande (SOU 1967: 8) upptog *familjeberedningen* en promemoria rörande barnavårdsmannainstitutionen, avsedd att utgöra underlag för en lagteknisk översyn av bestämmelserna om barnavårdsman. Beredningen fann i sina överväganden (s. 84) att det materiella innehållet i lagstiftningen utgjorde ett så värdefullt stöd åt ensamstående vårdnadshavare till barnens bästa att det borde i huvudsak kvarstå. Vissa föråldrade bestämmelser borde emellertid anpassas till det nutida samhället. Beredningen förslög att barnavårdsmans skyldigheter och befogenheter överfördes till barnavårdsnämnden. Det personliga barnavårdsmannaförordnandet borde ersättas med ett beslut av barnavårdsnämnden att nämnden själv — för ett år i taget — skulle tillvarata barnets rätt och bistå dess vårdnadshavare med råd och upplysningar. På den person som på nämndens vägnar fullgjorde dess åliggande borde man bibehålla benämningen barnavårdsman, som allmänt omfattades

med förtroende. När det gällde barn utom äktenskap skulle barnavårdsnämnden alltid besluta om att sådant stöd skulle lämnas. Särskilt beslut skulle också enligt familjeberedningens mening fattas när stödet skulle upphöra. Därvid skulle en noggrann prövning ske av faderskapsfrågan och underhållet. Vårdnadshavarens arbets- och bostadssituation borde även finnas med i bedömningen. När så kunde ske utan risk för barnet borde den särskilda bevakningen av dess intressen kunna upphöra. Enligt beredningen borde även antalet hembesök hos barn i de första levnadsåren ökas. Ett ökat och regelmässigt samarbete borde komma till stånd med barnavårdscentraler, barnstugor, skolläkare och skolsköterskor. Slutligen föreslog beredningen att bestämmelserna om stöd åt vårdnadshavare skulle utformas så att de vid behov kunde omfatta alla barn med endast en förälder — alltså även barn till änkor och änklingar.

Betänkandet remissbehandlades. Det föranledde inte några författningsändringar såvitt gäller barnavårdsmannainstitutionen.

I anledning av prop. 1969: 124 med förslag till lag om ändring i föräldrabalken m. m. väcktes vid 1969 års riksdag en motion (II: 1230) rörande barnavårdsmannainstitutionen. Motionärerna ifrågasatte om inte barnavårdsmannainstitutionen kunde betraktas som ett opåkallat förmynderskap. Att en speciell grupp föräldrars barn skulle stå — åtminstone formellt sett — under en rigorös tillsyn innebar enligt motionärerna en särbehandling som borde vara främmande för dagens socialpolitik. Motionärerna hemställde att de obligatoriska barnavårdsmannaskapen för barn utom äktenskap togs bort och att barnavårdsnämnden i stället ålades att träda i barnavårdsmannens ställe intill dess börd och underhåll fastställdes.

I sitt utlåtande över motionen framhöll första lagutskottet (ILU 1969: 52) att mödrar till barn utom äktenskap ofta var mycket unga. Erfarenheterna visade att de unga vårdnadshavarna många gånger hade svårt att själva tillvarata barnets rätt. I utlåtandet erinrades om att såväl i familjeberedningens betänkande som i direktiven för familjelagssakkunniga förordats att obligatoriskt barnavårdsmannaskap för barn utom äktenskap skulle bibehållas. I direktiven sades emellertid också att de sakkunniga borde överväga att utforma bestämmelserna så, att modern i allmänhet kunde avstå från barnavårdsman om hon önskade. Utskottet ansåg att det, om en sådan ordning genomfördes, fanns mindre fog för att uppfatta barnavårdsmannainstitutionen som en diskriminerande kontroll av ogifta mödrars sätt att sköta sina barn. Det fanns därför inte anledning att förorda annat än att obligatoriet bibehölls. Utskottet framhöll emellertid att vissa nackdelar var förenade med barnavårdsmannainstitutionen i dess nuvarande utformning. Det hade bl. a. uttalats, att det i och för sig kunde anses omotiverat, att barnavårdsnämnderna i fråga om den verksamhet som nu utövas av barnavårdsmän skulle ha mindre ansvar och befogenheter än beträffande övrig barnavård. En svaghet hade vidare

ansetts vara att den kurativa delen av arbetet skjutits i bakgrunden. Utskottet fann emellertid med hänsyn till det inom socialutredningen och familjelagssakkunniga pågående arbetet att något initiativ från riksdagens sida inte var påkallat.

Vid lagutskottets utlåtande fanns fogad en reservation i vilken yrkades bifall till motionen. Vid behandlingen i kamrarna följde första kammaren utskottets förslag medan andra kammaren biföll reservationen. Då sammanjämkning inte var möjlig föll frågan.

Vid 1970 års riksdag togs barnavårdsmanuafrågan upp i två motionspar. I motionerna I: 25 och II: 27 uttalades att barnavårdsmannainstitutionen var föråldrad och innebar opåkallad särbehandling av en grupp medborgare som fränkandes förmågan att själva fostra och vårda sina barn. De obligatoriska barnavårdsmannaskapen för barn utom äktenskap borde därför enligt motionärerna avskaffas och de uppgifter som nu åvilar barnavårdsmännen borde överföras till barnavårdsnämnderna. I motionerna I: 163 och II: 182 yrkades en skyndsam allsidig och förutsättningslös översyn av barnavårdsmannainstitutionen.

Efter remissbehandling framhöll första lagutskottet i sitt utlåtande (1LU 1970: 49) att olika intressen gjorde sig gällande med avseende på barnavårdsmannainstitutionen, såsom intresset av att barnets rätt tillvaratas, vårdnadshavarens intresse av minsta möjliga intrång i personliga förhållanden och samhällets intresse av en rationell administration av dess uppgifter på området. Dessa intressen var delvis motstridiga och en avvägning så att inget av dem blir otillbörligt eftersatt krävde enligt utskottets mening en djupgående och omsorgsfull prövning. Det borde enligt utskottet också beaktas att åtskilliga frågor ännu var outredda. I sammanhanget framhölls också de rent lagstiftningstekniska svårigheterna att överblicka behovet av följdändringar i skilda författningar och de administrativa problem som skulle uppstå vid en övergång till en ny ordning. I enlighet med det anförda ansåg utskottet att barnavårdsmannainstitutionen borde underkastas en allsidig och förutsättningslös utredning, som borde bedrivas med största skyndsamhet. I en vid utlåtandet fogad reservation hemställdes om förslag till 1971 års riksdag angående avskaffande av barnavårdsmannainstitutionen.

Första kammaren biföll utskottsutlåtandet och andra kammaren reservationen. Efter sammanjämkning frånträdde emellertid kamrarna sina tidigare ställningstaganden och beslöt att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att, efter erforderlig utredning, förslag till ny lagstiftning på det rättsområde som omfattades av motionerna snarast skulle föreläggas riksdagen (rskr 1970: 399).

5 Undersökningar angående barnavårdsmannainstitutionen

5.1 Inledning

Socialdepartementets planerings- och budgetsekreteriat genomförde under sommaren 1970 en undersökning bland barnavårdsmännen i vissa kommuner för att kartlägga deras arbetsuppgifter och undersöka deras inställning till sitt arbete och till barnavårdsmannainstitutionens utformning. Undersökningen har kompletterats av barnavårdsmannautredningen med en enkät till vårdnadshavare för barn med barnavårdsmän i samma kommuner i syfte att undersöka vårdnadshavarens inställning till barnavårdsmannainstitutionen samt kartlägga deras kontakter med barnavårdsmännen och i vilka avseenden de haft behov av samhällets hjälp. Denna enkät skedde hösten 1971. I det följande lämnas en kort sammanfattning av resultatet av de båda undersökningarna. De redovisas mera utförligt i bilaga till betänkandet.

Vidare redovisas här en sammanfattning av de iakttagelser statens socialvårdskonsulenter enligt upprättade rapporter till socialstyrelsen och länsstyrelserna gjort vid granskning av barnavårdsmannaskapen. På barnavårdsmannautredningens begäran har vidare socialvårdskonsulenter i Gotlands, Jönköpings, Kristianstads, Västergötlands och Östergötlands län genomfört en undersökning i vissa församlingar för att utröna i vilken omfattning anteckning om fastställt faderskap saknats för barn utom äktenskap. En rapport över denna undersökning redovisas i avsnitt 7.5 i betänkandet. I avsnitt 7.6 redogörs för erfarenheter av barnavårdsmannarbetet som utredningen gjort vid besök i några kommuner.

5.2 Enkät till barnavårdsmän i vissa kommuner

Socialdepartementets undersökning bland barnavårdsmännen företogs i 56 slumpmässigt utvalda kommuner.

Av de utvalda kommunerna hade nära hälften en särskild avdelning, som biträdde med indrivning och tillhandahållande av underhållsbidrag. I tre av dessa kommuner fanns därjämte en särskild tjänsteman, som handlade frågor rörande faderskap och underhåll.

I flertalet kommuner var barnavårdsmannen heltidsanställd tjänsteman i kommunen. I genomsnitt sysslade 38 % av barnavårdsmännen med barnavårdsmannarbetet på heltid. Det genomsnittliga antalet förordnanden per barnavårdsman motsvarade omkring 350 uppdrag för en heltidsanställd barnavårdsman. Barnavårdsmännen ansåg att uppdragen för en heltidsanställd barnavårdsman borde begränsas till 230—260.

Enligt undersökningen fastställdes faderskap och underhåll i flertalet kommuner vanligtvis inom 1—2 månader efter barnets födelse. I Stockholm och Göteborg var tiden i genomsnitt 4—5 månader.

Fördelningen av barnavårdsmannens arbetstid för olika arbetsuppgifter varierade kraftigt mellan olika kommuntyper. I kommuner utan kravavdelning tog underhållsfrågor ofta i anspråk stor del av tiden. Barnavårdsman som befriats från skyldigheten att tillse att underhållsbidrag inflöt kunde ägna väsentligt mer tid åt kurativt arbete.

De vanligaste kurativa uppgifterna avsåg råd och samtal, frågor rörande bostad och ekonomi samt barntillsyn. Barnavårdsmännen biträdde även i icke ringa omfattning med anskaffande av arbete, upprättande av ansökningshandlingar och information i sociala frågor. Så gott som alla barnavårdsmän företog någon gång hembesök. Alla mödrar besöktes dock inte. Hembesöken bedömdes som värdefulla eftersom de beredde barnavårdsmännen möjlighet att lära känna barnets miljö och få en bättre kontakt med vårdnadshavaren. Dock ansågs i allmänhet inte att eventuella missförhållanden härigenom kunde avslöjas.

Så gott som alla barnavårdsmän ville ha en annan fördelning av arbetsuppgifterna. Främst ville de ägna mer tid åt kurativt arbete. Kravverksamheten borde därför skötas av en särskild kravavdelning. Vidare ansågs att kontorsarbetet och kontorsrutiner tog för mycket tid. I kommuner där en särskild tjänsteman handlade frågor om faderskap och underhåll framhölls värdet av denna arbetsfördelning. Övervägande antalet barnavårdsmän ansåg att umgängesrättsfrågor tillhörde barnavårdsmannens verksamhetsområde. Förslag framställdes emellertid om att umgängesrättsärenden, speciellt de av svårare art, borde skötas av den psykiska barna- och ungdomsvården eller familjerådgivningen. Flera barnavårdsmän ansåg att tillsynen av småbarn och förskolebarn, även barn i äktenskap, som inte hade barnavårdsman, borde ske genom barnavårdscentralerna, som även borde svara för hembesök.

5.3 Enkät till vårdnadshavare

Nära hälften av barnavårdsmännen ansåg att barnavårdsmannen kunde entledigas då faderskap och underhåll fastställts om vårdnadshavaren hade ordnade bostads- och arbetsförhållanden. Drygt hälften av barnavårdsmännen ansåg att de personliga förordnandena borde upphöra och barnavårdsmannskapen överföras på barnavårdsnämnden.

Barnavårdsmannautredningens kompletterande undersökning hos vårdnadshavare för barn med barnavårdsmän genomfördes i de 56 kommuner som undersökningen bland barnavårdsmän omfattade. Undersökningen omfattade 1 853 vårdnadshavare. Svarsfrekvensen uppgick till 76,9 %.

I undersökningspopulationen utgjorde 83 % barn utom äktenskap.¹ Faderskapet hade fastställts för 94 % av dem. Ungefär en tredjedel av

¹ Antalet förordnanden för hela riket var 156 991, varav 77 % gällde barn utom äktenskap.

faderskapen hade fastställts före barnets födelse. Faderskapet hade fastställts för tre fjärdedelar av barnen då barnen var en månad gamla. I 8 % av ärendena hade det dröjt mer än ett år innan faderskapet fastställts. Utredningen hade lagts ner i 1,8 % av ärendena.

Omkring en tredjedel av vårdnadshavarna sammanbodde inte med annan vuxen person, medan en ungefär lika stor del sammanbodde med barnets far. Övriga vårdnadshavare sammanbodde med någon vuxen.

Utredningen visade att det var vanligen förekommande att barnet haft mer än en barnavårdsman.

Ungefär en tredjedel av vårdnadshavarna för barn utom äktenskap hade haft den första kontakten med barnavårds mannen i början av graviditeten och en lika stor del vårdnadshavare strax före förlossningen.

Nära hälften av vårdnadshavarna hade huvudsakligen själva tagit kontakt med barnavårds mannen. Detta hade vanligtvis skett vid telefonsamtal och genom besök på barnavårds mannens tjänsteställe. Ungefär 44 % av kontakterna med vårdnadshavarna för barn utom äktenskap hade huvudsakligen avsett kurativa frågor. Motsvarande andel för vårdnadshavarna för barn i äktenskap var 39 %.

Kontakten med barnavårds mannen var mest intensiv i början av förordnandet. Över en tredjedel av vårdnadshavarna för utomäktenskapliga barn under ett år hade haft kontakt med barnavårds mannen minst en gång i halvåret. Övervägande antalet vårdnadshavare inom denna grupp (80 %) ville hålla kontakt med barnavårds mannen och en tredjedel ville tala med barnavårds mannen oftare än vad som var fallet. Då barnen var i åldern 1—7 år minskade kontakterna påtagligt. Nära hälften av vårdnadshavarna hade således inte haft någon kontakt med barnavårds mannen under det sista året. Av vårdnadshavare för barn i åldern från sju år hade drygt hälften inte haft kontakt med barnavårds mannen under det sista året.

Omkring 38 % av vårdnadshavarna för barn i äktenskap hade inte haft någon kontakt och 22 % endast en kontakt under det senaste året. Nära 90 % av vårdnadshavarna ville hålla kontakt med barnavårds mannen.

Hembesök förekom i begränsad omfattning. Endast en femtedel av vårdnadshavarna hade fått besök av barnavårds mannen under det sista året och två tredjedelar hade över huvud taget inte haft något besök av barnavårds mannen. Vårdnadshavarna var i allmänhet positiva till hembesök. Nära hälften av dem ville gärna eller mycket gärna att barnavårds mannen besökte dem i hemmet.

Vårdnadshavarna för barn utom äktenskap hade i allmänhet ett stort behov av hjälp i olika frågor. Sålunda hade ungefär 90 % av de icke samboende och 50 % av de samboende behövt någon form av hjälp. Av vårdnadshavarna för barn i äktenskap uppgav omkring 90 % att de behövt någon form av hjälp. Hjälpbehovet hade avsett de mest skiftande

frågor. Vanligen förekommande var att barnavårds mannen biträdde vårdnadshavarna med indrivning av underhållsbidrag och andra ekonomiska frågor, med anskaffande av bostad, med ordnande av barntillsyn samt med frågor rörande vårdnadshavarens personliga problem. Barnavårds mannen biträdde även i icke ringa utsträckning med upprättande av ansökningar och information i sociala frågor. Behovet av hjälp var i stor utsträckning inriktat på kurativa uppgifter. Av vårdnadshavare för barn utom äktenskap hade 64 % av de icke samboende och 43 % av de samboende behövt någon hjälp i sådana frågor.

Många vårdnadshavare ansåg att barnavårds mannaskapen borde vara frivilliga i högre grad än för närvarande. Omkring två tredjedelar ansåg att det skulle ankomma på vårdnadshavaren att själv bestämma om barnavårds mannen skulle finnas kvar sedan faderskap och underhåll fastställts.

I allmänhet ansåg vårdnadshavarna (80 %) att det kändes tryggt att ha en särskilt utsedd barnavårds man att vända sig till om det skulle uppstå problem. De ansåg därför att det skulle vara fel att avskaffa barnavårds mannen helt. Nära hälften av dem förklarade att de haft god hjälp av sin barnavårds man och att de gärna vände sig till honom med sina problem. Tre fjärdedelar av antalet vårdnadshavare ansåg att både gifta och ogifta vårdnadshavare borde ha rätt till den kurativa service, som barnavårds mannen skall lämna. Medan åtskilliga vårdnadshavare förklarade att de önskade bättre kontakt med barnavårds mannen uppgav emellertid andra att de ansåg kontakterna för täta.

5.4 Socialvårds konsulenternas granskning av barnavårds mannaskapen

Statens socialvårds konsulenter har att i sin inspektionsverksamhet granska jämväl barnavårds mannaskapen. Av de rapporter som upprättats i anledning av kommunbesök under åren 1970—1971 framgår bl. a. följande.

Faderskapsutredningarna sköttes i flera kommuner inte med tillräcklig noggrannhet. Det förekom bl. a. att noggrann utredning inte gjordes när faderskapet erkänts. Vidare hade barnavårds männen i flera fall inte fört protokoll i enlighet med föreskrifterna i faderskapslagen, när parterna sammanbodde eller när de haft en stadigvarande förbindelse.

I några kommuner hade faderskapen inte fastställts, oaktat några svårigheter såvitt avsåg utredningen inte förelegat. Ofta hade detta berott på att barnavårds mannen, som vanligtvis var tjänsteman i kommunen, på grund av andra arbetsuppgifter inte kunnat ägna barnavårds mannaskapen erforderlig tid. Arbetsbördan hade i en del fall även lett till att nytillkommen barnavårds man inte hunnit sätta sig in i äldre ärenden. I en kommun framhölls att svårigheten att få en advokat som var villig att åta sig faderskapsmålen fördröjt handläggningen.

I övervägande antalet kommuner var socialassistenten eller annan tjänsteman i kommunen barnavårdsman. Inför en övergång till helhetssynen i behandlingsarbetet hade frågan om en integrering av barnavårdsmannens arbetsuppgifter prövats. Därvid hade från vissa kommuners sida framhållits, att en viss specialisering var nödvändig även framdeles. Såvitt avsåg barnavårdsmannaskapen för barn utom äktenskap ansågs det således nödvändigt med en specialisering för att barnavårdsmannen skulle kunna få tillräcklig erfarenhet för handläggningen av den del av verksamheten, som avsåg faderskapsfastställelse. Sedan väl faderskapet fastställts kunde — om behov av kurativa åtgärder förelåg — ärendet överflyttas på den tjänsteman som enligt gängse fördelningsnormer hade att handlägga ärendet. Det framhölls att en sådan fördelning av arbetet var nödvändig med tanke på de många gånger mycket komplicerade utredningar som kunde föregå faderskapets fastställande. I några kommuner, där helhetssynen i behandlingsarbetet införts, hade barnavårdsmannaskapen fördelats på någon eller några socialassistenter.

Det framkom att underhållsbidragen i många fall var satta till låga belopp. Påfallande ofta visade det sig att kravverksamheten inte bedrevs med tillräcklig omsorg. Barnavårdsmannen utnyttjade inte möjligheterna till utmätning och införsel. Det förekom även att barnavårdsmannen inte underrättade de underhållsskyldiga om generella höjningar av underhållsbidragets belopp. Vidare sköttes räkenskaperna i flera fall inte med tillräcklig noggrannhet. Sålunda kunde i fall där bidragsförskott utgick av räkenskaperna inte framläsas barnets och nämndens fordringar på den underhållsskyldige. Rapporterna utvisade att effektiviteten ökade om kravverksamheten handhades av särskild förmedlingskassa inom kommunen.

Den kurativa sidan av barnavårdsmannens verksamhet var på grund av barnavårdsmannens arbetsbörda ofta eftersatt. I flera kommuner kunde hembesök äga rum endast undantagsvis. De sammanträffanden som förekom ägde vanligtvis rum på socialbyrån.

Rapporterna utvisade att behovet av social service ökat. Allmänheten sökte råd i frågor rörande samlevnaden, familjens ekonomi m. m. Ofta måste barnavårdsmannen lägga ned mycket arbete i vårdnads- och umgängesrättsfrågor.

I flera fall hade barnavårdsmannen inte fört anteckningar i föreskriven omfattning. Anteckningar om när faderskapet fastställts saknades och samtal med vårdnadshavaren eller andra åtgärder hade inte redovisats. I en kommun hade några anteckningar inte gjorts under de senaste sex åren. Barnavårdsnämnderna hade i flera fall underlåtit att årligen granska barnavårdsmannaskapen. I några kommuner hade granskning inte skett på flera år.

6 Utredningen

6.1 Allmänna synpunkter

Utredningen erinrar om att barnavårdsmannainstitutionen tillkom vid en tid då de utomäktenskapliga barnens ställning var synnerligen utsatt. Modern saknade ofta förmåga och stundom även vilja att få faderskapet utrett och fastställt. Underhållsbidragen bestämdes ofta till låga belopp. Modern hade vanligtvis inte möjlighet att driva in fastställt bidrag. De utomäktenskapliga barnens förhållanden var synnerligen svåra. Barnadödligheten var stor. Det var mot denna bakgrund behovet av ett samhälleligt organ som tillvaratog barnens rätt växte fram. Utredningen påpekar att vår första uppsökande barnavård skapades genom inrättandet av barnavårdsmannainstitutionen. Denna kom sedan att fylla en mycket viktig funktion. Även om barnavårdsmannainstitutionen inte alltid fungerade så väl som ursprungligen avsetts, blev erfarenheterna av den dock så goda att bestämmelserna år 1939 utsträcktes att gälla även vissa barn i äktenskap.

Utredningen framhåller att samhället därefter har undergått stora förändringar. Nu kan genom andra organ ensamstående vårdnadshavare ges stöd och hjälp och barnens rätt till goda uppväxtförhållanden i allt större utsträckning tryggas. Barnavårdsmannainstitutionen fyller inte längre samma viktiga funktion som vid sin tillkomst. I den utsträckning ett hjälpbehov för vårdnadshavare föreligger hänför sig detta inte bara till de ogifta mödrarna utan även till andra kategorier av vårdnadshavare, såsom fränskilda, änkor och änklingar. Det har också i den allmänna debatten allt oftare framhållits att det inte längre kan anses motiverat att genom barnavårdsmannaförordnande sätta den ogifta modern i särställning.

Vid barnavårdsmannainstitutionens tillkomst gällde 1902 års lagar om fosterbarns vård och om uppfostran av vanartade och i sedligt avseende försummade barn. Dessa lagar gav samhället små möjligheter att lämna stöd och hjälp åt ensamma mödrar och deras barn. Därför framstod det som naturligt att tillskapa särskilda organ, barnavårdsmän, för tillsyn och bistånd. Barnavårdsmannauppgiften var avsett att bli ett kommunalt förtroendecupdrag. Uppdragen blev personliga. Läget i dag är väsentligt annorlunda. De behov som föranledde tillskapandet av särskilda organ föreligger inte längre och inte heller — på samma grunder som tidigare — behov av personliga förordnanden. I det praktiska arbetet har barnavårdsmännens verksamhet i allmänhet inordnats i barnavårdsnämndernas arbete. I flertalet kommuner anlitas således enbart tjänstemän inom kommunens socialförvaltning som barnavårdsmän.

I betänkandet undersöker utredningen i vilka hänseenden ensamstående vårdnadshavare och deras barn alltjämt är i behov av den tillsyn och hjälp som barnavårdsmannainstitutionen är avsedd att ge och hur

dess behov bäst skall kunna tillgodoses. Härvid indelar utredningen de olika uppgifter som åvilar barnavårdsmanen i fem huvudgrupper, nämligen att sörja för att barnets börd fastställs, när det är fött utom äktenskap, att sörja för att barnet tillförsäkras underhåll, att biträda med indrivning och tillhandahållande av underhållsbidrag, att i andra avseenden tillse att barnets rätt och bästa iakttas samt att bistå vårdnadshavaren med råd och upplysningar. Dessa olika delar av barnavårdsmannens verksamhet behandlas var för sig (6.2—6.6).

6.2 Fastställande av faderskap

Utredningen framhåller att de utomäktenskapliga barnens intresse av att få bördens utredd inte minst med tanke på barnets rätt till arv efter sin far måste bedömas vara så stort att det bör ankomma på samhället att skapa garantier för att faderskapet fastställs där så är möjligt. Om denna uppgift läggs på vårdnadshavaren ensam kan enligt utredningen befaras att barnets rätt inte alltid blir tillgodosedd. Det måste nämligen antas att vårdnadshavaren många gånger saknar förmåga att utreda faderskapet. Enligt utredningen kan det inte heller uteslutas att modern i strid med barnets intressen av personliga skäl underlåter att söka få faderskapet fastställt. Det processuella förfarandet vid fastställande av faderskap är dessutom komplicerat. Modern skulle inte alltid kunna tillvarata barnets rätt. Enligt utredningen framstår det därför som nödvändigt med en samhällelig medverkan vid utredning om och fastställande av utomäktenskapligt barns börd.

Utredningen erinrar om att de skäl som föranledde tillskapandet av särskilda organ för tillsyn och bistånd åt ensamstående vårdnadshavare och deras barn inte längre föreligger. Det rådande systemet med personligt förordnade barnavårdsmän har vidare — såvitt avser nu ifrågasättande arbetsuppgifter — visat sig vara förenat med olägenheter som under senare tid framträtt allt klarare. De personliga förordnandena har lett till omfattande administrativa svårigheter.

Utvecklingen har fört med sig att alltför många uppdrag samlats på varje barnavårdsman. Då varje förordnande innefattar flera åligganden och då barnavårdsmanen som tjänsteman i kommunen även haft andra uppgifter att sköta har faderskapsutredningarna inte kunnat bedrivas med erforderlig skyndsamhet. Vid en övergång till helhetssynen i behandlingsarbetet har i flera kommuner barnavårdsmannaskapen fördelats bland socialassistenterna. Många av dem har inte tidigare sysslat med dessa arbetsuppgifter. Andra trängande uppgifter har skjutit barnavårdsmannaskapen i bakgrunden. Samtidigt har den nya lagen om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap ställt allt större krav på barnavårdsmanen. Utredningarna har blivit mer komplicerade. Allt oftare måste blodundersökning genomföras. Ärenden med internationell

anknytning har blivit vanligare. Förfarandet inför domstol har blivit mer komplicerat. Enkäten till barnavårdsmän, som besvarades omkring ett halvt år efter den nya lagens ikraftträdande, utvisade att drygt hälften av barnavårdsmännen ansåg att arbetet med fastställande av faderskap blivit mer tidskrävande.

Angivna förhållanden har enligt utredningen medfört att faderskapsutredningarna i många kommuner blivit eftersatta. Ibland har bristande kunskaper hos barnavårdsmännen medfört att faderskapen inte kunnat fastställas med erforderlig grad av säkerhet. Enligt utredningen har barnavårdsnämnderna inte heller haft erforderliga resurser för att kunna granska barnavårdsmannaskapen i den omfattning som lagstiftaren förutsatt.

Utredningen har övervägt andra arbetsformer, som ger ökad säkerhet och snabbhet. Det har ifrågasatts om inte behovet av juridisk sakkunskap bäst tillgodoses genom att uppgiften att medverka vid faderskapsutredningen anknyts till länsstyrelsen som en specialistfunktion. Det har även ifrågasatts om inte uppgiften bör åvila rättshjälpen. Enligt utredningens mening inrymmer emellertid utredningen i faderskapsärendena så många andra frågor än de rent juridiska. Ofta är modern i behov av sociala insatser. Det kan vara nödvändigt att ordna bostad för henne och barnet eller att sörja för att hon får ekonomisk hjälp. Skäl att vidta åtgärder för att tillgodose barnets intressen kan även föreligga. Åtskilliga skäl talar följaktligen för att uppgiften att biträda modern i dessa frågor läggs på lokalt organ med social sakkunskap. De särskilda förhållandena vid utredningen av barnets börd och främst behovet av social sakkunskap talar enligt utredningen för att uppgiften bör knytas direkt till barnavårdsnämnden. Anledning att behålla barnavårdsmannen för dessa uppgifter föreligger däremot inte längre.

För att vinna ökad säkerhet vid fastställandet av barnets börd är det enligt utredningen nödvändigt att arbetet i högre grad än vad nu är fallet specialiseras. Utredningen anser därför att det bör ankomma på viss bestämd tjänsteman i kommunen att medverka vid utredning och fastställande av utomäktenskapligt barns börd. Först härigenom kan behovet av den sakkunskap som erfordras för dessa ofta mycket svåra arbetsuppgifter tillgodoses. Det är enligt utredningen från såväl effektivitets- som rättssäkerhetssynpunkt av vikt att en tjänsteman får koncentrera sig på faderskapsutredningarna. I flera större kommuner har man redan gjort den erfarenheten att det är nödvändigt att tillägga särskilda tjänstemän uppgiften att medverka vid faderskapsutredning.

Utredningen anser att det bör ankomma på tjänstemannen att bistå modern med stöd och råd under den tid faderskapsutredningen pågår. Kräver moderns förhållanden omfattande eller långvariga insatser bör dock den delen av ärendet övertas av annan. Om den tjänsteman som har faderskapsutredningarna om hand skulle medverka vid lösandet av

svåra sociala frågor, skulle han inte kunna ägna erforderlig tid åt sin egentliga uppgift, nämligen att tillse att faderskap till barn utom äktenskap blir utrett och fastställt.

Det är viktigt att de tjänstemän som bedriver utredning i faderskapsärenden får tillgång till juridisk sakkunskap. Utredningen föreslår därför att barnavårdsnämnden genom avtal med advokatbyrå eller på annat sätt bereder tjänstemannen möjlighet att under ärendets handläggning rådgöra med jurist.

Barnavårdsnämnden bör alltså enligt utredningens förslag överta de uppgifter såvitt avser faderskapsbestämningen som nu åvilar barnavårdsmännen. Tjänsteman hos nämnden kan ombesörja många av dessa uppgifter utan särskilt bemyndigande från nämnden. Han kan höra modern och de andra personer som kan ha upplysningar att lämna. Han kan ta initiativ till blodundersökning och vidta de övriga åtgärder som erfordras för utredningen. Tjänstemannen skall därvid fullgöra den skyldighet att föra protokoll som skall åvila nämnden.

Utredningen påpekar att det enligt 3 kap. 2 § FB kommer att åligga barnavårdsnämnden att godkänna faderskapserkännanden om nämnden skall överta barnavårdsmannens uppgifter. Med hänsyn till det stora antal utredningar som avslutas genom erkännande (tabell 3, s. 104 i betänkandet) kan nämnden uppenbarligen inte samfällt fatta beslut i dessa frågor. Den tjänsteman som har utfört utredningen och som har en ingående kännedom om ärendet bör enligt utredningen på nämndens vägnar kunna pröva frågan om godkännande. Utredningen föreslår därför att nämnden skall kunna delegera denna beslutsfunktion på tjänsteman hos kommunen.

Enligt utredningens förslag skall barnavårdsnämnden också överta barnavårdsmannens uppgift att föra talan om faderskap till barn utom äktenskap. Nämnden kan befullmäktiga tjänsteman att föra nämndens talan. En rättegångsfullmakt som avser rättegång i allmänhet medför emellertid inte rätt för ombudet att väcka talan i faderskapsmål eller andra mål varom förlikning inte är tillåten. Fullmakt skulle därför behöva utfärdas för varje mål. Ett sådant fullmaktsförfarande kan främst i större kommuner leda till administrativa svårigheter. Nämnden bör enligt utredningen därför ha möjlighet att delegera även denna beslutsfunktion på tjänsteman hos kommunen.

Utredningen påpekar att alla faderskapsutredningar och övriga åtgärder i samband därmed regelmässigt kommer att utföras av tjänsteman under tjänstemannaansvar, om dess förslag genomförs. Emellertid kan och bör barnavårdsnämnden enligt utredningens mening kontrollera tjänstemannens verksamhet. Sålunda skall beslut som fattas på grund av delegation anmälas för nämnden. Nämnden kan därvid se hur uppgiften fullgjorts. Förekommer anledning till anmärkning kan delegationen återkallas eller andra erforderliga åtgärder vidtas. Utredningen anser det

vidare lämpligt att barnavårdsnämnden, som får huvudansvaret för hur verksamheten bedrivs, följer denna exempelvis genom stickprovsundersökningar och genom årliga uppföljningar av ärenden som inte slutligt avgjorts inom loppet av ett år.

Enligt utredningens mening bör uppgiften att enligt 5 § faderskapslagen pröva om faderskapsutredning skall läggas ned också framdeles ankomma på nämnden. Utredningen anser att det inte finns skäl att tillåta delegation av denna uppgift på tjänsteman.

Utredningen framhåller att det är angeläget att kommunerna för uppgiften att medverka vid faderskapsutredningen väljer personal som är väl förtrogen med de författningar som reglerar faderskapsbestämningen. Det kan bli nödvändigt att anordna särskild kursverksamhet för att tillgodose behovet av kvalificerad personal. Utredningen anser att kommunförbundet och socialstyrelsen bör uppta frågan om behovet av och formerna för en sådan verksamhet inför en ändring av bestämmelserna.

6.3 Fastställande av underhållsbidrag

Det åligger barnavårdsmanen att sörja för att underhåll tillförsäkras barnet. Barnavårdsmanen skall vidare biträda med indrivning av underhållsbidrag. Utredningen framhåller att det vid överflyttning av barnavårdsmanens åligganden såvitt avser bördens fastställande också måste övervägas om nu angivna uppgifter alltjämt bör åvila barnavårdsmanen.

Utredningen framhåller att vårdnadshavare till barn utom äktenskap mången gång ställs inför allvarliga svårigheter då det gäller att tillförsäkra barnet underhåll. Förhållandet mellan parterna kan vara sådant att fadern inte har någon allvarlig önskan att sörja för barnets underhåll. Om han undandrar sig att medverka till att bidrag för barnet fastställs har modern små möjligheter att själv efterforska honom. Ofta saknar hon vetskap om de närmare omständigheter som är bestämmande för underhållsbidragets storlek, såsom mannens inkomst och hans försörjningsbörda.

Enligt utredningens mening skulle, om det ankom på modern ensam att sörja för att underhåll tillförsäkrades barnet, förhållanden som nu nämnts ofta leda till att något bidrag för barnet över huvud taget inte kunde fastställas eller att bidraget bestämdes till för lågt belopp. Riskerna härför anser utredningen vara så betydande att det enligt dess mening alltjämt bör ankomma på samhället att se till att underhåll tillförsäkras de utomäktenskapliga barnen.

Utredningen anser emellertid att det inte finns anledning att behålla barnavårdsman för denna uppgift. Enligt utredningens mening saknas med nuvarande ordning förutsättningar att vinna enhetlighet vid be-

stämmandet av underhållsbidragens storlek. Praxis vid bestämmande av bidrag kan också skifta från en kommun till en annan. Barnavårdsman- nen får ofta inte tillräcklig erfarenhet för att han skall kunna se till att bidraget bestäms till skäligt belopp. Enligt utredningen förekommer det att barnavårdsman- nen vid bestämmande av underhållsbidrag för barnet utgår från andra förutsättningar än de i lagen angivna.

Utredningen erinrar om att avtal om bidrag till barnets underhåll vanligtvis träffas i samband med att faderskapet erkänns. Då faderska- pet underställs domstols prövning, prövas i samma rättegång — om en- dast en man är instämd — även frågan om mannens bidragsskyldighet. Utredningen konstaterar att underhållsfrågan vanligtvis är så förbunden med faderskapsfrågan, både vad gäller utredningen och prövningen, att det skulle leda till allvarliga olägenheter om inte befogenheten att föra talan för barnet tillkom samma organ. Skyldigheten att tillse att under- håll tillförsäkras barnet bör därför åvila barnavårdsnämnden. Utred- ningen anser vidare att samme tjänsteman som utreder frågan om bar- nets börd också bör pröva frågan om underhåll till barnet. Genom att särskild tjänsteman inom varje kommun får till uppgift att medverka vid utredning och fastställande av faderskap och underhåll ges enligt ut- redningen förutsättningar för en enhetligare bedömning av underhållsbi- dragens storlek.

Utredningen föreslår således att barnavårdsnämnden skall överta bar- navårdsman- nens uppgifter att tillse att underhåll tillförsäkras det ut- omäktenskapliga barnet. Nämnden skall därvid äga föra talan för bar- net. Möjlighet för nämnden att delegera beslutandcrätten på den tjänste- man som verkställt utredningen i faderskaps- och underhållsfrågorna bör enligt utredningen föreligga. Utredningen anser vidare att det också skall ankomma på nämnden att godkänna sådant avtal om underhåll till barn utom äktenskap som anges i 7 kap. 7 § FB. Även denna uppgift bör enligt utredningen kunna delegeras på tjänsteman i kommunen. Bar- navårdsnämndens uppgift att enligt samma lagrum pröva och godkänna avtal om engångsbelopp bör däremot inte kunna delegeras.

Utredningen har övervägt om inte samma bestämmelser bör gälla även för barn i äktenskap. Utredningen erinrar om att föräldrarna till följd av starka meningsskiljaktigheter ofta inte kan enas i frågor som rör barnets underhåll. De är då hänvisade till att begära domstols prövning. Med hänsyn till de möjligheter vårdnadshavaren har att på grund av be- stämmelserna i lagen om fri rättegång eller eljest erhålla biträde i rätte- gången, torde enligt utredningen risken att barnets rätt eftersätts vara li- ten. Utredningen anser att förhållandena inte allmänt kan sägas vara så- dana att det av hänsyn till barnet är påkallat att ålägga barnavårds- nämnd att vaka över att barnets rätt i förevarande hänscende tillvaratas. Utredningen påpekar emellertid att nämnden på vårdnadshavarens be- gäran kan biträda i frågor som rör underhållsbidragets fastställande.

6.4 Indrivning av underhållsbidrag

Utredningen påpekar att en stor del av barnavårdsmännens tid har gått åt för fullgörande av skyldigheten att biträda med indrivning och tillhandahållande av underhållsbidrag. Enligt barnavårdsmannacenkäten har sålunda i genomsnitt en fjärdedel av barnavårdsmännens arbetstid upptagits av kravverksamhet och utbetalning av bidragsförskott i de kommuner som saknat särskild avdelning för denna uppgift. Under senare år har emellertid barnavårdsmännen i stor utsträckning avlastats arbetet med indrivningen. Inom de större kommunerna har inrättats särskilda kravavdelningar, som övertagit barnavårdsmännens uppgifter att biträda med indrivning av underhållsbidrag.

Utredningen framhåller att den underhållsskyldige i många fall betalar fastställt bidrag och att vårdnadshavaren då inte behöver något biträde. Det är först när den underhållsskyldige vägrar att utge bidrag eller då han endast utger en del därav som svårigheter för vårdnadshavaren uppkommer. Det kan då vara nödvändigt att vidta åtgärder för utmätning och införsel. Det kan finnas anledning att genom anställningsregister, arbetsförmedling eller med bistånd av polis efterforska den underhållsskyldige. Enligt utredningen skulle vårdnadshavaren mången gång inte tillräckligt effektivt kunna tillvarata barnets rätt. Av undersökningen bland vårdnadshavare framgår att omkring 45 % av vårdnadshavarna hade behövt hjälp med att få ut underhåll eller bidragsförskott. Utredningen anser det därför nödvändigt att vårdnadshavaren även framdeles erhåller hjälp med indrivning av underhållsbidrag.

Med hänsyn till bidragsförskottslagens bestämmelser finner utredningen att det kan övervägas om uppgiften att biträda med indrivning av bidrag allttjämt bör ankomma på barnavårdsman. Bidragsförskott utgår till barn, som inte står under föräldrarnas vårdnad eller som endast har en av föräldrarna som vårdnadshavare. Bidragsförskott utgår med visst i lagen angivet belopp. Finns grundad anledning anta att fastställt bidrag betalas i vederbörlig ordning och är det fastställda bidraget lägre än gällande bidragsförskott, utgår förskott med skillnaden mellan det maximala förskottsbeloppet och underhållsbidraget. Förskott utgår alltså om den underhållsskyldige inte utger fastställt bidrag samt om underhållsbidraget understiger förskottet. Barnavårdsnämnd som utgett förskott inträder i barnets rätt till underhållsbidrag gentemot den underhållsskyldige. Denne skall till nämnden inbetala den del av underhållsbidraget som motsvarar förskottet. Barnavårdsnämnd som utger bidragsförskott skall sörja för att erforderliga indrivningsåtgärder vidtas mot försumlig underhållsskyldig. Nämnden bör därvid såsom anges i bidragsförskottslagen och som framhållits vid olika tillfällen också svara för barnets krav mot den underhållsskyldige (prop. 1964: 70 s. 45 och socialstyrelsens Råd och anvisningar 174/64). Särskilda bestämmelser — utöver de

i bidragsförskottslagen angivna — som reglerar barnavårdsnämndens kravverksamhet anser utredningen inte vara erforderliga. Utredningen konstaterar att det därför inte finns skäl att behålla regler som innefattar skyldighet för ett annat organ — barnavårdsman — att bistå vårdnadshavaren.

Enligt utredningens förslag bör således barnavårdsnämnden då bidragsförskott utgår biträda vårdnadshavaren vid indrivning av den del av underhållsbidraget som överstiger förskottet. Utredningen framhåller att nämnden givetvis även i andra fall kan biträda vårdnadshavaren med indrivning av underhållsbidrag. För att nämnden skall kunna företräda barnet erfordras fullmakt från vårdnadshavaren. Eftersom nämnden inte kan vara rättegångsombud bör fullmakten ställas på viss person med rätt för denne att sätta annan i sitt ställe.

Utredningen konstaterar i detta sammanhang att, om barnavårdsman-
nens befattning med underhållsbidraget upphör, barnavårdsman-
nen inte heller kommer att medverka till att fastställt bidrag höjs när väsentligt
ändrade förhållanden påkallar det eller att tillse att lagstadgad upprä-
kning av underhållsbidraget iakttas. Har barnavårdsnämnden inträtt i
barnets rätt på grund av utgivna förskott anser utredningen att det får
ankomma på nämnden att vid erhållen vetskap underrätta vårdnadsha-
varen om sådana särskilda förhållanden som kan föranleda ändring av
fastställt bidrag liksom även att tillse att den underhållsskyldige beaktar
uppräknings av underhållsbidrag. Enligt utredningen bör nämnden
därjämte genom en vidgad och allmän information ge upplysningar om
förekommande uppräknings av underhållsbidrag och om de åtgärder
vårdnadshavaren har att vidta för att vid väsentligt ändrade förhållan-
den få ett underhållsbidrag höjt eller nedsatt. Utredningen framhåller
att behovet av sådan information är påtagligt och därför inte får för-
summas. I anslutning härtill pekar utredningen på att familjepolitiska
kommittén i sitt betänkande (SOU 1972: 34) Familjestöd har föreslagit,
att bidragsförskottsverksamheten överförs på försäkringskassorna. Även
om ansvaret för verksamheten i enlighet med förslaget överförs på an-
nan myndighet bör det enligt utredningen ankomma på barnavårds-
nämnden att sörja för en allmän information i de frågor som har berörts
i det föregående.

6.5 Barnavårdsman- nens tillsynsplikt

Det åligger barnavårdsman-
nen att ha uppsikt över barnets vård och
fostran. I FB föreskrivs sålunda att barnavårdsman-
nen skall tillse att barnets rätt och bästa tillvaratas. I kungörelsen rörande barnavårdsman-
nens verksamhet har tillsynsplikten närmare bestämts. Där sägs att bar-
navårdsman-
nen skall öva tillsyn över barnets personliga förhållanden
och med uppmärksamhet följa dess utveckling. Barnavårdsman-
nen skall

besöka barnet och dess vårdnadshavare i den omfattning som med hänsyn till omständigheterna anses påkallad.

Utredningen framhåller att den föreskrivna tillsynen riktar sig mot en bestämd grupp, nämligen de utomäktenskapliga barnen. När barnavårdsmannainstitutionen tillkom fanns särskilda skäl att föreskriva en obligatorisk tillsyn av dessa barn. De utomäktenskapliga barnens ställning har emellertid förändrats väsentligt och numera ges förutsättningar att under andra former trygga barnens uppväxtförhållanden. Den allmänna inställningen till de utomäktenskapliga barnen har också ändrats. Nu förekommer i ökad grad att föräldrarna sammanbor utan att ingå äktenskap. Hushållsbudgetundersökningen 1969 och familjeundersökningen 1970 ger en uppfattning om gruppens storlek. Av den rapport över undersökningarna som upprättats på uppdrag av familjelagssakkunniga framgår att 6,4—6,8 % av samtliga samlevnadsfall utgörs av samboende ogifta. Detta innebär i absoluta tal att 105 000—135 000 ogifta par bor under äktenskapsliknande former. Mot bakgrund av vad sålunda angetts har från många håll framhållits, att behov av särskild tillsyn över just de utomäktenskapliga barnen inte längre föreligger. I den kritik som riktats mot barnavårdsmannainstitutionen har även framhållits att det inte finns någon anledning att barnavårdsnämnden i fråga om de utomäktenskapliga barnen skall ha mindre ansvar och befogenheter än beträffande övrig barnavård inom kommunen. Utredningen påpekar också att frågan om man nu längre har anledning att särbehandla en grupp av vårdnadshavare kommer att ta upp i Förenta nationerna.

Det har ifrågasatts om barnavårdsmännen beträffande de barn de har att vaka över verkligen har möjlighet att tillfredsställande fullgöra denna uppgift. Sålunda har det framhållits att barnavårdsmannen inte kunnat ägna erforderlig tid åt tillsynen av barnen samt att gjorda undersökningar har visat att barnavårdsmannen vanligtvis haft så många uppdrag att han inte haft tid för hembesök (se JO:s ämbetsberättelse 1970 s. 219, 228 och 233 samt socialvårdskonsulenternas rapporter 1972). Även om barnavårdsnämnderna i ökad utsträckning entledigat barnavårdsmannen sedan faderskap och underhåll fastställts, har antalet kvarvarande förordnanden varit så stort att en erforderlig kontroll av barnens levnadsförhållanden inte kunnat ske.

Nya former för handläggningen av barnavårdsmannaärendena har prövats vid den övergång till helhetssynen i behandlingsarbetet som genomförts i allt fler kommuner. Flera kommuner har sålunda överfört uppgiften att fastställa faderskap och underhåll på särskild personal, som även haft att pröva om behov av fortsatt barnavårdsmannaförordnande förelegat. De ärenden som fordrat fortsatt förordnande har fördelats bland assistenterna. I dessa kommuner har man emellertid gjort den erfarenheten att andra trängande ärenden, exempelvis socialhjälp-ärenden, har lett till att socialassistenten inte kunnat fullgöra uppgiften

att genom hembesök eller på annat sätt ha tillsyn över barnen. Utredningen framhåller att det f. ö. även har ifrågasatts om barnavårdsmännen ens i de fall då hembesök skett haft möjlighet att iaktta missförhållanden. Enligt barnavårdsmannaundersökningen ansåg endast 8 % av barnavårdsmännen att hembesök var av värde för att kunna avslöja missförhållanden.

Utredningen finner att man inför en ändring av bestämmelserna om barnavårdsmän med hänsyn till det anförda måste överväga om barnavårdsmannen bör behållas som ett särskilt organ för tillsynen av vissa barn eller om inte samhällets tillsyn bör utövas av barnavårdsnämnd i samverkan med andra barnavårdande organ och omfatta alla kategorier barn.

Utredningen anser att mödra- och barnavårdscentralernas verksamhet i förevarande sammanhang tilldrar sig särskild uppmärksamhet. Denna verksamhet, som avser alla barn från födelsen upp till skolåldern, omfattas med allt större intresse. Barnavårdscentralernas verksamhet omsluter f. n. 99 % av 1-åringarna, 97 % av 2-åringarna och 83 % av 4-åringarna. Socialstyrelsens utredning om barnmisshandel (Socialstyrelsen redovisar 9/1960) har visat att många av de barn som utsatts för misshandel inte var kända för barnavårdscentralerna. Förutsättningar kommer emellertid att ges för att samtliga barn skall kunna skrivas in vid barnavårdscentral. Enligt utredningen kommer socialstyrelsen att meddela vägledande informationer till förlossningsanstalterna angående födelsemeddelanden till barnavårdscentral. Nya journaler för barnhälsovården kommer även att tas i bruk. Vidare skall riksskatteverket i samråd med socialstyrelsen meddela anvisningar rörande avisering till barnavårdscentral om förändringar i personregister beträffande barnet. Härigenom kommer enligt utredningen garantier att vinnas för att barnavårdscentralerna får kännedom om samtliga barn.

Även om förutsättningar ges för en obligatorisk inskrivning vid barnavårdscentral är det vårdnadshavaren som avgör om besök vid centralen skall ske. Enligt utredningen måste det emellertid anses ankomma på barnavårdscentral att särskilt uppmärksamma de vårdnadshavare som inte besöker centralen och dem som motsätter sig hembesök. Utredningen anser att barnavårdscentralen därför — om inte av förhållandena klart framgår att barnet på annat sätt är underkastat läkartillsyn — bör påkalla biträde av barnavårdsnämnd för utredning om anledning till utevaro. Barnavårdscentralen kan därvid i samråd med barnavårdsnämnden bedriva en uppsökande verksamhet för att förvissa sig om att barnen lever under tillfredsställande förhållanden.

Utredningen konstaterar att barnavårdscentralerna i sin verksamhet har bättre möjligheter än barnavårdsmännen att se till barnets vård och fostran. Vid de läkarundersökningar som äger rum vid centralen och vid de besök som i övrigt görs där kan kunskap vinnas om barnets psykiska

och fysiska utveckling. Personalen vid barnavårdscentralerna kan därvid och vid de hembesök som görs även få en god inblick i barnets miljö och vårdnadshavarens möjligheter att omhänderta barnet. Möjligheterna att följa barnet är störst under barnets första levnadsår, då de flesta besöken vid centralen äger rum. Då barnet blir större minskar vårdnadshavarens behov av barnavårdscentralens tjänster. Det är först vid 4-årskontrollen som hembesök vanligtvis äger rum på nytt och som barnet underkastas en ny omfattande undersökning. Enligt utredningen torde emellertid barnavårdscentralen även vid en minskad besöksfrekvens ha möjlighet att tillse att barnet utvecklas gynnsamt och att det lever under goda betingelser.

Utredningen framhåller att även barnstugorna har betydelse i förevarande sammanhang. Av de barn som f. n. är inskrivna vid barnstugorna utgör omkring 49 % barn till ensamstående föräldrar. Enligt normalinstruktion för läkare vid barnstugor skall läkare vid daghem kontrollera barnens hälsotillstånd och utveckling i såväl fysiskt som psykiskt hänseende. Läkaren vid daghemmet övertar således barnavårdscentralens förebyggande hälsovård. F. n. saknar emellertid 30 % av daghemmen läkare. Utredningen anser lämpligt att daghem som saknar läkare anordnar hälsovård genom barnavårdscentralen.

Med hänsyn till den tid varunder barnet vanligtvis står under uppsikt vid lekskolor och i daghem och med hänsyn till den hälsokontroll som sker där finner utredningen att barnstugepersonalen har goda förutsättningar att tillse att barnet erhåller godtagbar omvårdnad i hemmet. Personalen har även möjlighet att följa barnets utveckling och på ett tidigt stadium iaktta sådana förhållanden som kan böttna i brister hos vårdnadshavaren eller i hemmiljön.

Utredningen framhåller att också skolorna och fritidshemmen fyller en mycket viktig funktion i samhällets barntillsyn. Under vistelsen vid skolan kan svårigheter i skolarbetet, skolkning, aggressivitet eller andra förhållanden ge läraren anvisningar om begynnande missanpassning. Vid de elevvårdskonferenser som hålls inom skolan kan i enskilda elevärenden bilden av en begynnande missanpassning framträda genom de erfarenheter rörande en elev som de i konferensen deltagande kan redovisa. Under vistelsen på fritidshemmet kan liknande iakttagelser göras.

Utredningen påpekar slutligen att, om barnavårdsnämnden — i enlighet med utredningens förslag — skall sörja för att faderskap till barn utom äktenskap fastställs, även nämnden har möjligheter att se till barnets förhållanden.

Barnavårdsnämnders och övriga barnavårdande organs möjligheter att ha uppsikt över barnens levnadsförhållanden växlar från en kommun till en annan beroende på personaltillgång och andra förhållanden. För att tillgängliga resurser skall kunna utnyttjas effektivt är det nödvändigt att kunskap vinnas om de barn som på grund av medicinska eller sociala

skäl är särskilt utsatta. Särskild uppmärksamhet måste ägnas de barn som på grund av medicinska skäl löper risk att utvecklas ogynnsamt. Denna grupp kan bestämmas vid de undersökningar som sker vid mödra- och barnavårdscentraler och vid förlossningsanstalter. Det är angeläget att barnavårdscentralen får vetskap om de iakttagelser rörande barnet och modern som kan ha gjorts vid förlossningsanstalten liksom vad som kan ha framkommit vid besök på andra sjukhus. Vetskap om där gjorda iakttagelser ökar barnavårdscentralernas möjligheter att vid fortsatt förebyggande hälsovård ha uppsikt på sådana förhållanden som innefattar risker för barnet.

Utredningen betonar vidare att det är av största betydelse att kunna finna de barn som på grund av sociala förhållanden riskerar att utvecklas ogynnsamt. Ännu i början av 1960-talet saknades i stort sett vetskap om omfattningen av barnmisshandel och om de förhållanden som kunde leda till misshandel. Dessa frågor har därefter ägnats allt större uppmärksamhet. Socialstyrelsen har år 1969 redovisat en inom styrelsen gjord utredning om barnmisshandel och ytterligare utredningar på området har därefter inletts av andra arbetsgrupper.

I 3 § barnavårdslagen (1960: 97) framhålls att barnavårdsnämnden skall ägna särskild uppmärksamhet åt sådana barn som med hänsyn till kroppslig eller själslig hälsa och utrustning, hem- och familjeförhållanden samt omständigheterna i övrigt kan anses vara särskilt utsatta för risk att utvecklas ogynnsamt. I skolstadgans bestämmelser om hälsovård ges särskilda föreskrifter om kontrollelever, till vilka bl. a. hör elever med anpassningssvårigheter samt elever vilkas livsföring eller hemförhållanden påkallar särskild uppmärksamhet.

Utredningen konstaterar att de barnavårdande organen vart och ett inom sitt område kan verka till stöd och hjälp åt barnfamiljer med särskilda svårigheter. Sköterskan vid barnavårdscentralen kan i sin verksamhet finna vägar att lösa akuta problem rörande barnet och hon kan mången gång förhindra att barnet utsätts för vanvård. Personalen vid barnstugorna kan ägna barn från en torftig miljö större omsorg och uppmärksamhet för att förebygga uppkomsten av störningar. Barnavårdsnämnden kan utan att ingripande enligt barnavårdslagen är påkallat i samråd med vårdnadshavaren lösa uppkomna problem och finna vägar för fortsatt stöd.

En förutsättning för att de barnavårdande organen vart och ett med sina resurser skall kunna verka effektivt till förebyggande av missförhållanden är att de får vetskap om de barn som lever under sådana förhållanden att de utsätts för särskilda risker. I 93 § barnavårdslagen föreskrivs bl. a. att myndighet vars verksamhet rör barnavården skall underätta barnavårdsnämnden om förhållanden som är av beskaffenhet att de kan föranleda ingripande av nämnden. Enligt utredningen har emellertids bestämmelsens utformning lett till att barnavårdsnämnden underrättas

endast vid allvarliga missförhållanden. De övriga föreskrifter som meddelats har endast innefattat rekommendationer om samverkan mellan barnavårdande organ. Dessa rekommendationer har följts endast i mindre omfattning. I flera kommuner förekommer ingen som helst samverkan mellan barnavårdscentral och barnavårdsnämnd.

Utredningen understryker att en effektiv barntillsyn kräver en vidgad samverkan mellan barnavårdens organ. Samverkan skall enligt utredningen främst avse att lämna uppgifter om sådana hemförhållanden som kan innefatta risker för barnet och om sådana förhållanden avseende barnet som tyder på att dess vård är eftersatt. Barnavårdande organ skall således göras uppmärksamma på ömtåliga förhållanden i hemmet, på undernäring eller andra tecken på vanvård hos barn. Underrättelse skall även lämnas om de åtgärder som vidtas för att förbättra barnets förhållanden. Syftet skall enligt utredningen vara att ge barnavårdande organ möjlighet att ägna särskild uppmärksamhet åt sådana barn vilkas utveckling av en eller annan orsak är hotad.

Utredningen framhåller att det föreslagna samarbetet för att vara effektivt måste kunna ske i enkla former och föreslår att regelbundna möten skall hållas med företrädare för berörda organ. Härigenom kan även kunskap om andra organs arbetsformer och resurser förmedlas. Samverkan kan organiseras i olika former. Barnstugor och barnavårdscentraler kan t. ex. ordna samverkan genom att centralerna svarar för hälsovården även på barnstugorna. Enligt utredningen torde några svårigheter att hålla fortlöpande kontakter inte uppkomma i mindre kommuner. För större kommuner kan det bli nödvändigt att för varje befolkningsområde ange den företrädare för varje organ som skall ha till uppgift att svara för sambandet med övriga organ. Sålunda kan för ett befolkningsområde på förslagsvis 5 000 personer föreskrifter ges om vem som inom detta område skall företräda t. ex. barnstuga, barnavårdscentral, barnavårdsnämnd och skola.

Utredningen understryker att det är av stor betydelse att den föreslagna samverkan i individuellt förebyggande syfte kan komma till stånd. Först om barnavårdande organ får kännedom om barn som på grund av förhållandena i hemmet eller eljest är särskilt utsatta kan tillgängliga resurser utnyttjas effektivt. Utredningen anser därför att det bör ankomma på socialstyrelsen att i samråd med kommunförbundet finna former för och ge anvisningar om ett sådant informationsutbyte mellan de barnavårdande organen.

Avslutningsvis konstaterar utredningen att de barnavårdande organen har goda möjligheter att i föreslagna samverkansformer utöva erforderlig tillsyn, en tillsyn som gäller alla barn. Anledning att ställa en viss grupp under särskild uppsikt föreligger inte längre. Enligt utredningen finns det därför inte skäl att behålla barnavårdsman för tillsyn av vissa barn.

6.6 Barnavårdsmannens stödjande och rådgivande verksamhet

I 8 kap. 6 § FB föreskrivs att barnavårdsmannen skall bistå vårdnadshavaren med råd och upplysningar. Enligt kungörelsen rörande barnavårdsmannens verksamhet skall barnavårdsmannen vara ett stöd för den som har vårdnaden om barnet. Där sägs vidare att barnavårdsmän som förordnats för kvinna som väntar barn utom äktenskap skall lämna uppgift om och förmedla den hjälp som kan ifrågakomma.

Utredningen framhåller att vårdnadshavaren kan ha behov av att anförtro någon sina särskilda problem för att vid samtal med denne finna vägar att lösa dem. Som exempel på frågor som kan vara aktuella nämner utredningen problem med hemmets ekonomi eller barnets vård, svårigheter att efter havandeskap finna arbete och en bostad som är lämpad för de nya förhållandena samt att ordna barntillsynen. Olika insatser från samhällets sida kan bli påkallade. Enligt utredningen saknar vårdnadshavaren ofta vetskap om vilka möjligheter till hjälp för henne och barnet som står till buds. Vidare kan vårdnadshavaren behöva hjälp i umgängesrättsfrågor. Utredningen erinrar om att undersökningen bland vårdnadshavarna gav vid handen att omkring 60 % av vårdnadshavarna för barn utom äktenskap hade haft behov av kurativ hjälp. Motsvarande andel för vårdnadshavare för barn i äktenskap var omkring 72 %.

Utredningen framhåller att en alltmer ökad arbetsbörda har lett till att barnavårdsmännen inte kunnat ägna erforderlig tid åt det kurativa arbetet. Barnavårdsmannaskapen har i allmänhet spritts bland kommunernas socialassistenter och dessa har på grund av socialhjälpssärenden och andra brådskande ärenden inte haft tid över för den stödjande och rådgivande verksamheten. Samtidigt har ett ökat behov av hjälp och stöd kunnat förmärkas.

Många vårdnadshavare har framhållit behovet av och tryggheten i att kunna vända sig till en bestämd person — barnavårdsmannen. Barnavårdsmannautredningens enkät till vårdnadshavarna visar att över 80 % ansåg, att det var bra eller mycket bra att det fanns en bestämd person som tillvaratog deras intressen.

Utredningen konstaterar att den kurativa verksamheten är synnerligen viktig. Genom stöd och hjälp i en svår situation kan ofta missförhållanden förebyggas. Den kurativa verksamheten kan ha betydelse när det gäller att förhindra olämplig behandling av barn. Enligt utredningen bör emellertid behovet av kurativa insatser framdeles inte tillgodoses genom barnavårdsmannainstitutionen. Utredningen erinrar om att de obligatoriska förordnandena för barn utom äktenskap ofta har lett till att förordnandena kvarstått trots att något behov av stöd och hjälp inte längre förelegat, vilket i sin tur har medfört en del onödigt och betungande administrativt arbete för både barnavårdsmän och barnavårdsnämnder.

Även i övrigt synes systemet med personliga förordnanden tungrott och opraktiskt. Härtill kommer att varken andra ensamstående vårdnadshavare — fränskilda, änkor och änklingar — eller övriga vårdnadshavare som är i behov av hjälp kunnat ges det bistånd som erbjudits vårdnadshavare till barn utom äktenskap genom barnavårdsmannainstitutionen. Utredningen konstaterar att det därför är nödvändigt att finna sådana arbetsformer att behovet av stöd och hjälp kan tillgodoses.

Den kurativa verksamheten bör enligt utredningens förslag framdeles omfatta alla vårdnadshavare som har behov därav och omhändertas av barnavårdsnämnden. I barnavårdslagen anges redan nu att barnavårdsnämnden har att lämna allmänheten råd och upplysningar i frågor som rör nämndens verksamhetsområde. Om barnavårdsmannainstitutionen upphör, är det emellertid angeläget att denna barnavårdsnämndens rådgivande funktion förstärks. Detta bör enligt utredningen markeras genom en lagändring.

För att behovet av stöd och hjälp bäst skall kunna tillgodoses föreslår utredningen att barnavårdsnämnden anvisar en tjänsteman inom nämnden med huvudsaklig uppgift att bistå vårdnadshavarna med råd och upplysningar. Denne socialassistent skall alltså i samråd med vårdnadshavaren söka lösa uppkomna problem och vara ett stöd för vårdnadshavaren. Om vårdnadshavarens förhållanden påkallar det, såsom då behov av bostad föreligger, bör assistenten samråda med andra organ. Han bör vidare hjälpa vårdnadshavaren i dennes kontakter med andra myndigheter genom att ge anvisningar, upprätta ansökningar m. m. Hans uppgift bör vara enbart stödjande och rådgivande.

Utredningen påpekar att vårdnadshavaren ofta har stort behov av stöd och hjälp i samband med nedkomsten och under barnets första levnadsår. Så gott som alla vårdnadshavare besöker under denna tid mödra- eller barnavårdscentral. Behovet av stöd och hjälp aktualiseras ofta vid samtal med sköterskan vid centralen. Sköterskan får även hjälpa vårdnadshavarna i olika sociala frågor. För att tillgodose det behov av stöd och hjälp som ofta framkommer vid besök på mödra- och barnavårdscentral bör socialassistenten enligt utredningen vara verksam på centralen. Han bör således ha tillgång till lokal på centralen och, om förhållandena påkallar det, tjänstgöra där under samma tider som centralen hålls öppen. Om mödra- och barnavårdscentralen inte har gemensamma lokaler bör assistenten vara verksam på barnavårdscentralen, varjämte information härom bör lämnas på mödravårdscentralen. Utredningen föreslår vidare att assistentens verksamhet i första hand skall gälla vårdnadshavare för barn, som inte har uppnått skolåldern. Vårdnadshavaren bör dock kunna vända sig till assistenten även sedan barnet uppnått sådan ålder att det inte längre skall vara inskrivet vid centralen.

Utredningen påpekar att det mot ett avskaffande av barnavårdsman-

nainstitutionen visserligen skulle kunna invändas, att majoriteten av vårdnadshavarna i den gjorda enkäten förklarat sig anse det felaktigt att helt avskaffa barnavårdsmännen. Vidare måste beaktas att åtskilliga vårdnadshavare har funnit en trygghet i att ha en bestämd person att vända sig till, om svårigheter skulle uppkomma. Enligt utredningen kan man emellertid vid bedömandet av svaren i enkäten inte bortse från att vårdnadshavarna vid utfrågningen inte känt till vilka möjligheter samhället har eller kan skapa för att på annat sätt ge vårdnadshavarna erforderlig service. Vidare menar utredningen att det i enkäten också förekommer opinionsyttringar som tyder på att en stor del av vårdnadshavarna i grund och botten inte anser det nuvarande systemet med barnavårdsmän tillfredsställande. Sålunda har nära tre fjärdedelar av vårdnadshavarna ansett, att både ogifta och gifta vårdnadshavare bör ha rätt till den kurativa service som barnavårdsman skall lämna. Samtidigt har åtskilliga vårdnadshavare för vilkas barn barnavårdsman förordnats förklarat sig önska mera kontakt med barnavårdsmannen, medan andra vårdnadshavare ansett kontakterna för täta och onödiga.

Enligt utredningens mening talar även resultatet av enkäten för att en förändring är önskvärd, då det gäller samhällets kurativa insatser för vårdnadshavarna. Å ena sidan sägs denna verksamhet böra utsträckas till att omfatta alla vårdnadshavare, som är i behov av och önskar sådan hjälp, oavsett om vårdnadshavaren är gift eller ogift. Å andra sidan bör samhället inte i onödan tränga sig på vissa vårdnadshavare, som inte är i behov av hjälp och inte önskar samhällets inblandning. Om barnavårdsnämnd, som utredningen föreslår, anvisar en assistent att vara verksam på barnavårdscentralen, skapas möjligheter för att lämna kurativ service åt alla kategorier vårdnadshavare, oavsett civilstånd. Vårdnadshavare, som önskar tätare kontakter med den tjänsteman som skall bistå honom, bör genom en sådan reform kunna få sina önskemål härom bättre tillgodosedda, medan onödigt arbete med vårdnadshavare som inte önskar kontakter kan undvikas. Enligt utredningen torde också en sådan lösning av frågan, så långt det är möjligt, tillgodose önskemålet om att vårdnadshavaren, då han söker råd, skall ha en viss bestämd tjänsteman att vända sig till, samtidigt som barnavårdsnämnden besparas ett krångligt administrativt system med personliga barnavårdsmannaförordnanden. Utredningen anser därför sammanfattningsvis, att dess förslag på denna punkt är väl förenligt med den ståndpunkt vårdnadshavarna har intagit i enkäten.

Enligt 3 § barnavårdslagen åligger det barnavårdsnämnden att lämna råd och anvisningar i frågor som rör nämndens verksamhet. Nämnden har emellertid inte med nuvarande arbetsformer kunnat i någon större omfattning tillhandagå allmänheten med en allmän rådgivning. Flera av de nuvarande arbetsuppgifterna på barnavårdsmannaområdet kommer att falla bort om utredningens förslag genomförs. Den obligatoriska be-

vakningen av det utomäktenskapliga barnets och den ogifta vårdnadshavarens förhållanden och de administrativa svårigheterna med de personliga förordnandena försvinner. Vidare bortfaller den barnavårdsmännen nu åliggande skyldigheten att föra fortlöpande anteckningar i varje ärende. I den mån registrering och dokumentation i rådgivningsärenden skall förekomma, bör den enligt utredningens mening ges så liten omfattning som möjligt. Utredningen anser att dess förslag sålunda bör kunna medföra en del besparingar. Barnavårdsnämndens skyldighet att sörja för en allmän rådgivning kommer att kunna tillgodoses bättre med tillgängliga resurser. I den mån omorganisationen skulle medföra ökade kostnader för kommunen är detta enligt utredningen ett pris som får betalas för en prioritering av omvårdnaden om barnen.

Enligt utredningen synes förslaget för landstingens del inte böra medföra några ökade utgifter. Tvärtom torde genom socialassistentens verksamhet på mödra- och barnavårdscentral där anställd personal komma att avlastas en ofta ganska omfattande rådgivning i sociala frågor.

Utredningen understryker att det är viktigt att information ges om vårdnadshavarens möjligheter att få stöd och hjälp. Även om stöd och hjälp bör ges till alla vårdnadshavare som begär det, är det enligt utredningen betydelsefullt att vid informationen särskilt uppmärksamma dem som kan ha speciellt behov av hjälp. Utredningen påpekar härvid att kvinna som väntar barn utom äktenskap kan behöva hjälp i åtskilliga frågor. Det bör därför åligga personalen vid mödravårdscentralen att upplysa henne om den sociala rådgivningsverksamheten vid centralen. Likaså är det enligt utredningen viktigt att socialassistenten, sedan utredningen i faderskapsfrågan avslutats, underrättar modern om hennes möjligheter till fortsatt stöd genom den assistent som är verksam vid centralen. Utredningen påpekar att det även bör ankomma på personalen vid barnavårdscentralerna att, då behov av stöd och hjälp föreligger, hänvisa vårdnadshavaren till assistenten. Slutligen bör det enligt utredningen beaktas att vårdnadshavarens behov av stöd och hjälp kan kännas särskilt starkt vid hemskillnad och äktenskapsskillnad. Barnavårdsnämnd, som författningsenligt får uppgift om dom eller beslut som rör vårdnaden om barn, bör därför efter mottagen underrättelse snarast möjligt underrätta vårdnadshavaren om föreliggande hjälpmöjligheter.

Utredningen föreslår vidare att socialassistenten i sin verksamhet även skall biträda vårdnadshavaren i umgängesrättsfrågor. Hans uppgift därvidlag bör dock endast vara att söka hjälpa vårdnadshavaren till en överenskommelse i frågan. I fall då kontakterna med en vårdnadshavare bedöms bli mer tidskrävande bör handläggningen övertas av annan assistent inom socialförvaltningen.

6.7 Utredningens slutsats

På grund av vad som har anförts i avsnitten 6.2—6.6 finner utredningen att barnavårdsmannainstitutionen inte vidare bör bestå. Utredningen föreslår att uppgiften att medverka vid utredning av utomäktenskapligt barns börd skall övertas av barnavårdsnämnden, som även skall tillse att barnet erhåller underhållsbidrag. Den obligatoriska tillsynen av en viss grupp barn föreslås upphöra. Samhällets tillsyn — omfattande alla barn — skall i stället utövas av andra organ. Behovet av stöd och hjälp föreslås slutligen tillgodoses av barnavårdsnämnden. Detta anser utredningen bäst kunna ske genom att nämnden förlägger del av sin verksamhet till mödra- och barnavårdscentral.

7 Föredraganden

7.1 Allmänna synpunkter

Barnavårdsmannainstitutionen infördes i vårt land år 1917 som ett stöd åt de ogifta mödrarna och deras barn. Behovet av ett sådant stöd var vid denna tidpunkt stort. De utomäktenskapliga barnen levde ofta under svåra förhållanden. Genom reglerna om barnavårdsman skapades vår första uppsökande barnavård. Reformen medförde en väsentlig förbättring för de utomäktenskapliga barnen.

Enligt de ursprungliga bestämmelserna skulle barnavårdsman utses för alla barn utom äktenskap. Detta gäller alltså. Efter en lagändring år 1939 finns emellertid möjlighet att förordna barnavårdsman också för barn i äktenskap, om barnets föräldrar lever åtskilda eller deras äktenskap har upplösts. För att barnavårdsman skall få förordnas i dessa fall krävs dock att antingen vårdnadshavaren begär det eller barnavårdsnämnden av särskild anledning finner det nödvändigt.

Barnavårdsmannen har enligt föräldrabalken (FB) till uppgift att bistå barnets vårdnadshavare med råd och upplysningar samt se till att barnets rätt och bästa behörligen tillvaratas. I fråga om barn utom äktenskap åligger det särskilt barnavårdsmannen att sörja för att barnets börd blir fastställd. Barnavårdsmannen skall också se till att underhåll tillförsäkras barnet samt biträda med indrivning och tillhandahållande av underhållsbidrag. Barnavårdsmannen är behörig att föra talan för barnet i frågor om faderskap och underhåll.

Barnavårdsman utses av barnavårdsnämnden, som också har tillsyn över barnavårdsmannens verksamhet. Förordnandet är personligt och skall som regel vara till dess barnet fyller 18 år. Uppdraget att vara barnavårdsman var ursprungligen avsett som en kommunal förtroendepost. Numera utgörs emellertid det helt övervägande flertalet barnavårdsmän av anställda tjänstemän.

Under den tid som förflutit sedan barnavårdsmannainstitutionen kom

till har samhället genomgått stora förändringar. Numera lämnar staten och kommunerna i många olika former stöd och hjälp åt ensamstående vårdnadshavare och deras barn. Många av de uppgifter som åvilar barnavårdsmännen ombesörjs nu också på annat sätt, t. ex. genom mödra- och barnavårdscentraler, barnstugor, skolor och fritidshem. Mot bakgrund av den utveckling som sålunda har ägt rum finns det anledning att ifrågasätta om barnavårdsmannainstitutionen har tillräckligt berättigande i dagens samhälle. Det nuvarande systemet har också kritiserats från olika synpunkter.

En källa till kritik mot lagreglerna om barnavårdsman är att de tillmäter barnets börd inom eller utom äktenskap avgörande betydelse. Sedan länge är det en strävan att i möjligaste mån utplåna denna skillnad. Flera lagreformer har vidtagits i sådant syfte. Det räcker att här peka på de lagändringar som genomfördes år 1969 och som bl. a. innebär att de utomäktenskapliga barnen fick full arvsrätt efter sin far och dennes släkt. Den sociala situationen är ofta densamma för barn födda i och utom äktenskap. Många utomäktenskapliga barn lever i en fullständig familj tillsammans med bägge sina föräldrar. De ogifta mödrarna har — vare sig de sammanbor med barnets far eller inte — ofta goda möjligheter att klara sin uppgift som vårdnadshavare utan medverkan av en barnavårdsman. Å andra sidan finns det säkerligen vårdnadshavare till barn i äktenskap som skulle ha stort behov av det stöd en barnavårdsman kan ge men som saknar laglig rätt till sådant stöd.

Det nu anförda visar att reglerna om barnavårdsman är otidsenligt utformade och att principiella invändningar kan riktas mot det nuvarande systemet. Detta är också förenat med olägenheter av praktisk art. Barnavårdsmannaaarbetet fullgörs numera till helt övervägande del av kommunalt anställda tjänstemän. Antalet utom äktenskap födda barn har vuxit kraftigt under senare år. Bl. a. som följd härav har antalet barnavårdsmannauppdrag blivit så stort att barnavårdsmännen inte får tillräckligt med tid för den kurativa delen av verksamheten. Systemet med personligt förordnade barnavårdsmän innefattar dessutom vissa administrativa problem, bl. a. i samband med ledigheter och byte av tjänstemän.

Frågan om reformering av barnavårdsmannainstitutionen har aktualiserats åtskilliga gånger under senare år. Familjeberedningen föreslog i sitt slutbetänkande (SOU 1967: 8) att barnavårdsmännens nuvarande skyldigheter och befogenheter skulle överföras till barnavårdsnämnden. Det personliga barnavårdsmannaförordnandet borde ersättas med ett beslut av nämnden, att denna själv — för ett år i taget — skulle tillvarata barnets rätt och bistå dess vårdnadshavare med råd och uppiysningar. Detta förslag blev emellertid inte genomfört. I riksdagen har frågan tagits upp vid flera tillfällen. Vid 1970 års riksdag förelåg motionsyrkanden som dels gick ut på att barnavårdsmannainstitutionen skulle av-

skaffas dels innefattade förslag om en skyndsam, allsidig och förutsättningslös översyn av gällande bestämmelser på området. Vid utskottsbehandlingen (ILU 1970: 49) framhölls bl. a. att olika intressen gjorde sig gällande i fråga om barnavårdsmannainstitutionen. Särskilt framhölls intresset av att barnets rätt togs till vara, vårdnadshavarens intresse av minsta möjliga intrång i sina personliga förhållanden och samhällets intresse av en rationell administration av dess uppgifter på området. Dessa intressen var delvis motstridiga. En avvägning så att inget av dem blev otillbörligt eftersatt krävde en djupgående och omsorgsfull prövning. Utskottet ansåg därför att barnavårdsmannainstitutionen borde underkastas en allsidig och förutsättningslös utredning, som borde bedrivas med största skyndsamhet. Riksdagen beslöt att hos Kungl. Maj:t hemställa att, efter erforderlig utredning, förslag till ny lagstiftning på ifrågavarande rättsområde snarast skulle föreläggas riksdagen (rskr 1970: 399).

I enlighet med riksdagens hemställan tillkallades barnavårdsmannautredningen med uppdrag att göra en översyn av gällande bestämmelser rörande barnavårdsmannainstitutionen. Utredningen har lagt fram förslag till lagändringar, som innebär att barnavårdsmannainstitutionen avskaffas. Barnavårdsmannens uppgift att medverka vid utredningen av utomäktenskapligt barns börd skall enligt förslaget övertas av barnavårdsnämnden, som även skall se till att barnet får underhåll. Den obligatoriska tillsynen av en viss grupp barn bör enligt utredningen upphöra. Samhällets tillsyn bör omfatta alla barn och utövas av andra organ. Behovet av stöd och hjälp bör tillgodoses av barnavårdsnämnden. Detta kan enligt utredningen bäst ske genom att nämnden förlägger en del av sin verksamhet till mödra- och barnavårdscentral.

Utredningens förslag har fått ett positivt mottagande vid remissbehandlingen. Bara ett par remissinstanser har uttalat sig för att barnavårdsmannainstitutionen bibehålls i någon form.

Det framgår av vad jag förut har anfört att även jag anser att goda skäl talar för att barnavårdsmannainstitutionen nu bör kunna avskaffas. En förutsättning för att man skall kunna ta ett sådant steg är emellertid att de uppgifter som f. n. fullgörs av barnavårdsmännen kan ombesörjas på tillfredsställande sätt i andra former. Jag övergår därför nu till att behandla dessa olika uppgifter i anslutning till den uppdelning som utredningen har gjort. Vid mina överväganden i denna del har jag samrått med statsrådet Odhnoff.

7.2 Fastställande av faderskap

Enligt 8 kap. 6 § FB åligger det barnavårdsmannen att sörja för att barnets börd fastställs, när det är fött utom äktenskap. I lagen om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap har barnavårdsman-

nens åliggande i detta hänseende närmare preciserats. För att utreda vem som är far till barnet skall han höra modern och andra personer som kan lämna upplysningar av betydelse för utredningen (2 §). Om faderskapsfrågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet på grund av barnavårdsmannens utredning bör han bereda den man, som enligt hans uppfattning är far till barnet, tillfälle att erkänna faderskapet (3 §). Barnavårds mannen bör verka för att blodundersökning äger rum beträffande modern, barnet och den som kan vara far till barnet, om denne begär det eller det finns anledning anta att modern haft samlag med mer än en man under den tid då barnet kan vara avlat (4 §). Under vissa förutsättningar kan barnavårds mannen med barnavårdsnämndens medgivande lägga ned påbörjad utredning angående faderskapet (5 §). Kan faderskapet inte fastställas genom erkännande, är barnavårds mannen skyldig att väcka talan mot den eller de män som enligt utredningen kan komma i fråga som far till barnet (7 §). Faderskapsfrågan prövas i samma process beträffande alla män som kan komma i fråga.

I direktiven för barnavårds mannautredningen framhöll jag att utredningsuppdraget inte borde lösas på ett sätt som rubbade grunderna för den nya lagstiftningen om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap. Även i framtiden borde således gälla att faderskapet till barn utom äktenskap regelmässigt skall utredas och fastställas under medverkan av ett samhälleligt organ som representerar barnets intresse. Utredningen ansluter sig till denna ståndpunkt. Den har inte heller utsatts för någon kritik under remissbehandlingen. För egen del har jag ingen anledning att frånga den uppfattning jag gav uttryck åt i utredningens direktiv. Om barnavårds mannainstitutionen skall avskaffas bör alltså på annat sätt sörjas för att samhället medverkar vid utredning och fastställande av utomäktenskapliga barns börd.

Några remissinstanser har i detta sammanhang ifrågasatt om det inte skulle vara möjligt att i vissa fall förenkla förfarandet vid fastställande av faderskap. Socialdemokratiska kvinnoförbundet och Sveriges socio-nomförbund anser sålunda att önskemålet att likställa barn födda utom resp. inom äktenskap leder till krav på att också bestämmelserna om fastställande av barnets börd samordnas så långt detta är möjligt. I fall där inget tvivel råder om barnets börd bör enligt förbunden nuvarande form för faderskapsbestämningen ersättas av en juridiskt bindande registrering i folkbokföringen efter anmälan av barnets föräldrar. Detta förfarande bör i första hand tillämpas för barn till samboende föräldrar, vare sig barnen är födda utom eller inom äktenskap.

För egen del vill jag först erinra om att det inte har ingått i utredningens uppdrag att undersöka möjligheterna att förenkla förfarandet vid fastställande av faderskap i fall av den typ som de båda remissinstanserna syftar på. Tillräckligt underlag för att pröva denna fråga föreligger därför inte nu. Även den av nämnda remissinstanser föreslag-

na ordningen förutsätter f. ö. en viss prövning från myndighetens sida, nämligen för att slå fast att det aktuella fallet är av den typ för vilken det förenklade förfarandet är tillämpligt. Redan de gällande bestämmelserna möjliggör ett enkelt fastställelseförfarande i de fall förbunden åsyftar. Som departementschefen framhöll vid remissen till lagrådet av förslaget till lag om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap torde nämligen, då modern har stadigvarande förbindelse med viss man, moderns och mannens samstämmiga uppgifter oftast vara fullt tillräckliga för att faderskapsfrågan skall anses klarlagd (prop. 1969: 124 s. 103).

Utredningen har påvisat att det rådande systemet med personligt förordnade barnavårdsmän är förenat med vissa olägenheter såvitt avser fastställande av faderskap. I många fall har faderskapsutredningarna blivit eftersatta. Detta har flera orsaker. Barnavårdsmännen har många uppdrag och ofta även andra tjänsteåligganden. Den nya lagstiftningen om fastställande av faderskap har komplicerat utredningsarbetet och ställt större krav på barnavårdsmännens verksamhet.

Mot bakgrund av det nu anförda ansluter jag mig i likhet med remissinstanserna till utredningens bedömning att uppgiften att sörja för att utomäktenskapliga barns börd fastställs bör föras över från barnavårdsmännen till annat organ.

Utredningen har av olika skäl stannat för att uppgiften bör knytas direkt till barnavårdsnämnden. Detta förslag har så gott som genomgående fått ett gynnsamt mottagande vid remissbehandlingen. För egen del vill jag i likhet med utredningen framhålla att ärenden om fastställande av faderskap inrymmer många andra frågor än de rent juridiska. Ofta är modern i behov av stöd i olika hänseenden. Det kan vara nödvändigt att ordna bostad för henne och barnet eller sörja för att hon får ekonomisk hjälp. Skäl att vidta åtgärder för att tillgodose barnets intressen kan också föreligga. Enligt min mening har utredningen gjort en riktig bedömning då den tillmätt behovet av social sakkunskap avgörande betydelse för valet av det organ som bör handlägga ärenden om fastställande av faderskap. Behovet av juridisk sakkunskap kan, som utredningen framhåller, tillgodoses genom att barnavårdsnämnden genom avtal med advokatbyrå eller på annat sätt bereder tjänstemannen möjlighet att under ärendets handläggning rådgöra med jurist. Jag biträder därför förslaget att barnavårdsnämnden skall handlägga ärenden om fastställande av faderskap.

För att ökad säkerhet vid fastställande av barnets börd skall vinnas är det enligt utredningen nödvändigt att arbetet specialiseras i högre grad än vad som nu är fallet. Utredningen anser därför att det bör ankomma på en bestämd tjänsteman i kommunen att medverka vid utredning och fastställande av utomäktenskapligt barns börd. I likhet med åtskilliga remissinstanser delar jag denna uppfattning i princip. Fader-

skapsutredningarna har, bl. a. på grund av den ändrade lagstiftningen om fastställande av faderskap, blivit alltmer komplicerade och både effektivitets- och rättssäkerhetssynpunkter talar därför för den av utredningen föreslagna ordningen. Det förekommer emellertid inte sällan att den blivande modern redan tidigare har kontakt med en socialassistent på barnavårdsnämnden. Föreligger det inte några svårigheter att utreda vem som är far till barnet bör ifrågavarande assistent kunna svara för att faderskapet blir fastställt, eventuellt efter samråd med den tjänsteman som har som sin huvudsakliga uppgift att handlägga faderskapsärenden.

Enligt utredningen bör det ankomma på den tjänsteman som har faderskapsutredningarna om hand att även bistå modern med stöd och råd. Detta förslag har vunnit stöd i flera remissyttranden. Även jag anser det naturligt att tjänstemannen inte helt begränsar sitt arbete till de legala och formella uppgifterna utan att han skall kunna lämna kurativ hjälp åt modern under den tid hon har kontakt med honom. Uppstår behov av mera krävande sociala insatser torde det dock vara lämpligt att ärendet i den delen övertas av annan, så att den särskilde tjänstemannen kan ägna erforderlig tid åt sin egentliga uppgift, nämligen att se till att faderskapet blir utrett och fastställt. Närmare anvisningar om hur verksamheten bör läggas upp torde få meddelas av socialstyrelsen i egenskap av tillsynsmyndighet.

Många av de åtgärder som blir aktuella vid faderskapsbestämningen kan vidtas av tjänstemän hos nämnden utan särskilt bemyndigande. Tjänstemannen kan höra modern och de andra personer som kan ha upplysningar att lämna. Han kan ta initiativ till blodundersökning och vidta de övriga åtgärder som erfordras för utredningen. Om förslaget att barnavårdsnämnden skall överta barnavårdsmannens nuvarande uppgifter genomförs, kommer det emellertid att åligga barnavårdsnämnden att godkänna faderskapserkännanden och att föra talan om faderskapet till barn utom äktenskap. Som utredningen föreslår bör nämnden av praktiska skäl ges möjlighet att delegera dessa beslutsfunktioner på tjänsteman hos kommunen.

Som utredningen och flera remissinstanser framhåller är det av vikt att handläggningen av faderskapsärendena inte försummas. Genom att beslut som fattas på grund av delegation skall anmälas för nämnden har nämnden möjlighet att kontrollera hur uppgiften fullgjorts. Det kan också vara lämpligt att verksamheten följs genom stickprovsundersökningar och regelbunden granskning av ärenden som inte slutligt avgjorts inom loppet av ett år.

Uppgiften att enligt 5 § faderskapslagen pröva om faderskapsutredningen skall läggas ned bör även framdeles ankomma på barnavårdsnämnden. I likhet med utredningen anser jag alltså inte att det finns skäl att tillåta delegation av denna uppgift på tjänsteman. I detta sam-

manhang vill jag ta upp en under remissbehandlingen väckt fråga beträffande nedläggning av faderskapsutredning. Enligt övergångsbestämmelserna till lagen om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap gäller äldre lag beträffande barnavårdsmannens skyldighet att sörja för att barnets börd fastställs, om barnet är fött före utgången av år 1969. Detta innebär bl. a. att faderskapsutredningar i fråga om sådana barn inte kan läggas ned med stöd av nyssnämnda lagrum, även om utsikterna att fastställa faderskapet är obefintliga. Socialförvaltningen i Helsingborg anser att det skulle vara värdefullt om barnavårdsnämnden kunde få rätt att efter omsorgsfull prövning lägga ned utredningen även i dessa fall. I motiven till nyssnämnda övergångsbestämmelse anförde departementschefen (prop. 1969: 124 s. 124) att de nya reglerna om barnavårdsmannens utredning saknade direkt motsvarighet i då gällande lag och inte utan praktiska svårigheter kunde tillämpas i fråga om barn som fötts före lagens ikraftträdande. Med hänsyn härtill borde i stället regeln i 8 kap. 6 § FB om barnavårdsmannens skyldighet att sörja för att barnets börd blir fastställd gälla beträffande dessa barn. Jag finner för min del inte skäl att nu frångå den ståndpunkt som intogs vid införandet av faderskapslagen.

I likhet med utredningen och flera remissinstanser vill jag understryka att det är angeläget att de tjänstemän som skall medverka vid faderskapsutredningar är väl förtrodda med de författningar som reglerar faderskapsbestämningen. Det kan bli nödvändigt att anordna särskild utbildning för att tillgodose behovet av kvalificerad personal. Kommunförbundet har förklarat sig villigt att medverka härtill. Det synes lämpligt att utbildningsverksamheten läggs upp i samråd mellan förbundet och socialstyrelsen.

7.3 Fastställande och indrivning av underhållsbidrag

Enligt 8 kap. 6 § FB åligger det barnavårds mannen att sörja för att underhåll tillförsäkras barnet samt biträda med indrivning och tillhandahållande av underhållsbidrag.

Underhållsbidrag fastställs genom dom eller avtal. Avtal sluts mellan den bidragspliktige och barnet eller företrädare för detta. Barnavårds mannen får inte ingå avtal för barnet. Avtal utgör enligt huvudregeln i 7 kap. 7 § första stycket FB inte hinder för den underhållsberättigade att göra gällande rätt till högre underhållsbidrag. Avtal om underhåll till barn utom äktenskap kan dock enligt andra stycket bli bindande för den underhållsberättigade under förutsättning bl. a. att det godkänns av barnavårds mannen eller, om sådan inte finns, av barnavårdsnämnden. Avser avtalet ett engångsbelopp krävs alltid barnavårdsnämndens godkännande. Kan avtal om underhållsbidrag inte träffas fastställs bidraget av domstol. Enligt 18 § lagen om fastställande av fa-

derskapet till barn utom äktenskap kan talan om underhållsbidrag föras i mål om faderskap. Barnavårdsmanen har rätt att föra talan för barnet i mål om underhåll (20 kap. 11 § FB och 19 § faderskapslagen).

Enligt utredningen ställs vårdnadshavare till barn utom äktenskap mången gång inför allvarliga svårigheter då det gäller att tillförsäkra barnet underhåll. Om fadern undandrar sig att medverka till att bidrag fastställs, har modern små möjligheter att själv efterforska honom. Ofta saknar hon vetskap om de närmare omständigheter som är bestämmande för underhållsbidragets storlek, såsom mannens inkomst och hans försörjningsbörd. Om det ankom på modern ensam att sörja för att underhåll tillförsäkras barnet, skulle därför ofta något bidrag över huvud taget inte kunna fastställas eller bidraget bli bestämt till för lågt belopp. Utredningen anser med hänsyn härtill att det alltjämt bör ankomma på samhället att se till att underhåll tillförsäkras de utom-äktenskapliga barnen. Det finns emellertid enligt utredningen inte anledning att behålla barnavårdsman för denna uppgift. Med nuvarande ordning saknas enligt utredningen förutsättningar för att vinna enhetlighet vid bestämmande av underhållsbidragets storlek. Den enskilde barnavårdsmanen får ofta inte tillräcklig erfarenhet för att kunna se till att bidraget bestäms till skäligt belopp. Enligt utredningen bör uppgiften att sörja för att barnet tillförsäkras underhåll vila på barnavårdsnämnden och anförtros åt den tjänsteman som skall medverka vid faderskapsutredningen.

Utredningen har övervägt om det inte bör ankomma på barnavårdsnämnden att se till att också barn i äktenskap får underhållsbidrag vid separation mellan föräldrarna. Med hänsyn till att underhållsfrågan då makarna inte kan enas avgörs genom domstols prövning och vårdnadshavaren har goda möjligheter att få biträde i rättegången anser emellertid utredningen att risken för att barnets rätt eftersätts är liten. Utredningen finner därför att förhållandena inte allmänt kan sägas vara sådana att det av hänsyn till barnet är påkallat att ålägga barnavårdsnämnd att vaka över att barnets rätt i detta hänseende iaktas. Utredningen påpekar dock att nämnden på vårdnadshavarens begäran kan biträda i frågor som rör underhållsbidragets storlek.

Utredningens förslag har allmänt godtagits vid remissbehandlingen. Socialdemokratiska kvinnoförbundet och Sveriges socionomförbund har emellertid anfört att förfarandet i fråga om avtal om underhållsbidrag bör utformas i enlighet med vad förbunden har föreslagit beträffande faderskapserkännande. Enligt förbundens mening bör lagen inte innehålla några tvingande regler om att underhållsbidrag skall fastställas för de fall då barnets föräldrar sammanbor. Socialstyrelsen anser det önskvärt att barnavårdsnämnden åläggs att bevaka även de inomäktenskapliga barnens intresse i fråga om underhåll. Som skäl härför anför

styrelsen att det, eftersom domstolen i mål om underhåll till barn inte kan gå utöver den ram som uppdragits av yrkandena i målet, inte finns någon garanti för att barnets bästa tillgodoses.

För egen del anser jag att den nu behandlade frågan bör lösas efter en avvägning mellan å ena sidan barnets och vårdnadshavarens behov av bistånd med fastställande av underhållsbidrag och å andra sidan de praktiska möjligheterna för samhället att tillhandahålla sådant bistånd.

Med anledning av vad Socialdemokratiska kvinnoförbundet och Sveriges socionomförbund har anfört under remissbehandlingen vill jag erinra om att gällande bestämmelser inte innebär att avtal eller dom beträffande underhållsskyldighet alltid måste drivas fram när det gäller barn utom äktenskap. Är omständigheterna sådana att barnet ändå kan antas få det underhåll barnet enligt lagen har rätt till, kan detta underlåtas. Förslaget att barnavårdsnämnden framdeles skall se till att barnet tillförsäkras underhåll medför naturligtvis ingen ändring härvidlag. Jag vill därför understryka att man i många fall där föräldrarna sammanbor och fadern fullgör sin del av underhållsplikten torde kunna avstå från att fastställa något underhållsbidrag för barnet.

I de fall där underhållsbidrag bör fastställas för barn utom äktenskap aktualiseras detta normalt i samband med att faderskapsfrågan utreds. Som utredningen har anfört saknar modern i sådana fall inte sällan förutsättningar att bevaka att barnet tillförsäkras vederbörligt underhåll. Som jag tidigare har anfört bör barnavårdsnämnden medverka vid faderskapsbestämningen för att bevaka barnets intressen. Det möter inga större problem att ålägga nämnden att i detta sammanhang även se till att barnet tillförsäkras underhåll. Jag ansluter mig därför till utredningens förslag i denna del. Om handläggningen av faderskaps- och underhållsfrågor, i enlighet med vad utredningen förordar, anförtros åt särskilda tjänstemän, torde man också kunna tillgodose framförda önskemål om en enhetligare bedömning av underhållsbidragens storlek.

Som utredningen har förordat bör nämnden ha möjlighet att till tjänsteman hos kommunen delegera befogenheten att föra talan i mål om underhåll samt att godkänna avtal om underhåll till barn utom äktenskap enligt 7 kap. 7 § andra stycket FB. Barnavårdsnämndens uppgift att enligt samma lagrum pröva och godkänna avtal om engångsbelopp bör däremot inte kunna delegeras.

Vad gäller frågan om underhåll till barn i äktenskap vill jag anföra följande. Ett system som innebär att barnavårdsnämnden skall medverka i sådana sammanhang skulle innebära en avsevärd administrativ belastning och komplicera handläggningen av skilsmässoprocesserna. Behovet av det bistånd nämnden skulle kunna lämna torde i de flesta fall vara ringa, eftersom makarna vid en skilsmässa har goda möjligheter att få rättshjälp och som regel också anlitar juridiskt biträde.

Risken för att barnets rätt skulle eftersättas till följd av det sätt på vilket den bidragsberättigade bestämt sin talan vid domstolen torde med hänsyn härtill vara liten. Mot bakgrund av det nu anförda finner jag f. n. inte skäl att föreskriva skyldighet för barnavårdsnämnden att se till att underhåll bestäms för barn i äktenskap.

I enlighet med det anförda bör alltså barnavårdsnämndens skyldighet att medverka till fastställande av underhållsbidrag inskränkas till att gälla barn utom äktenskap, för vilka nämnden medverkar vid fastställande av faderskapet. I övrigt bör nämnden i enlighet med vad jag föreslår i avsnitt 7.5 vara skyldig att på begäran biträda vårdnadshavare i frågor om underhållsbidragets storlek.

Vad härefter gäller frågan om indrivning av underhållsbidrag kan behov av biträde härmed uppkomma om den underhållsskyldige vägrar att utge fastställt bidrag eller bara utger en del av bidraget. Det kan då vara nödvändigt att vidta åtgärder för utmätning och införsel och i samband därmed efterforska den underhållsskyldige. Som utredningen har framhållit skulle vårdnadshavaren ofta inte tillräckligt effektivt kunna tillvarata barnets rätt i detta hänseende. Av utredningens undersökning bland vårdnadshavare framgår att omkring 45 % av vårdnadshavarna hade behövt hjälp med att få ut underhåll eller bidragsförskott. I likhet med utredningen finner jag det därför nödvändigt att vårdnadshavaren även framdeles får hjälp med indrivning av underhållsbidrag.

Behovet av barnavårdsmanns medverkan i detta hänseende har minskat väsentligt genom tillkomsten av bidragsförskottslagen. Enligt denna lag utgår bidragsförskott med 40 % av basbeloppet till barn som inte står under båda föräldrarnas vårdnad, om den av föräldrarna som saknar del i vårdnaden inte betalar fastställt underhållsbidrag till barnet eller på annat sätt sörjer för detta eller om det fastställda bidraget understiger det belopp till vilket bidragsförskottet enligt lagen uppgår. Förskottet utges av barnavårdsnämnden, som enligt 15 § Bfl inträder i barnets rätt till underhållsbidrag mot den underhållsskyldige. I 17 § andra stycket Bfl föreskrivs att barnavårdsnämnden, i samband med att den återkräver det bidrag som på grund av utgivet förskott skall betalas till nämnden, också skall bereda företrädare för barnet tillfälle att återkräva den del av obetalda underhållsbidrag som överstiger det utgivna bidragsförskottet. I större kommuner handhas denna verksamhet av särskilda kravavdelningar. Utredningen anser att det utöver nu nämnda bestämmelser i bidragsförskottslagen inte behövs några särskilda föreskrifter för reglering av barnavårdsnämndens kravverksamhet och att det inte finns skäl att behålla regler om skyldighet för ett annat organ — barnavårdsman — att bistå vårdnadshavaren i detta hänseende.

Också jag anser att barnavårdsnämnden, om bidragsförskott utgår, skall biträda vårdnadshavaren vid indrivning av den del av underhålls-

bidraget som överstiger förskottet. Som socialstyrelsen framhåller i sitt remissyttrande finns det emellertid barn också utanför de förskottsberättigades krets, vilkas vårdnadshavare kan ha behov av hjälp med indrivning av underhållsbidrag. Eftersom rätt till bidragsförskott i princip inte föreligger om varken barnet eller vårdnadshavaren är medborgare i Sverige eller annat nordiskt land, saknar exempelvis en stor del av invandrabarnen sådan rätt. Vidare utgår inte bidragsförskott om den underhållsskyldige betalar bara en del av det fastställda underhållsbidraget men denna del uppgår till så stort belopp att det motsvarar vad som enligt lagen kan utgå i form av bidragsförskott. I likhet med socialstyrelsen anser jag att det bör åligga barnavårdsnämnden att biträda även nu åsyftade kategorier av vårdnadshavare med indrivning av underhållsbidrag. Sådant biträde bör kunna lämnas inom ramen för den allmänt stödjande och rådgivande verksamhet som barnavårdsnämnden bör bedriva och till vilken jag återkommer i det följande (7.5).

Fastställt underhållsbidrag kan enligt 7 kap. 8 § FB jämkas av domstol om väsentligt ändrade förhållanden påkallar det. Vidare finns i lagen (1966: 680) om ändring av vissa underhållsbidrag allmänna regler om att utgående underhållsbidrag skall ändras i anslutning till förändringarna i penningvärdet med procenttal som fastställs av statistiska centralbyrån. Barnavårdsmanens skyldighet att sörja för att barnet erhåller underhållsbidrag har ansetts innefatta att han skall medverka till att fastställt bidrag höjs, när väsentligt ändrade förhållanden påkallar det, och se till att den lagstadgade uppräknings av underhållsbidragen med anledning av förändringar i penningvärdet iakttas.

Upphör barnavårdsmanens befattning med underhållsbidragen kommer vårdnadshavaren att gå miste om dennes biträde i nu ifrågavarande hänseenden. Om barnavårdsnämnden har inträtt i barnets rätt på grund av utgivna bidragsförskott får det enligt utredningen anses ankomma på nämnden att underrätta vårdnadshavaren om sådana särskilda förhållanden som kan föranleda ändring i fastställt bidrag och som nämnden får kännedom om, liksom även att se till att den underhållsskyldige beaktar uppräkning av underhållsbidrag. Utredningen anser att nämnden dessutom genom en vidgad och allmän information bör sprida upplysning om beslutade höjningar av underhållsbidrag och om de åtgärder vårdnadshavare har att vidta för att få ett underhållsbidrag jämkat vid väsentligt ändrade förhållanden.

Under remissbehandlingen har från flera håll betonats att barnavårdsmännen spelar en betydelsefull roll när det gäller att biträda vårdnadshavare med att få ändringar i underhållsbidragen genomförda. Några remissinstanser anser att denna möjlighet till hjälp bör garanteras också framdeles genom att barnavårdsnämnden åläggs att för vårdnadshavarens räkning bevaka möjligheterna till höjning av underhållsbidrag.

Barnavårdsmännen har obestridligen haft en viktig funktion att fylla när det gällt att få till stånd ändring av utgående underhållsbidrag. Om man, som jag förut anfört, i viss utsträckning avstår från att fastställa underhållsbidrag till barn utom äktenskap vars föräldrar sammanlever, tillkommer dessutom behovet att få underhållsbidrag bestämt om samlevnaden upplöses. Upphör barnavårdsmannens befattning med underhållsfrågor, bör självfallet vårdnadshavarens behov av hjälp för att få till stånd de ändringar av underhållsbidragen som lagstiftningen medger tillgodoses i annan ordning. Om man i enlighet med utredningens förslag slopar den särskilda tillsyn över vissa barns förhållanden som det nuvarande systemet med barnavårdsmän innebär, minskar myndigheternas möjligheter att få kännedom om förhållanden som bör föranleda att underhållsbidrag fastställs eller att utgående underhållsbidrag jämkas samt att se till att föreskrivna generella höjningar av bidragen iaktas. I alla de fall där bidragsförskott utgår har dock barnavårdsnämnden anledning att bevaka dessa frågor, och som utredningen har framhållit bör nämnden därvid också se till att den underhållsberättigades intressen tas till vara. I övrigt bör barnavårdsnämnden biträda vårdnadshavarna i de frågor det här gäller inom ramen för det stöd och den hjälp, som nämnden enligt vad jag föreslår i det följande (7.5) skall lämna den som har vårdnaden om barn. En förutsättning för att nämnden i dessa fall skall kunna lämna vårdnadshavare hjälp är att denne underrättar nämnden om att sådana förhållanden inträtt som bör föranleda åtgärder i underhållsfrågan. I likhet med flera remissinstanser vill jag därför starkt understryka behovet av allmän information om beslutade uppräknings av underhållsbidrag och om möjligheterna att vid väsentligt ändrade förhållanden få ett underhållsbidrag ändrat. Jag förutsätter att socialstyrelsen uppmärksammar denna fråga och närmare överväger hur informationen bör läggas upp och vilket organ som bör svara för den samt utfärdar de anvisningar som kan behövas.

7.4 Barnavårdsmannens tillsynsplikt

Barnavårdsmannen skall enligt 8 kap. 6 § FB se till att barnets rätt och bästa tillvaratas. I 6 § kungörelsen (1950: 146) om barnavårdsmans verksamhet och tillsynen därå (BvmK) föreskrivs att barnavårdsmannen skall öva tillsyn över barnets personliga förhållanden och med uppmärksamhet följa dess utveckling. Barnavårdsmannen skall besöka barnet och dess vårdnadshavare i den omfattning som påkallas med hänsyn till omständigheterna.

Eftersom barnavårdsman alltid skall förordnas för utomäktenskapliga barn innebär systemet i praktiken att samhället har anordnat en speciell form av tillsyn beträffande dessa barn. Det kan med skäl ifrågasättas om en sådan ordning längre har något berättigande. Enligt min

mening bör man i möjligaste mån undvika regler som innebär att utom-äktenskapliga barn blir föremål för särbehandling. Det finns inte heller fog för att påstå att dessa barn numera typiskt sett skulle vara i behov av en särskild form av tillsyn. I dagens samhälle kan ett barns börd inte längre tillmätas någon utslagsgivande betydelse när det gäller att avgöra om barnets förhållanden behöver underkastas speciell tillsyn.

Utöver de principiella invändningar som sålunda kan riktas mot den nuvarande ordningen vill jag också erinra om att tillsynen enligt vad företagna undersökningar ger vid handen i praktiken inte kunnat fullgöras i avsedd omfattning. De flesta barnavårdsmän har så många uppdrag att deras tid inte räcker till för någon egentlig kontroll av barnens levnadsförhållanden. I de kommuner där barnavårdsmannaskapen i enlighet med helhetssynen i behandlingsarbetet fördelats mellan ett större antal tjänstemän tar i regel andra angelägna uppgifter upp tjänstemannens tid i sådan utsträckning att det inte finns något större utrymme för att genom hembesök eller på annat sätt utöva tillsyn över barnen.

Det är en viktig samhällelig uppgift att se till att de uppväxande barnen lever under tillfredsställande förhållanden och får god omvårdnad. Det ankommer på barnavårdsnämnden och andra barnavårdande organ att med olika medel verka i sådant syfte. I likhet med utredningen anser jag mot bakgrund av vad jag förut har anfört att det kan ifrågasättas om man har anledning att vid sidan av de andra barnavårdande organ som finns behålla barnavårdsmännen som ett särskilt organ för tillsyn av vissa grupper av barn.

Jag vill till en början erinra om att barnavårdsnämnden inom ramen för den allmänt förebyggande verksamheten har att bedriva uppsökande verksamhet. Enligt 3 § barnavårdslagen skall barnavårdsnämnden sålunda göra sig väl förtrogen med barns och ungdoms levnadsförhållanden inom kommunen samt därvid särskilt uppmärksamma sådana underåriga som med hänsyn till kroppslig eller själslig hälsa och utrustning, hem- och familjeförhållanden samt omständigheterna i övrigt kan anses vara särskilt utsatta för risk att utvecklas ogynnsamt.

Under remissbehandlingen har föreslagits att bestämmelsen om barnavårdsnämndens uppsökande verksamhet skall förtydligas och skärpas. För egen del instämmer jag i att denna verksamhet har den största betydelse. Förslag om att förtydliga nämnda bestämmelse har nyligen lagts fram av barnstugeutredningen i betänkandet (SOU 1972: 26—27) Förskolan. Förslaget övervägs f. n. i socialdepartementet. Jag anser mig därför inte i detta sammanhang böra ta upp denna fråga.

Om barnavårdsnämnden i enlighet med vad jag föreslår åläggs att sörja för att faderskap till barn utom äktenskap fastställs, får den också i det sammanhanget möjlighet till insyn i barnets förhållanden.

Bland de övriga samhälleliga organ som kan utöva tillsyn över bar-

nens uppväxtförhållanden tilldrar sig, som utredningen och flera remissinstanser framhåller, de av landstingen anordnade mödra- och barnavårdscentralerna särskild uppmärksamhet. Verksamheten vid barnavårdscentral avser alla barn från födelsen upp till skolåldern. Sedan den 1 januari 1973 finns förutsättningar för att samtliga barn skall kunna skrivas in vid barnavårdscentral. Genom socialstyrelsens försorg har nämligen meddelats anvisningar om införande av ett födelsemeddelande från förlossningsklinik till bl. a. barnavårdscentral. Meddelandet ingår som ett led i ett enhetligt journalsystem för mödrahälsovård, förlossningsvård och barnhälsovård. Vidare har riksskatteverket i samråd med socialstyrelsen meddelat anvisningar rörande avisering till barnavårdscentral om förändringar i personregister avseende barn under 7 år.

De läkarundersökningar som företas vid barnavårdscentralerna och de hembesök som centralernas personal gör innebär en fortlöpande kontroll av barnens fysiska och psykiska utveckling och ger också goda möjligheter att bedöma barnets uppväxtmiljö och vårdnadshavarens sätt att sköta barnet. Av särskilt värde är att det blir möjligt att på ett tidigt stadium spåra fall av barnmisshandel.

Även om förutsättningar nu finns för att alla barn skall bli inskrivna vid barnavårdscentral är det vårdnadshavaren som avgör om besök vid centralen skall äga rum. De allra flesta vårdnadshavare utnyttjar barnavårdscentralens tjänster i full utsträckning. Det förekommer emellertid vårdcentral om förändringar i personregister avseende barn under sju år, undantagsvis att vårdnadshavaren inte besöker centralen och även motsätter sig hembesök. Detta utgör givetvis en särskild anledning till närmare undersökningar. Som utredningen framhåller bör barnavårdscentralen i sådana fall — åtminstone om det inte klart framgår att barnet på annat sätt är underkastat läkartillsyn — påkalla biträde av barnavårdsnämnd för utredning om orsaken. Barnavårdscentralen kan därvid i samråd med nämnden bedriva en uppsökande verksamhet för att förvissa sig om att barnen lever under tillfredsställande förhållanden.

En annan institution som har stor betydelse i detta sammanhang är barnstugorna. Med hänsyn till den tid varunder barnen vanligtvis vistas i lekskolor och daghem och med hänsyn till den hälsokontroll som sker där har, som utredningen framhåller, barnstugepersonalen goda förutsättningar att bedöma om barnen får godtagbar omvårdnad i hemmet. Personalen har även möjlighet att följa barnens utveckling och på ett tidigt stadium iaktta sådana förhållanden som kan böttna i brister hos vårdnadshavaren eller i hemmiljön. I likhet med utredningen vill jag också betona att skolorna och fritidshemmen fyller en viktig funktion i samhällets barntillsyn. Svårigheter i skolarbetet, skolkning, aggressivitet eller andra förhållanden kan ge läraren anvisningar om begynnande missanpassning. Under vistelsen på fritidshemmet kan liknande iakttagelser göras.

Av det anförda framgår att det finns flera olika organ som har möjlighet att observera tecken på missförhållanden och vidta åtgärder för att åstadkomma förbättringar. I likhet med utredningen vill jag understryka betydelsen av samverkan mellan de olika barnavårdande organen. Enligt 93 § barnavårdslagen åligger det bl. a. myndighet vars verksamhet rör barnavården att underrätta barnavårdsnämnden om förhållanden som är av beskaffenhet att de kan föranleda ingripande av nämnden. Som utredningen påpekar är emellertid denna bestämmelse utformad på ett sätt som föranleder att underrättelse lämnas bara när det föreligger allvarliga missförhållanden. En effektiv tillsyn av barnen i kommunen kräver vidgad samverkan mellan barnavårdens organ. Dessa bör upplysa varandra om sådana hemförhållanden som kan innefatta risker för barnet och om iakttagelser som tyder på att barnets vård är eftersatt samt om de åtgärder, som vidtas för att förbättra barnets förhållanden. Först genom informationsutbyte av detta slag får de barnavårdande organen möjlighet att vart och ett på sitt håll ägna behövlig uppmärksamhet åt de barn som lever under förhållanden vilka av en eller annan orsak inger farhågor.

Det är således av stor betydelse för det individuellt förebyggande arbetet bland barn att samverkan mellan de barnavårdande organen kan komma till stånd. F. n. pågår inom socialutredningen (S 1969: 29) en genomgripande översyn av samarbetsformerna och metodfrågorna inom socialvården. Framför allt i socialstyrelsens regi bedrivs en försöksverksamhet byggd på barnstugeutredningens i betänkandet Förskolan framlagda förslag till samordnade insatser av socialvård och barnhälsovård. Frågor om samarbetet mellan landsting och primärkommuner har nyligen utretts av Landstingsförbundet och Kommunförbundet. Resultatet av utredningsarbetet, den s. k. KOS-rapporten, remissbehandlas f. n. Vissa frågor övervägs f. n. inom socialdepartementet med anledning av barnstugeutredningens betänkande. Resultatet av dessa överväganden bör inte föregripas. Det är dock angeläget att vissa riktlinjer för en samverkan mellan de barnavårdande organen anvisas snarast möjligt. Utredningen har skisserat hur en sådan samverkan skulle kunna utformas. Jag anser mig inte ha anledning att gå närmare in på vad utredningen har anfört i detta hänseende. Som Kommunförbundet har framhållit under remissbehandlingen måste lokala förhållanden tillmätas stor betydelse. Både resurser och behov varierar. Sälunda råder ännu betydande skillnader i fråga om barnavårdscentralernas kapacitet i olika landstingsområden. I likhet med utredningen anser jag att det bör ankomma på socialstyrelsen att i samråd med företrädare för kommuner och landsting utarbeta anvisningar för samarbetet mellan de olika barnavårdande organen.

I likhet med utredningen och en praktiskt taget enhällig remissopinion finner jag mot bakgrund av vad som nu har anförts att de existe-

rande barnavårdande organen har goda möjligheter att i samverkan utöva en erforderlig tillsyn som omfattar alla barn. Anledning att ställa de utomäktenskapliga barnen under särskild uppsikt föreligger inte längre. Om speciell övervakning anses nödvändig bör den i stället ske i enlighet med barnavårdslagens bestämmelser. Det finns följaktligen inte skäl att behålla barnavårdsman för tillsyn av vissa barn.

7.5 Barnavårdsmannens stödjande och rådgivande verksamhet

Bland barnavårdsmannens skyldigheter enligt 8 kap. 6 § FB ingår att bistå vårdnadshavaren med råd och upplysningar. Enligt BvmK skall barnavårdsmannen vara ett stöd för den som har vårdnaden om barnet. I kungörelsen föreskrivs vidare att barnavårdsman som förordnats för kvinna som väntar barn utom äktenskap skall lämna uppgift om och förmedla den hjälp som kan komma i fråga.

Den stödjande och rådgivande verksamhet som barnavårdsmännen kan utöva är utan tvivel av mycket stor betydelse. I dagens komplicerade samhälle känner många människor ett allt starkare behov av råd och hjälp i olika angelägenheter. Genom att tillhandahålla sådant bistånd kan man ofta på ett effektivt sätt förhindra att sociala missförhållanden uppstår. Just möjligheten att ha en bestämd person att vända sig till när problem av skilda slag uppstår upplevs säkerligen av många ensamstående vårdnadshavare som en stor trygghet, och här ligger mycket av värdet med den nuvarande barnavårdsmannainstitutionen. Detta bekräftas av den av utredningen företagna enkäten bland vårdnadshavare för vilkas barn barnavårdsman förordnats. Den utvisade att 60 % av vårdnadshavarna till barn utom äktenskap haft behov av kurativ hjälp. Motsvarande andel av vårdnadshavarna till barn i äktenskap uppgick till 72 %. Mer än 80 % av vårdnadshavarna var positivt inställda till barnavårdsmannainstitutionen och ansåg det bra eller mycket bra att det fanns en bestämd person som tillvaratog deras intressen.

Utredningen framhåller att behovet av stöd och hjälp vid utövandet av vårdnaden om barn också framdeles måste tillgodoses. De kurativa insatserna bör emellertid omfatta alla vårdnadshavare som har svårigheter att själva klara upp sin situation. Bl. a. med hänsyn härtill anser utredningen att barnavårdsmannainstitutionen är mindre väl lämpad att tillgodose behovet av stödjande och rådgivande verksamhet. Utredningen föreslår därför att denna verksamhet i stället skall ombesörjas av barnavårdsnämnden. För att behovet av stöd och hjälp bäst skall kunna tillgodoses föreslår utredningen att nämnden avdelar en tjänsteman med huvudsaklig uppgift att bistå vårdnadshavare med råd och upplysningar. Tjänstemannen skall vara ett stöd för vårdnadshavaren och i samråd med denne försöka lösa uppkomna problem. Hans uppgift bör vara enbart stödjande och rådgivande. Eftersom vårdnadsha-

varna ofta har särskilt stort behov av hjälp i samband med nedkomsten och under barnets första levnadsår och så gott som alla vårdnadshavare under denna tid besöker mödra- och barnavårdscentral föreslår utredningen att tjänstemannen delvis skall ha sin verksamhet förlagd till centralen. Tjänstemannens verksamhet föreslås i första hand bli inriktad på vårdnadshavare med barn under skolåldern. Vårdnadshavaren skall dock kunna vända sig till tjänstemannen även sedan barnet har uppnått sådan ålder att det inte längre skall vara inskrivet vid barnavårdscentral.

Under remissbehandlingen har åtskilliga remissinstanser understrukit att det behov som finns av stödjande och rådgivande verksamhet måste tillgodoses också i fortsättningen. Förslaget att barnavårdsnämnden skall svara för denna verksamhet och avdela en särskild tjänsteman härför har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av praktiskt taget alla remissinstanser. Från ett par håll har emellertid förordats att barnavårdsmannainstitutionen skall behållas för den stödjande och rådgivande verksamheten beträffande i första hand barn som inte lever tillsammans med båda sina föräldrar. Som skäl härför hänvisas bl. a. till resultatet av utredningens undersökning bland vårdnadshavare med barnavårdsman. Vad utredningen har föreslagit om samverkan mellan mödra- och barnavårdscentralerna och barnavårdsnämnderna har föranlett delade meningar bland remissinstanserna. Flera remissinstanser, bl. a. socialstyrelsen, anser att det skulle vara mycket värdefullt om den medicinska och sociala servicen kan samverka i enlighet med vad utredningen föreslår. Andra remissinstanser, däribland Kommunförbundet och Landstingsförbundet, framhåller att det föreligger praktiska svårigheter att genomföra den föreslagna ordningen och att formerna för samarbetet mellan mödra- och barnhälsovården och barnavårdsnämnderna inte bör regleras genom centrala direktiv utan lösas av de båda kommunförbunden gemensamt med utgångspunkt i lokala resurser, organisationsformer och behov.

För egen del ansluter jag mig till uppfattningen att behovet av kurativa insatser framdeles inte bör tillgodoses genom barnavårdsmannainstitutionen i dess nuvarande form utan att det är nödvändigt att finna andra arbetsformer. När det gäller att ta ställning till hur verksamheten bör organiseras måste man givetvis fästa stort avseende vid att utredningens enkät bland vårdnadshavarna visar att det stora flertalet av dessa har funnit det vara av stort värde att ha en bestämd person att vända sig till om svårigheter skulle uppkomma. Vidare anser nära tre fjärdedelar av de tillfrågade att både ogifta och gifta vårdnadshavare bör ha rätt till den kurativa service som barnavårdsman skall lämna. Åtskilliga vårdnadshavare för vilkas barn barnavårdsman förordnats har förklarat sig önska mera kontakt med barnavårdsmannen, medan andra vårdnadshavare ansett kontakterna alltför täta och onödiga.

Resultatet av enkäten talar för att samhällets kurativa insatser för

vårdnadshavarna å ena sidan bör utsträckas till att omfatta alla som är i behov av och önskar sådan hjälp, oavsett om vårdnadshavaren är gift eller ogift, men att samhället, å andra sidan, inte bör i onödan tränga sig på sådana vårdnadshavare som saknar behov av hjälp och inte önskar samhällets inblandning.

I likhet med utredningen och det helt övervägande flertalet remissinstanser anser jag att den kurativa verksamheten, utformad för att tillgodose nämnda önskemål, framdeles bör handhas av barnavårdsnämnden. Varje vårdnadshavare, oavsett civilstånd, som har svårigheter att klara upp sin situation, skall alltså kunna vända sig till tjänsteman hos nämnden för att vid samtal med denne finna vägar att lösa uppkomna problem. Det kan gälla hemmets ekonomi eller barnets vård. Vårdnadshavaren kan ha svårighet att efter havandeskap finna arbete och en bostad som är lämpad för de nya förhållandena. Barntillsynen kan vålla problem. Hjälp kan behövas då det har uppstått konflikt i fråga om den andre förälderns rätt till umgänge med barnet. Under remissbehandlingen har från flera håll framhållits att barnavårdsmanen spelat en betydande roll när det gällt att bilägga sådana konflikter och att det därför är angeläget att vårdnadshavare även framdeles kan få bistånd i umgängesrättsfrågor. Som jag har anfört i det föregående (7.3) kan vårdnadshavaren också behöva biträde i underhållsfrågor. Han bör t. ex. kunna erhålla hjälp med att få utgående underhållsbidrag jämkade eller med att få bidrag som inte erlagts indrivna. Barnavårdsnämndens skyldighet att i enlighet med vad jag nu har anfört lämna vårdnadshavare stöd och hjälp vid utövandet av vårdnaden bör markeras genom ändring i barnavårdslagen.

Som jag tidigare har framhållit bedömer vårdnadshavarna det som särskilt värdefullt att ha en bestämd person att vända sig till om det skulle uppstå problem. Man bör enligt min mening ta vara på de positiva erfarenheterna av den nuvarande ordningen och se till att det även i fortsättningen finns möjlighet till en sådan personlig kontakt. Jag anser därför att för varje vårdnadshavare som önskar det skall kunna anvisas en tjänsteman eller förtroendeman hos nämnden eller annan lämplig person som har att bistå honom med stöd och hjälp vid utövandet av vårdnaden. Den som utses att fullgöra dessa uppgifter bör ha benämningen barnavårdsman. Den rätt för vårdnadshavare att få kurativt bistånd av en särskild person som jag sålunda förordar bör också komma till uttryck i lagen.

Det är angeläget att de vårdnadshavare som behöver stöd och hjälp vid utövandet av vårdnaden känner till sin rätt att få barnavårdsman anvisad. Kommunen bör därför på lämpligt sätt informera vårdnadshavare om hans rätt till barnavårdsman. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer att föreskriva i vilka fall och i vilken ordning vårdnadshavare skall särskilt underrättas om

sin rättighet. Enligt min mening är det önskvärt att samtliga föräldrar får sådan underrättelse i samband med barnens födelse. I den mån kommunen lämnar nyblivna föräldrar annan information kan underrättelsen samordnas med denna. Jag vill vidare peka på ytterligare några tillfällen då meddelande om rättigheten bör lämnas till vårdnadshavare. Såsom jag föreslagit i det föregående (7.2) skall barnavårdsnämnden sörja för att faderskapet till barn utom äktenskapet fastställs. I samband med att modern får kontakt med nämnden för fastställande av faderskapet bör hon erinras om sin rätt till barnavårdsman. Vidare bör förälder som i samband med skilsmässa tilldelas vårdnaden om barn få meddelande om rättigheten. Familjer som invandrar till riket bör också särskilt informeras. Påminnelse om rätten att få barnavårdsman bör även ske vid andra tillfällen när barnavårdsnämnden har kontakt med vårdnadshavare, om det av särskilda skäl finns anledning anta att denne har behov av stöd och hjälp vid utövandet av vårdnaden. Det är naturligtvis viktigt att vårdnadshavare som nu har barnavårdsman underrättas om att de kan få barnavårdsman enligt den nya ordningen.

Avslutningsvis vill jag framhålla att kommunen bör kunna anlita annan offentlig myndighet för att ge information om rättigheten. Därvid torde i första hand sjukhusens barnbördsavdelningar samt mödra- och barnavårdscentralerna komma i fråga. Det kan också visa sig lämpligt att låta försäkringskassorna medverka. En förutsättning för att kommunen skall kunna överlämna åt annan myndighet att ombesörja informationen är naturligtvis att den andra myndigheten är villig att fullgöra denna.

En förstärkning av barnavårdsnämndens kurativa insatser i enlighet med vad jag nu förordar är givetvis ägnad att medföra ökade kostnader för nämndens verksamhet. Jag är medveten om att detta kan skapa problem för kommunerna i nuvarande ekonomiska situation och att det därför kan visa sig svårt att omgående bygga upp en kurativ verksamhet som svarar mot det faktiska behovet. En avveckling av barnavårdsmaninstitutionen, som i sin hittillsvarande utformning varit svåradministerad, torde emellertid kunna frigöra vissa resurser, som i stället kan sättas in på denna verksamhet. Jag vill också framhålla att en väl fungerande stödjande och rådgivande verksamhet bör kunna bidra till att minska behovet av andra och mer ingripande åtgärder från barnavårdsnämndens sida.

7.6 Sammanfattning

Som framgår av den föregående redogörelsen (7.2—7.5) kan de uppgifter som f. n. åvilar barnavårdsmännen med fördel föras över till andra organ. Jag förordar sålunda att uppgiften att medverka vid utredning av utomäktenskapliga barns börd skall övertas av barnavårds-

nämnden, som även skall se till att barnet får underhållsbidrag. Den obligatoriska tillsynen av dessa barn föreslås upphöra. Samhällets tillsyn, som bör omfatta alla barn, bör utövas av barnavårdsnämnderna och andra barnavårdande organ i samverkan, varvid särskilt barnavårdscentralerna får stor betydelse. Behovet av stöd och hjälp till vårdnadshavare vid utövandet av vårdnaden föreslås skola tillgodoses av barnavårdsnämnderna. Barnavårdsnämnden i vårdnadshavarens kyrkobokföringsort skall på begäran av denne utse en särskild tjänsteman eller förtroendeman hos nämnden eller annan lämplig person, som har att lämna honom sådant bistånd. Den person som nämnden utser för detta ändamål bör benämnas barnavårdsman.

På grund av vad sålunda anförts föreslår jag att barnavårdsmannainstitutionen i dess nuvarande utformning skall avskaffas.

8 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i föräldrabalken;
2. lag om ändring i lagen (1969: 618) om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap;
3. lag om ändring i lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredningen av faderskapet till barn utom äktenskap;
4. lag om ändring i lagen (1969: 620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag;
5. lag om ändring i lagen (1937: 249) om inskränkningar i rätten att utbe komma allmänna handlingar;
6. lag om ändring i lagen (1964: 143) om bidragsförskott;
7. lag om ändring i barnavårdslagen (1960: 97);
8. lag om ändring i familjebidragsförordningen (1946: 99).

Beträffande förslagen vid 6 och 7 har samråd ägt rum med statsrådet Odhnoff och beträffande förslaget vid 8 med chefen för försvarsdepartementet.

9 Specialmotivering

9.1 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

3 kap. 2 §

Förevarande lagrum behandlar formerna för erkännande av faderskap. Förslagen ändring föränleds av att barnavårdsnämnden föreslås överta barnavårdsmannens uppgifter i detta sammanhang.

3 kap. 4 §

I paragrafens *första stycke* slås fast att barnavårdsnämnden skall sörja för att faderskapet till barn utom äktenskap fastställs. Bestämmelsen omfattar samtliga barn utom äktenskap för vilka barnavårdsman enligt nu gällande regler skall förordnas. Nämnden skall sålunda alltid se till att faderskapet till barn utom äktenskap fastställs om den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd i riket eller vistas här. Nämnden skall även på vårdnadshavarens begäran sörja för att faderskapet till annat barn utom äktenskap fastställs om barnet är svensk medborgare. Detta motsvarar vad som nu gäller om förordnande av barnavårdsman enligt 8 kap. 3 §. Som utredningen framhåller har denna bestämmelse tillkommit för att ge barn med svenskt medborgarskap, som vistas utomlands tillsammans med sin vårdnadshavare, möjlighet att få det stöd en barnavårdsman kan ge. Enligt vad som särskilt framhölls vid bestämmelsens införande kunde detta vara av betydelse då barnets börd inte fastställts och det var aktuellt att fastställa faderskapet under medverkan av svensk myndighet (prop. 1969: 124 s. 101).

Utredningen har föreslagit att skyldigheten för nämnden att sörja för att faderskapet fastställs inte skall gälla om barnet fyllt 18 år. För egen del anser jag det inte erforderligt att föreskriva någon åldersgräns eftersom nämndens åliggande i förevarande hänseende enligt första stycket gäller barn som står under vårdnad och således i vart fall upphör när barnet fyller 20 år.

Andra stycket innehåller den i paragrafens gällande lydelse upptagna hänvisningen till förfarandereglerna i lagen om fastställande av faderskap. Denna lag innehåller bl. a. bestämmelser om barnavårdsnämndens talerätt.

3 kap. 5 §

I denna paragraf ges bestämmelser om vilken barnavårdsnämnd som skall sörja för att utomäktenskapligt barns börd fastställs.

I enlighet med utredningens förslag föreskrivs att uppgiften skall ankomma på barnavårdsnämnden i den kommun där vårdnadshavaren är kyrkobokförd. Är vårdnadshavaren inte kyrkobokförd i riket skall uppgiften åvila barnavårdsnämnden i hans vistelseort eller, om han inte vistas i riket, barnavårdsnämnden i Stockholm.

3 kap. 6 §

I paragrafen finns bestämmelser om förfarandet när vårdnadshavaren byter kyrkobokförings- eller vistelseort samt om överflyttning av ärende till annan barnavårdsnämnd.

Det torde ofta komma att inträffa att vårdnadshavaren hinner flytta, innan barnavårdsnämnden har slutfört sin utredning i faderskapsfrågan. I regel är det då mest ändamålsenligt att barnavårdsnäm-

den trots detta får slutföra utredningen. I paragrafens *första stycke* föreskrivs därför att den barnavårdsnämnd som inlett utredningen skall slutföra denna, även om ändring inträder i förhållande som anges i 5 §. I allmänhet kan en faderskapsutredning slutföras relativt snabbt. I övervägande antalet fall avslutas utredningen med att faderskapet erkänns. Stundom kan emellertid utredningen behöva göras mer omfattande. Om vårdnadshavaren har flyttat skulle det i sådana fall kunna leda till onödiga kostnader och svårigheter i utredningsarbetet om skyldigheten att sörja för utredningen alltjämt åvilade nämnden i den tidigare boningsorten. Det kan även på ett tidigt stadium av utredningen stå klart att talan bör väckas vid domstol. Ofta är det lämpligt att talan väcks i vårdnadshavarens boningsort och att biträde där anlitas för rättegången. Barnavårdsmanutredningen har med hänsyn till det anförda föreslagit att barnavårdsnämnden skall kunna överflytta ärendet till barnavårdsnämnden i den nya boningsorten om utredningen därigenom avsevärt underlättas. Jag biträder detta förslag. En föreskrift i ämnet har tagits upp i paragrafens *andra stycke*. Eftersom det kan tänkas fall där överflyttning bör kunna ske även till nämnden i annan kommun än den där vårdnadshavaren vistas har möjligheten till överflyttning — i enlighet med utredningsförslaget — inte gjorts beroende av vårdnadshavarens vistelseort.

I 8 kap. 10 § upptas en bestämmelse om besvär över barnavårdsnämnds beslut i fråga om barnavårdsman. Bestämmelsen avser bl. a. beslut om överflyttning av tillsynen till annan barnavårdsnämnd. En motsvarande besvärmöjlighet bör i fortsättningen finnas i fråga om beslut om överflyttning av ärende angående faderskapsutredning till annan barnavårdsnämnd. Regler härom föreslås i paragrafens *tredje stycke*. Den nämnd som har beslutat om överflyttning bör vara skyldig att fortsätta utredningen till dess överflyttningsbeslutet har vunnit laga kraft. Någon motsvarighet till den nuvarande regeln i 8 kap. 10 § tredje stycket att beslut omedelbart länder till efterrättelse föreslås därför inte.

6 kap. 6 §

I lagrummet ges bestämmelser om att domstol för vissa angivna fall kan förordna att vårdnaden om barn i äktenskap skall tillkomma endast den ena av föräldrarna eller särskilt förordnad förmyndare. Förslagen ändring är av formell natur.

7 kap. 2 §

Enligt 8 kap. 6 § åligger det barnavårdsmanen att sörja för att underhåll tillförsäkras barnet. Denna uppgift skall framdeles ankomma på barnavårdsnämnden. I ett nytt *andra stycke* i paragrafen föreskrivs att nämnden — i sådana fall då den har att sörja för att faderskapet till

barn utom äktenskap fastställs — även skall se till att barnet tillförsäkras underhåll. I regel bör faderskapsfrågan och underhållsfrågan lösas i ett sammanhang. Som jag har framhållit i den allmänna motiveeringen (7.3) innebär den föreslagna regeln inte — lika litet som nuvarande bestämmelser — att avtal eller dom beträffande underhållsskyldigheten alltid måste drivas fram. Om föräldrarna sammanbor och fadern fullgör sin del av underhållsplikten, torde detta mången gång kunna underlåtas. Skulle föräldrarna i ett sådant fall sedermera flytta isär följer av bestämmelsens lydelse att barnavårdsnämnden skall se till att underhållsbidrag blir fastställt. I praktiken torde denna skyldighet knappast komma att aktualiseras annat än på initiativ av vårdnadshavaren själv. Av skäl som jag har anfört i den allmänna motiveeringen är bestämmelsen inte tillämplig i fråga om barn i äktenskap.

7 kap. 7 §

Lagrummet behandlar avtal om fullgörande för framtiden av underhållsbidrag. Föreslagen ändring är av formell natur.

20 kap. 6 §

I lagrummet ges föreskrifter om inhämtande av yttrande i adoptionsärenden. Föreslagen ändring är av formell natur.

20 kap. 11 §

I första stycket av denna paragraf ges föreskrifter om vem som får föra talan för barnet i mål om underhåll.

Eftersom det skall åligga barnavårdsnämnden att se till att underhåll tillförsäkras barn utom äktenskap, bör nämnden också ha rätt att föra talan för barnet i sådana frågor. Enligt utredningens förslag skall därför i paragrafen tas upp en bestämmelse om att nämnden i fall som avses i 7 kap. 2 § tredje stycket får föra talan för barnet i mål om underhåll.

Hovrätten för Nedre Norrland framhåller i sitt remissyttrande att den skyldighet att sörja för att underhållsbidrag blir fastställt som enligt 8 kap. 6 § åvilar barnavårdsman inte bara avser barn utom äktenskap utan också barn i äktenskap för vilket barnavårdsman har förordnats. Enligt hovrättens mening saknas skäl att begränsa nämndens talerätt i underhållsfrågor att gälla endast barn utom äktenskap. Enligt hovrättens mening bör nämnden inom ramen för sin allmänkurativa verksamhet få föra talan även i fråga om underhåll till barn i äktenskap.

För egen del vill jag erinra om de skäl jag i den allmänna motiveeringen har anfört till stöd för att barnavårdsnämnden inte bör åläggas att sörja för att de inomäktenskapliga barnen tillförsäkras underhåll (7.3). Vad jag sålunda har anfört talar enligt min mening också emot

att ge nämnden talerätt i mål om underhåll till sådana barn. Jag ansluter mig därför till utredningens förslag på denna punkt. Som jag har anfört i den allmänna motiveringen bör det emellertid givetvis åligga nämnden att inom ramen för den kurativa verksamheten biträda vårdnadshavaren med råd och hjälp i frågor om fastställande och ändring av underhållsbidrag.

20 kap. 28 §

I vissa frågor rörande förmynderskap, exempelvis om förordnande eller entledigande av förmyndare eller om överflyttning av tillsynen, gäller officialprincipen. Domstol har befogenhet och skyldighet att, när anledning ges, ex officio föranstalta om utredning och meddela de beslut som kan behövas.

Enligt denna paragraf har vissa personer, däribland barnavårdsman, getts särskild behörighet att göra framställning till domstolen i förmynderskapsfrågor, med den verkan att ett beslut i saken måste meddelas och att talan mot beslutet kan föras. Fråga om entledigande av förmyndare som har gjort sig skyldig till försummelse kan tas upp även på ansökan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd.

Eftersom barnavårdsmannainstitutionen enligt förslaget inte vidare skall bestå, har regeln om barnavårdsmannens talerätt fått utgå ur paragrafen. Jag har inte ansett det motiverat att i samband därmed utsträcka barnavårdsnämndens talerätt utöver vad som nu gäller. Jag vill emellertid erinra om att barnavårdsnämnd är oförhindrad att hos rätten begära att frågan om förmyndare tas upp.

20 kap. 38 §

Enligt denna paragraf skall i fråga om mål och ärenden, vari barnavårdsnämnd, överförmyndare eller allmän åklagare för talan, bestämmelserna i 20 § lagen om införande av nya rättegångsbalken äga motsvarande tillämpning. Detta innebär att rättegångsbalkens regler för brottmål skall tillämpas i fråga om rättegångskostnad och om ordningen för målets fullföljd i högre rätt samt att beträffande den som för talan på det allmännas vägnar vad som är föreskrivet om åklagare skall gälla i stället för bestämmelserna om föreläggande för part och parts utevaro i tvistemål.

Barnavårdsnämnden får enligt gällande rätt föra talan i fråga om vårdnaden om barn i och utom äktenskap enligt 6 kap. 6 och 12 §§ samt i fråga om entledigande av försumlig förmyndare och god man enligt 20 kap. 28 och 32 §§. Nämnden har därvid partsställning. För dessa mål, där nämnden närmast för talan på det allmännas vägnar, har det ansetts ändamålsenligt att tillämpa brottmålsreglerna i vissa avseenden.

Enligt det nu framlagda förslaget skall barnavårdsnämnden få föra talan i mål om underhåll till barn utom äktenskap. Nämnden uppträder därvid som ställföreträdare för barnet. Sådan talan som avses i 38 § föreligger alltså inte. Denna bestämmelse bör därför inte gälla för sådana mål. En föreskrift av denna innebörd har tagits upp i ett nytt andra stycke i paragrafen.

21 kap. 5 §

Föreslagen ändring är av formell natur.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

De föreslagna lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1974. Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte. Som utredningen har anfört bör barnavårdsnämnden omedelbart vid ikraftträdandet överta barnavårdsmannens uppgifter att sörja för att faderskap och underhåll fastställs. Om rättegång är anhängig upphör barnavårdsmannens behörighet att föra talan som ställföreträdare för barnet vid ikraftträdandet. Nämnden bör därför antingen genom fullmakt eller delegationsbeslut se till att barnavårdsmannen blir behörig att föra talan på nämndens vägnar eller ombesörja att uppgiften övertas av någon annan. I de flesta fall torde barnavårdsmannen ha anlitat ombud i rättegången. Den omständigheten att barnavårdsmannen efter lagens ikraftträdande inte längre är behörig ställföreträdare för barnet medför inte att för ombudet utfärdad fullmakt blir utan verkan. I 12 kap. 19 § rättegångsbalken föreskrivs nämligen att, om fullmakt har getts av parts ställföreträdare och dennes behörighet sedermera upphör, fullmakten ändå är gällande. Vad beträffar de kurativa uppgifterna bör, som jag har anfört i den allmänna motiveringen (7.5), vårdnadshavaren underrättas om sin möjlighet att få barnavårdsman enligt barnavårdslagen.

9.2 Förslaget till lag om ändring i lagen om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap

Enligt förslaget skall barnavårdsnämnden överta uppgiften att tillse att faderskapet till barn utom äktenskap fastställs. Bestämmelserna i 3 kap. barnavårdslagen kommer att i tillämpliga delar gälla för förfarandet. Vissa bestämmelser i 13 kap. blir även tillämpliga, exempelvis föreskriften om tystnadsplikt i 91 §.

1 §

Bestämmelsen anger lagens tillämpningsområde. Enligt dess nuvarande lydelse gäller lagen förfarandet vid fastställande av faderskapet

till barn utom äktenskap, för vilket barnavårdsman är förordnad. Den föreslagna ändringen innebär att lagen i stället skall tillämpas på förfarandet vid fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap i fall som avses i det föreslagna tillägget i 3 kap. 4 § FB. Enligt detta skall barnavårdsnämnden vara skyldig att se till att utomäktenskapligt barns börd fastställts. Skyldigheten avser de barn för vilka barnavårdsman enligt gällande rätt skall förordnas. Vid förfarandet skall — utöver vad som anges i barnavårdslagen — förevarande lag äga tillämpning.

2 §

Första stycket av förevarande paragraf innehåller vissa grundläggande regler rörande omfattningen av utredningsplikten. Föreslagen ändring, som är av formell natur, föranleds av förslaget att barnavårdsnämnden skall överta barnavårdsmannens uppgifter härvidlag.

I *andra stycket* föreskrivs f. n. att barnavårdsnämnd i annan kommun på begäran skall biträda barnavårdsmannen. Visserligen torde det utan särskild föreskrift ankomma på barnavårdsnämnderna att lämna varandra biträde i frågor som här avses. I klarhetens intresse har jag emellertid ansett mig böra uppta en bestämmelse härom.

Barnavårdsnämnden skall inleda faderskapsutredningen så snart nämnden får kännedom om att barn fötts utom äktenskap. Nämnden underlättas om barnets födelse genom födelseavi från länsstyrelsen. Nämnden skall kunna påbörja utredningen redan före barnets födelse om modern begär det. I likhet med utredningen anser jag att det inte finns anledning att behålla sådan skyldighet att göra havandeskapsanmälan som f. n. föreskrivs i 8 kap. 5 § FB.

3—4 §§

De ändringar som föreslagits i förevarande paragrafer är av formell natur.

5 §

Paragrafens *första stycke* innehåller bestämmelser om att påbörjad faderskapsutredning under vissa förutsättningar får läggas ned. Föreslagen ändring är av formell natur.

Under remissbehandlingen har hovrätten för Nedre Norrland framhållit att barnavårdsnämnds beslut rörande medgivande till nedläggning av påbörjad faderskapsutredning får anses röra fråga som avses i 8 kap. FB. Talan mot beslutet kan således föras med stöd av 10 § nämnda kapitel. Enligt hovrättens mening bör i fortsättningen talan på motsvarande sätt få föras mot barnavårdsnämnds beslut i fråga om att lägga ned faderskapsutredning.

Jag delar hovrättens uppfattning och har därför tagit upp en bestämmelse om fullföljd av talan i paragrafens *andra stycke*.

6—7 §§

De ändringar som föreslagits i förevarande paragrafer är av formell natur.

10 §

I paragrafen upptas forumbestämmelser.

Barnavårdsnämnden skall som förut nämnts enligt förslaget sörja för att faderskapet fastställs. I många fall kommer nämnden att väcka talan sedan utredningen avslutats. Nämnden är skyldig att föra talan mot alla presumtiva fäder och kan få föreläggande att fullständiga utredningen. I likhet med barnavårdsmanautredningen finner jag därför att talan bör väckas vid domstolen i den ort där den barnavårdsnämnd finns som har att tillse att barnens börd fastställs. Föreskrift härom har upptagits i första stycket av paragrafen. Har utredningen enligt 3 kap. 6 § FB överflyttats från en nämnd till en annan, skall talan väckas vid domstolen i den ort där den senare nämnden finns.

Enligt 2 § barnavårdslagen skall det finnas en barnavårdsnämnd i varje kommun. Domkretsindelningen bygger på kommunerna som minsta enhet. Det kan därför inte uppstå någon tvekan om vilken domstol som skall pröva målet.

11 §

I förevarande lagrum ges föreskrift om skyldighet att vid talans väckande inge protokoll över utredningen. Förslagen ändring är av formell natur.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1974. Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte med anledning av att barnavårdsnämnden övertar barnavårdsmannens uppgifter. Beträffande problem i samband med pågående rättegångar kan jag hänvisa till vad som har anförts vid förslaget till ändring i FB.

I fråga om barn utom äktenskap, som har fötts före utgången av år 1969, gäller enligt övergångsbestämmelserna till förevarande lag äldre lag beträffande barnavårdsmannens skyldighet att sörja för att barnets börd fastställs. Med äldre lag åsyftas regeln i 8 kap. 6 § FB att det åligger barnavårds mannen att tillse att faderskapet till barn utom äktenskap fastställs. Efter barnavårdsmaninstitutionens upphörande bör skyldigheten att enligt nämnda lagrum sörja för bördfastställelsen för barn födda före utgången av år 1969 i stället ankomma på barnavårdsnämnden. Föreskrift härom har upptagits i en övergångsbestämmelse.

9.3 Förslaget till lag om ändring i lagen om bidragsförskott

6 §

I förevarande paragraf finns bestämmelser rörande ansökan om bidragsförskott.

Fråga om bidragsförskott prövas, efter ansökan, av barnavårdsnämnden i den kommun där vårdnadshavaren är mantalsskriven eller, om sådan mantalsskrivningsort ej finns, av barnavårdsnämnden i den kommun där barnet är bosatt. Ansökan kan göras av bl. a. barnavårdsman. Om barnavårdsmannainstitutionen i enlighet med det nu framlagda förslaget upphör, kan vårdnadshavaren inte längre få särskild hjälp i frågor som nu nämnts. Efter att ha övervägt att införa en generell bestämmelse om skyldighet för nämnden att utan ansökan besluta om bidragsförskott har utredningen, med hänsyn till att nämnden ofta torde sakna vetskap om när rätten till bidragsförskott inträder, stannat för att endast föreslå en bestämmelse om rätt för nämnden att utan ansökan besluta om bidragsförskott till barn som är omhändertaget för samhällsvård.

Jag är för egen del också av den uppfattningen att skyldighet för nämnden att utan ansökan generellt besluta om bidragsförskott inte bör införas. Förslaget att nämnden utan ansökan skall få besluta om utbetalning av bidragsförskott till barn som är omhändertaget för samhällsvård synes lämpligt. Föreskrift härom upptas därför i paragrafens första stycke. I övrigt föreslås bara en ändring av formell natur.

Jag vill i sammanhanget framhålla att det självfallet åligger nämnden att i förekommande fall biträda vid upprättande av ansökan om bidragsförskott.

9 §

Enligt andra stycket i förevarande paragraf kan nämnden, om den som normalt är bidragsmottagare inte är skickad att handha bidraget, förordna att förskottet skall utbetalas till barnavårdsman eller annan lämplig person eller, om synnerliga skäl är därtill, själv omhänderta förskottet.

Som utredningen framhåller finns det med de uppgifter barnavårdsnämnd enligt det framlagda förslaget skall ha inte skäl att i stället för barnavårdsman låta barnavårdsnämnd inträda som mottagare av bidragsförskott i de fall som avses med lagrummet. Eftersom den barnavårdsnämnd som i sådant fall skulle mottaga förskottet i regel skulle vara samma nämnd som beslutar i frågan skulle en bestämmelse av angivet innehåll inte heller vara förenlig med andra punkten av förevarande lagrum. I detta har därför inte gjorts annan ändring än den som föranleds av att barnavårdsmannainstitutionen skall upphöra.

11 och 12 §§

De ändringar som föreslås i förevarande lagrum är av formell natur.

9.4 Förslaget till lag om ändring i barnavårdslagen

3 a §

I denna paragraf föreskrivs i *första stycket* att barnavårdsnämnden skall lämna den som har vårdnaden om barn stöd och hjälp vid utövandet av vårdnaden. I *andra stycket* föreskrivs att barnavårdsnämnden på framställning av vårdnadshavare skall utse en särskild tjänsteman eller förtroendeman hos nämnden eller annan lämplig person (barnavårdsman), som har att lämna honom det bistånd som enligt första stycket åvilar barnavårdsnämnden. Det ankommer på barnavårdsnämnden i vårdnadshavarens kyrkobokföringsort att utse barnavårdsman. I paragrafens *tredje stycke* föreskrivs att Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer har att meddela föreskrifter om i vilka fall och i vilken ordning vårdnadshavare skall särskilt underrättas om sin rätt att få barnavårdsman.

De överväganden som ligger till grund för nämnda bestämmelser har jag redovisat i den allmänna motiveringen (7.5). Jag inskränker mig därför till att beröra några spörsmål av praktisk art. Det förekommer naturligtvis att tjänsteman hos nämnden eller förtroendeman inom kommunen som utsetts att vara barnavårdsman slutar sin tjänst eller av annan anledning måste frånträda uppdraget. Barnavårdsnämnden bör i sådana fall underrätta vårdnadshavaren om bytet och meddela vem som utsetts att i fortsättningen bistå honom. Flyttar vårdnadshavaren till annan kommun bör han självfallet underrätta sin barnavårdsman här om. Denne har då att hos nämnden anmäla att uppdraget upphört samt att meddela vårdnadshavaren att denne, om han fortfarande vill ha barnavårdsman, bör ansöka därom hos barnavårdsnämnden i den kommun dit han flyttar. Motsvarande förfarande bör tillämpas om barnavårdsman på annat sätt än genom anmälan från vårdnadshavaren får kännedom om att denne flyttat. Har lång tid förflutit utan att vårdnadshavaren varit i förbindelse med barnavårdsman, kan detta vara ett tecken på att vårdnadshavaren inte längre har behov av barnavårdsman. Barnavårdsman bör då lämpligen ta kontakt med vårdnadshavaren för att höra sig för om uppdraget kan upphöra. Om det trots efterforskningar inte går att få fram uppgift om var vårdnadshavaren befinner sig, bör nämnden kunna anse uppdraget avslutat. Skulle vårdnadshavaren sedermera ge sig till känna och förklara att han fortfarande önskar bistånd av barnavårdsman skall sådan naturligtvis genast utses på nytt.

11 §

I förevarande lagrum anges i vilka fall barnavårdsnämndens ordförande äger meddela interimistiska beslut.

Föreslagen ändring är av formell natur.

12 §

Den i 12 § givna möjligheten att delegera barnavårdsnämnds beslutanderätt i vissa ärenden till särskild avdelning inom nämnden eller till ledamot eller suppleant i nämnden eller till tjänsteman hos kommunen omfattar enligt uttrycklig bestämmelse (punkt 4) inte vad som ankommer på nämnden att fullgöra enligt FB. När barnavårdsmans befogenheter och skyldigheter såvitt avser faderskap och underhåll överflyttas till barnavårdsnämnden bör, som jag har anfört i den allmänna motiveringen (7.2 och 7.3), viss delegationsmöjlighet på detta område införas. Av praktiska skäl torde nämligen barnavårdsnämnden i sin helhet inte kunna besluta i alla de frågor som enligt förslaget skall ankomma på nämnden. Barnavårdsnämnden föreslås därför få delegera uppgiften att godkänna faderskapserkännande enligt 3 kap. 2 § FB, att väcka och föra talan i mål om faderskap och underhåll enligt 3 kap. 4 § och 7 kap. 4 § samt att godkänna avtal om underhåll enligt 7 kap. 7 § andra stycket. Frågor om nedläggande av faderskapsutredningen enligt 5 § faderskapslagen och om godkännande av underhållsavtal avseende engångsbelopp är däremot inte av sådan art och torde inte vara så vanligt förekommande att möjlighet till delegation bör finnas.

Beslut som fattas på grund av delegation skall enligt 12 § andra stycket anmälas vid nämndens nästa sammanträde. Som utredningen framhåller har nämnden därvid möjlighet att kontrollera hur tjänstemannen fullgör sitt uppdrag. Nämnden kan t. ex. välja ut vissa ärenden, som skall föredras inför nämnden i dess helhet. Nämnden bör även lämpligen som en kontrollåtgärd se till att de ärenden som är över ett år gamla föredras inför nämnden en gång årligen.

Enligt lagen (1970: 296) om social centralnämnd m. m. får efter beslut av kommunens fullmäktige de uppgifter i kommunen som enligt gällande författningar ankommer på socialnämnd, barnavårdsnämnd och kommunal nykterhetsnämnd i stället handhas av en gemensam social centralnämnd eller social distriktsnämnd. Centralnämnds och distriktsnämnds möjligheter att besluta om delegation finns angivna i 7 och 10 §§ lagen om social centralnämnd. Enligt dessa bestämmelser skall de begränsningar som finns angivna i 12 § barnavårdslagen därvid gälla. Utvidgas möjligheterna till delegation enligt barnavårdslagen vidgas samtidigt centralnämndens och distriktsnämndens möjligheter att delegera. Någon ändring i bestämmelserna såvitt avser dessa nämnder behövs således inte.

9.5 Förslaget till lag om ändring i familjebidragsförordningen

35 §

I paragrafen finns bestämmelser om fullföljd mot beslut i ärenden som avses i familjebidragsförordningen. Bl. a. föreskrivs att barnavårdsman får fullfölja talan för barn. Eftersom barnavårdsmannainstitutionen enligt förslaget inte vidare skall bestå och det inte finns anledning att föra över barnavårdsmannens behörighet på barnavårdsnämnden, har denna föreskrift fått utgå ur paragrafen.

39 §

I denna paragraf föreskrivs bl. a. att barnavårdsman har behörighet att för barn göra ansökan i vissa frågor som anges i paragrafen. På samma skäl som har anförts i fråga om 35 § har denna föreskrift fått utgå ur paragrafen.

9.6 Övriga lagförslag

Föreslagna ändringar är av formell natur.

10 Hemställan

Jag hemställer att Kungl. Maj:t genom proposition föreslår riksdagen att antaga föreslagen till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i lagen (1969: 618) om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap,
3. lag om ändring i lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredningen av faderskapet till barn utom äktenskap,
4. lag om ändring i lagen (1969: 620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag,
5. lag om ändring i lagen (1937: 249) om inskränkningar i rätten att utbetomma allmänna handlingar,
6. lag om ändring i lagen (1964: 143) om bidragsförskott,
7. lag om ändring i barnavårdslagen (1960: 97),
8. lag om ändring i familjebidragsförordningen (1946: 99).

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Gunnel Anderson

Bilaga 1

Barnavårdsmanntredningens förslag

Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom förordnas i fråga om föräldrabalken

dels att 8 kap. skall upphöra att gälla,

dels att 3 kap. 2 och 4 §§, 6 kap. 6 och 12 §§, 7 kap. 2 och 7 §§, 20 kap. 6, 11, 28 och 38 §§ samt 21 kap. 5 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i 3 kap. skall införas tre nya paragrafer, 5—7 §§, av nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 kap.

2 §

Erkännande av faderskapet till barn utom äktenskap sker skriftligen. Erkännandet skall bevittnas av två personer och skriftligen godkännas av *barnavårds mannen eller, om sådan ej är förordnad, barnavårdsnämnden* samt av modern eller särskilt förordnad förmyndare för barnet. Har barnet uppnått myndig ålder, skall erkännandet i stället godkännas av barnet självt. Erkännande kan ske även före barnets födelse.

Barnavårds mannen och barnavårdsnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antagas att mannen är fader till barnet.

Erkännande av faderskapet till barn utom äktenskap sker skriftligen. Erkännandet skall bevittnas av två personer och skriftligen godkännas av barnavårdsnämnden samt av modern eller särskilt förordnad förmyndare för barnet. Har barnet uppnått myndig ålder, skall erkännandet i stället godkännas av barnet självt. Erkännande kan ske även före barnets födelse.

Barnavårdsnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antagas att mannen är fader till barnet.

Visas senare — — — — — saknar verkan.

4 §

Det åligger barnavårdsnämnden att sörja för att faderskapet till barn utom äktenskap fastställles, om den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd i riket eller eljest vistas här. Barnavårdsnämnden skall sörja för att faderskapet till annat barn utom äktenskap fastställles om vårdnadshavaren begär det och barnet är svensk medborgare.

Vad sålunda stadgats skall ej gälla om barnet fyllt 18 år.

(Nuvarande lydelse)

Närmare bestämmelser om förfarandet vid fastställande av faderskapet till barn utom äkten-skap för vilket barnavårdsman är förordnad, meddelas i särskild lag.

(Föreslagen lydelse)

Närmare bestämmelser om förfarandet vid fastställande av faderskapet till barn utom äkten-skap meddelas i särskild lag.

5 §

Uppgiften att sörja för att barnets börd fastställas åvilar barnavårdsnämnden i den församling, där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd eller, om vårdnadshavaren ej är kyrkobokförd i riket, barnavårdsnämnden i den ort där vårdnadshavaren vistas eller, om denne ej vistas i riket, barnavårdsnämnden i Stockholm.

6 §

Har sedan utredning inletts ändring inträtt i förhållande som anges i 5 § vare barnavårdsnämnden ändock skyldig att slutföra utredningen.

Barnavårdsnämnden äger förordna att ärendet skall överflyttas till annan nämnd om det skulle avsevärt underlätta utredningen. Om sådant beslut skall den andra barnavårdsnämnden ofördröjligen underrättas.

7 §

Över barnavårdsnämnds beslut enligt 6 § må klagan föras genom besvär hos länsstyrelsen.

Talan mot länsstyrelsens beslut föres hos kammarrätten genom besvär.

6 kap.

6 §

Gör en av föräldrarna sig skyldig till grovt missbruk eller till grov försummelse vid vårdnadens utövande, eller är han hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, eller för han ett lastbart liv, eller är han till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak för längre tid förhindrad att delta i vårdnaden, äge rätten på ansökan av den and-

Gör en av föräldrarna sig skyldig till grovt missbruk eller till grov försummelse vid vårdnadens utövande, eller är han hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, eller för han ett lastbart liv, eller är han till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak för längre tid förhindrad att delta i vårdnaden, äge rätten på ansökan av den

(Nuvarande lydelse)

rc eller barnavårdsman eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd förordna, att vårdnaden skall tillkomma allenast den andre. Inträffar sådant fall i fråga om bägge föräldrarna, äge rätten överflytta vårdnaden å särskilt förordnad förmyndare.

(Föreslagen lydelse)

andre eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd förordna, att vårdnaden skall tillkomma allenast den andre. Inträffar sådant fall i fråga om bägge föräldrarna, äge rätten överflytta vårdnaden å särskilt förordnad förmyndare.

12 §

Barn utom äktenskap står under moderns vårdnad till dess det fyllt tjugu år eller ingått äktenskap. Äro föräldrarna ense, att fadern skall träda i moderns ställe, varde han, på anmälan, av rätten förordnad att övertaga vårdnaden om barnet, om han är lämplig därtill. Finnes modern ej vara lämplig att utöva vårdnaden, eller dör hon, skall rätten på ansökan av fadern eller barnavårdsman eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd överflytta vårdnaden å fadern eller särskilt förordnad förmyndare. Vad i 2—4 och 10 §§ stadgas med avseende å vårdnad om barn i äktenskap skall äga motsvarande tillämpning beträffande barn utom äktenskap.

Barn utom äktenskap står under moderns vårdnad till dess det fyllt tjugu år eller ingått äktenskap. Äro föräldrarna ense, att fadern skall träda i moderns ställe, varde han, på anmälan, av rätten förordnad att övertaga vårdnaden om barnet, om han är lämplig därtill. Finnes modern ej vara lämplig att utöva vårdnaden, eller dör hon, skall rätten på ansökan av fadern eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd överflytta vårdnaden å fadern eller särskilt förordnad förmyndare. Vad i 2—4 och 10 §§ stadgas med avseende å vårdnad om barn i äktenskap skall äga motsvarande tillämpning beträffande barn utom äktenskap.

7 kap.

2 §

I kostnaden — — — — — sin förmåga.

Fader eller — — — — — giftermålsbalken stadgas.

Det åligger barnavårdsnämnd, som jämlikt 3 kap. 4 § skall sörja för att faderskapet till barn utom äktenskap fastställes, att tillse att barnet tillförsäkras underhåll.

7 §

Avtal angående — — — — — högre underhållsbidrag.

Gäller avtalet underhåll enligt 1 § till barn utom äktenskap, vare det dock bindande för den underhållsberättigade, om avtalet slutits genom skriftlig, av två personer bevitnad handling och godkänts

Gäller avtalet underhåll enligt 1 § till barn utom äktenskap, vare det dock bindande för den underhållsberättigade, om avtalet slutits genom skriftlig, av två personer bevitnad handling och godkänts av

(Nuvarande lydelse)

av barnavårdsmanen eller, om sådan ej finnes, av barnavårdsnämnden. Har modern vårdnaden om barnet, äge hon sluta avtal som nu sagts, ändå att hon ej uppnått myndig ålder. Innefattar avtalet åtagande att till barnets underhåll utgiva visst belopp en gång för alla, *erfordras städse godkännande av barnavårdsnämnden. Belopp som sist sagts skall betalas till nämnden*, och varde med beloppet så förfaret som i 4 kap. 6 § sägs med avseende å där nämnt engångsbelopp.

Avtal angående — — — — — barnets födelse.

(Föreslagen lydelse)

barnavårdsnämnden. Har modern vårdnaden om barnet, äge hon sluta avtal som nu sagts, ändå att hon ej uppnått myndig ålder. Innefattar avtalet åtagande att till barnets underhåll utgiva visst belopp en gång för alla, *skall beloppet betalas till barnavårdsnämnden*, och varde med beloppet så förfaret som i 4 kap. 6 § sägs med avseende å där nämnt engångsbelopp.

20 kap.

6 §

I ärende om antagande av adoptivbarn skall rätten inhämta upplysningar om barnet och sökanden ävensom huruvida vederlag eller bidrag till barnets underhåll är givet eller utfäst. Har barnet ej fyllt aderton år, skall yttrande inhämtas från barnavårdsnämnden i den församling där sökanden är kyrkobokförd samt, *om barnavårdsman förordnats för barnet, från den barnavårdsnämnd, som har att utöva tillsyn å barnavårdsmannens verksamhet, och eljest från barnavårdsnämnden i den församling där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd.*

Fader eller — — — — — han höras.

I ärende om antagande av adoptivbarn skall rätten inhämta upplysningar om barnet och sökanden ävensom huruvida vederlag eller bidrag till barnets underhåll är givet eller utfäst. Har barnet ej fyllt aderton år, skall yttrande inhämtas från barnavårdsnämnden i den församling där sökanden är kyrkobokförd samt från barnavårdsnämnden i den församling där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd.

11 §

I mål om underhåll till barn får modern, om hon har vårdnaden om barnet, föra talan för barnet, även om hon ej uppnått myndig ålder. Är särskild förmyndare för barnet förordnad, har han samma rätt att föra talan för barnet. *Även barnavårdsman får föra sådan talan.* Vad och en som kan föra ta-

I mål om underhåll till barn får modern, om hon har vårdnaden om barnet, föra talan för barnet, även om hon ej uppnått myndig ålder. Är särskild förmyndare för barnet förordnad, har han samma rätt att föra talan för barnet. *Även barnavårdsnämnd får i fall som avses i 7 kap. 2 § tredje stycket*

(Nuvarande lydelse)

lan för barnet skall få tillfälle att yttra sig i målet.

Underhållsbidrag må — — — — — av underhållstiden.

Underhåll till — — — — — föreligger därefter.

(Föreslagen lydelse)

föra sådan talan. Var och en som kan föra talan för barnet skall få tillfälle att yttra sig i målet.

28 §

Ansökan om förmyndares förordnande eller entledigande eller om annan rättens åtgärd med avseende å förmynderskap må, såframt fråga ej är om ärende, varom i 9 kap. 2 a § eller i 29 § stadgas, göras, förutom av överförmyndaren och förmyndare, *jämväl av barnavårdsman och* den omyndige själv, om han fyllt sexton år, så ock av hans make och närmaste fränder. Förmyndare, som gjort sig skyldig till försummelse i vårdnaden om underårig, må entledigas jämväl på ansökan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd. Frågor som avses i denna paragraf skall ock rätten, när anledning är därtill, upptaga utan att särskild ansökan blivit gjord.

Mot rättens — — — — — är sagt.

Mot beslut — — — — — av vitet.

Ansökan om förmyndares förordnande eller entledigande eller om annan rättens åtgärd med avseende å förmynderskap må, såframt fråga ej är om ärende, varom i 9 kap. 2 a § eller i 29 § stadgas, göras, förutom av överförmyndaren och förmyndare, av den omyndige själv, om han fyllt sexton år, så ock av hans make och närmaste fränder. Förmyndare, som gjort sig skyldig till försummelse i vårdnaden om underårig, må entledigas jämväl på ansökan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd. Frågor som avses i denna paragraf skall ock rätten, när anledning är därtill, upptaga utan att särskild ansökan blivit gjord.

38 §

I fråga om mål eller ärende, vari allmän åklagare, barnavårdsnämnd eller överförmyndare för talan, skall vad i 20 § lagen om införande av nya rättegångsbalken är stadgat äga motsvarande tillämpning.

I fråga om mål eller ärende, vari allmän åklagare, barnavårdsnämnd eller överförmyndare för talan, skall vad i 20 § lagen om införande av nya rättegångsbalken är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Vad sålunda stadgats gäller ej mål vari barnavårdsnämnd för talan om fastställande av faderskap och underhåll till barn utom äktenskap.

21 kap.

5 §

Är det uppenbart att förhållandena ändrats väsentligt sedan allmän domstols dom eller beslut

Är det uppenbart att förhållandena ändrats väsentligt sedan allmän domstols dom eller beslut

(Föreslagen lydelse)

meddelades, kan länsrätten vägra verkställighet, om det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att fråga om ändring beträffande vårdnad eller umgängesrätt prövas av allmän domstol. Sådan fråga upptages av allmän domstol på ansökan av den som varit part i ärendet hos länsrätten eller av barnavårdsman eller barnavårdsnämnd.

(Nuvarande lydelse)

meddelades, kan länsrätten vägra verkställighet, om det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att fråga om ändring beträffande vårdnad eller umgängesrätt prövas av allmän domstol. Sådan fråga upptages av allmän domstol på ansökan av den som varit part i ärendet hos länsrätten eller av barnavårdsnämnd.

Länsrätten får — — — — — själsliga hälsa.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den
2. Vad i lag eller annan författning är stadgat angående barnavårdsman skall gälla barnavårdsnämnd.
3. Genom lagen upphäves kungörelsen (1950: 146) om barnavårdsmans verksamhet och tillsynen därå.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1969: 618) om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap**

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1969: 618) om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap

dels att i rubriken till 2 § och i 3, 4 och 6 §§ samt i övergångsbestämmelserna ordet "barnavårdsman" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "barnavårdsnämnd" i motsvarande form,

dels att 1, 2, 5, 7, 10 och 11 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***1 §**

Denna lag gäller förfarandet vid fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap, för vilket barnavårdsman är förordnad.

Denna lag gäller förfarandet vid fastställande enligt 3 kap. 4 § föräldrabalken av faderskapet till barn utom äktenskap.

2 §

Barnavårds mannen skall försöka utreda vem som är fader till barnet. För detta ändamål skall han inhämta upplysningar från modern och andra personer som kan lämna uppgifter av betydelse för utredningen.

Barnavårdsnämnden skall försöka utreda vem som är fader till barnet. För detta ändamål skall nämnden inhämta upplysningar från modern och andra personer som kan lämna uppgifter av betydelse för utredningen.

(Nuvarande lydelse)

Barnavårdsnämnden i annan kommun skall på begäran av barnavårds mannen biträda denne.

(Föreslagen lydelse)

5 §

Med barnavårdsnämndens medgivande får barnavårds mannen lägga ned påbörjad utredning angående faderskapet, om det

Barnavårdsnämnden får lägga ned påbörjad utredning angående faderskapet, om det

1. visar sig — — — — — psykiska hälsa.

7 §

Talan om fastställande av faderskapet föres av *barnavårds mannen*. Även den som har vårdnaden om barnet eller särskilt förordnad förmyndare för barnet får föra sådan talan. Har modern vårdnaden om barnet, får hon föra talan, även om hon ej uppnått myndig ålder.

Barnavårds mannen skall föra talan mot den man eller de män som enligt *hans* utredning eller vad som framkommit under målets handläggning skäligen kan komma i fråga som fader till barnet.

Talan om fastställande av faderskapet föres av *barnavårds nämnden*. Även den som har vårdnaden om barnet eller särskilt förordnad förmyndare för barnet får föra sådan talan. Har modern vårdnaden om barnet, får hon föra talan, även om hon ej uppnått myndig ålder.

Barnavårdsnämnden skall föra talan mot den man eller de män som enligt *nämndens* utredning eller vad som framkommit under målets handläggning skäligen kan komma i fråga som fader till barnet.

10 §

Talan väckes vid rätten i den ort där den barnavårdsnämnd finns som har *tillsyn över barnavårds mannens verksamhet*. Rätten kan förordna att målet skall flyttas över till annan domstol, om det skulle avsevärt underlätta handläggningen av målet.

Talan väckes vid rätten i den ort där den barnavårdsnämnd finns som har *att tillse att barnets börd fastställs*. Rätten kan förordna att målet skall flyttas över till annan domstol, om det skulle avsevärt underlätta handläggningen av målet.

Är mål — — — — — det målet.

Talan får — — — — — barnets födelse.

11 §

I samband med att *barnavårds mannen* väcker talan skall protokollet över *hans* utredning ges in till rätten. Väckes talan av annan, skall rätten förelägga *barnavårds mannen* att ge in protokollet.

I samband med att *barnavårds nämnden* väcker talan skall protokollet över *barnavårdsnämndens* utredning ges in till rätten. Väckes talan av annan, skall rätten förelägga *barnavårdsnämnden* att ge in protokollet.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

Svarande skall — — — — — med stämningen.

Rätten kan förelägga *barnavårds-
mannen* att fullständiga ut-
redningen om faderskapet.

Rätten kan förelägga *barnavårds-
nämnden* att fullständiga ut-
redningen om faderskapet.

Denna lag träder i kraft den — — —.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1964: 143) om bidragsförskott**

Härigenom förordnas att 6, 9, 11 och 12 §§ lagen (1964: 143) om bidragsförskott skall ha nedan angivna lydelse.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

6 §

Den som önskar erhålla bidragsförskott eller vill komma i åtnjutande av högre förskott skall göra ansökan därom. Ansökan göres av vårdnadshavaren, särskilt förordnad förmyndare eller barnavårdsman för barnet.

Den som önskar erhålla bidragsförskott eller vill komma i åtnjutande av högre förskott skall göra ansökan därom. Ansökan göres av vårdnadshavaren eller särskilt förordnad förmyndare för barnet. *Är barnet omhändertaget för samhällsvård äger nämnden utan ansökan utbetala bidragsförskott.*

Ansökan skall — — — — — för barnavårdsnämnden.

9 §

Bidragsförskott utbetalas — — — — — annorlunda förordnar.

Finnes någon, till vilken bidragsförskott enligt första stycket skall utbetalas, icke vara skickad att handhava förskottet, må barnavårdsnämnden förordna, att förskottet i stället skall utbetalas till *barnavårdsman för barnet eller annan* lämplig person. Nämnden må ock, då synnerliga skäl äro därtill, själv omhändertaga bidragsförskottet för att användas för barnets bästa.

Finnes någon, till vilken bidragsförskott enligt första stycket skall utbetalas, icke vara skickad att handhava förskottet, må barnavårdsnämnden förordna, att förskottet i stället skall utbetalas till lämplig person. Nämnden må ock, då synnerliga skäl äro därtill, själv omhändertaga bidragsförskottet för att användas för barnets bästa.

Åtnjuter barn — — — — — mot vårdkostnaden.

Det bidragsförskottsbelopp — — — — — av myndigheten.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 §

Det åligger — — — — — föranleda därtill.

Om barnet — — — — — indraga förskottet.

Beslut om indragning eller ned-sättning av bidragsförskott skall skriftligen delgivas vårdnadshavaren, särskilt förordnad förmyndare och *barnavårdsman* för barnet *samt* den underhållsskyldige.

Beslut om indragning eller ned-sättning av bidragsförskott skall skriftligen delgivas vårdnadshavaren, särskilt förordnad förmyndare för barnet *och* den underhållsskyldige.

12 §

Vårdnadshavaren, särskilt förordnad förmyndare *och barnavårdsman* för barnet äro skyldiga att ofördröjligen till den barnavårdsnämnd, som utger bidragsförskottet, anmäla

Vårdnadshavaren *och* särskilt förordnad förmyndare för barnet äro skyldiga att ofördröjligen till den barnavårdsnämnd, som utger bidragsförskottet, anmäla

a) om barnet — — — — — än barnavårdsnämnden.

Denna lag träder i kraft den — — —.

Förslag till

Lag om ändring i barnavårdslagen (1960: 97)

Härigenom förordnas i fråga om barnavårdslagen (1960: 97)

dels att 3, 11 och 12 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 3 a §, av nedan angivna lydelse.

Föreslagen lydelse

Nuvarande lydelse

3 §

Barnavårdsnämnden har — — — — — egna sammanslutningar, att lämna allmänheten råd och upplysningar i frågor som äga samband med nämndens verksamhet.

att förvalta — — — — — och verkställighet.

3 a §

Barnavårdsnämnden har att lämna råd och upplysningar i frågor som äga samband med nämndens verksamhetsområde.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

*Nämnden bör därvid särskilt
uppmärksamma ensamstående
vårdnadshavares behov av stöd
och hjälp.*

11 §

Kan barnavårdsnämndens — — — — — 51 § samt

4. förordna barnavårdsman.

Beslut som — — — — — nästa sammanträde.

Avser beslutet — — — — — ordförandens beslut.

12 §

Om kommunfullmäktige — — — — — eller 51 §,

4. fullgöra vad som ankommer
på nämnden enligt föräldrabalken,
enligt 4 § andra stycket eller 5 §
lagen om allmänna barnbidrag el-
ler enligt 9, 11 eller 18 § lagen
om bidragsförskott eller

4. fullgöra vad som ankommer
på nämnden enligt föräldrabalken
i andra avseenden än som avses i
3 kap. 2 och 4 §§, 7 kap. 2 och
7 §§, om avtalet ej innefattar åta-
gande att utge engångsbelopp,
samt i 20 kap. 11 §, enligt 4 §
andra stycket eller 5 § lagen om
allmänna barnbidrag eller enligt
9, 11 eller 18 § lagen om bidrags-
förskott eller

5. göra framställning — — — — — till kommunfullmäktige.

Beslut som — — — — — nästa sammanträde.

Denna lag träder i kraft den — — —.

*Bilaga 2***Sammanställning av remissyttrandan över barnavårdsmannautredningens betänkande (SOU 1972: 65) Barnavårdsmannafrågan**

Yttrandan har efter remiss avgetts av hovrätten för Nedre Norrland, socialstyrelsen, länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Norrbottens län, riksskatteverket, barnstugeutredningen, familjelagssakkunniga, socialutredningen, fosterbarnsutredningen, Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Landsorganisationen i Sverige (LO), Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Föreningen Sveriges socialchefer, Sveriges socionomförbund, Sveriges socionomers riksförbund, Sveriges kommunaltjänstemannaförbund, Sveriges socialtjänstemannaförbund, Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare, Barnavårdsmannaföreningen i Stockholm, Nämnden för socionomutbildning, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Svenska kvinnors vänsterförbund och Husmodersförbundet Hem och samhälle.

Remissinstanserna har i åtskilliga fall bifogat yttrandan från underställda myndigheter.

1 Allmänna synpunkter

Utredningens förslag att barnavårdsmannainstitutionen skall upphöra och att flertalet av de uppgifter som nu ankommer på de personligt förordnade barnavårdsmännen skall föras över på barnavårdsnämnden tillstyrks eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser med undantag av *länsstyrelsen i Malmöhus län* och *tingsrättsdomareföreningen*. Länsstyrelsen anser att utredningens betänkande inte bör göras till underlag för en ny lagstiftning. Föreningen föreslår att barnavårdsmannainstitutionen behålls för mera begränsade uppgifter än f. n., nämligen för tillsyn samt för stödjande och rådgivande verksamhet för i första hand barn som inte lever tillsammans med båda föräldrarna.

Socialstyrelsen framhåller att barnavårdsmannainstitutionen har fyllt en mycket viktig uppgift under det drygt halva sekel den existerat. När därför utredningen föreslår dess avskaffande är detta ett resultat av att såväl lagstiftning som sociala förmåner numera utformats så, att särslagstiftning rörande barn utom äktenskap kan anses obehövlig. Också *länsstyrelsen i Kronobergs län* framhåller att den ensamstående vårdnadshavarens situation i dag ter sig helt annorlunda än den gjorde vid tiden för barnavårdsmannainstitutionens tillkomst. De stora och genomgripande sociala förändringar som ägt rum under årens lopp har skapat större trygghet och givit bättre möjligheter för ensamstående vårdnadshavare att klara uppgiften som ensamförälder. *Länsstyrelsen i Stockholms län* pekar på att samhället numera har ett brett register av åtgärder för stöd

och hjälp till alla vårdnadshavare. Skillnaden mellan ensamstående och gifta mödrar har med tiden jämnats ut i fråga om behovet av rådgivning och stöd. Länsstyrelsen anser därför att tiden är mogen att se över barnavårdsmannainstitutionen som huvudsakligen har varit inriktad på mödrar med barn utom äktenskap. Även från effektivitets- och rationaliseringssynpunkt krävs enligt länsstyrelsen en översyn.

Uppfattningen att de utomäktenskapliga barnens situation inte är sådan att en obligatorisk tillsyn av särskilt denna grupp kan anses påkallad kommer till uttryck i flera andra remissvar. Sålunda framhåller bl. a. *Kommunaltjänstemannaförbundet*, *Folkpartiets kvinnoförbund*, *Socialdemokratiska kvinnoförbundet*, *Svenska kvinnors vänsterförbund*, *Husmodersförbundet Hem och samhälle* och *SACO* att det numera inte är motiverat att behandla utomäktenskapliga barn annorlunda än de barn som föds inom äktenskapet eller att försätta de ogifta mödrarna i en särställning. *Socialtjänstemannaförbundet* framhåller att den ogifta modern många gånger har mer välordnade förhållanden än andra vårdnadshavare. *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* anser det uppenbart att de obligatoriska fortlöpande barnavårdsmannaskapen av många upplevs som en diskriminering av de ogifta mödrarna.

Flera remissinstanser, bl. a. *Socialtjänstemannaförbundet* och *SACO*, framhåller att föräldrar i ökad utsträckning sammanbor utan att ingå äktenskap. *Barnavårdsmannaföreningen i Stockholm* konstaterar att en allmän attitydförändring och olika former av samhällsåtgärder har utjämnat klyftan mellan olika familjetyper. *Socialdemokratiska kvinnoförbundet* anser att det inte finns något stöd för uppfattningen att barn som växer upp i familjer där föräldrarna inte är gifta med varandra skulle vara utsatta för större risker än andra barn. Samhället måste, framhåller förbundet, ge alla barn som behöver det tillsyn och stöd oavsett vilken familjeform de växer upp i. Också *SACO* understryker att behov av samhällets stöd- och hjälpåtgärder kan föreligga inte endast i fråga om de ogifta mödrarna utan även beträffande andra kategorier av vårdnadshavare, såsom fränskilda, änkor och änklingar.

Landstingsförbundet erinrar om att de senaste decenniernas reformsträvanden inom familjepolitiken genomgående har syftat bl. a. till att utjämna skillnaderna mellan olika kategorier av barnfamiljer. Ett av de senaste exemplen på detta är det nyligen avgivna betänkandet (SOU 1972: 34) Familjestöd, där en betydande utbyggnad föreslås av det ekonomiska stödet till barnfamiljerna. Trots att de utomäktenskapliga barnens särställning alltså numera kan sägas vara i stort sett eliminerad, anser förbundet att denna kategori ännu i viss mån måste betraktas som en utsatt grupp. Detta framgår bl. a. av den återigen aktualiserade barnmisshandelsproblematiken. Förbundet anser det därför fortfarande motiverat att vissa åtgärder vidtas från samhällets sida för att erbjuda dessa barn och deras föräldrar stöd och hjälp. Förbundet finner emellertid inte att systemet med personligt förordnade barnavårdsmän bör kvarstå för dessa uppgifter utan tillstyrker att uppgifterna förs över till barnavårdsnämnden.

Socialstyrelsen framhåller att även om en särlagstiftning rörande barn utom äktenskap kan anses obehövlig ett betydande antal vårdnadshavare dock alltså är i behov av de kurativa arbetsuppgifter som f. n. åvilar barnavårdsmannen. Enligt styrelsen sammanfaller emellertid dessa grupper i dag inte alltid med de grupper som enligt nuvarande lagstiftning har rätt att få barnavårdsman. Som exempel nämner styrelsen att åt-

skilliga utländska barn under 18 år invandrat tillsammans med släktingar. Sannolikt är flera av dessa födda utom äktenskap, men de kan trots detta inte få barnavårdsman i Sverige, eftersom vårdnadshavaren är bosatt utomlands och inte svensk medborgare.

Utredningens uppfattning att systemet med personliga barnavårdsmanaförordnanden blivit allt mer otidsenligt och svåradministrerat berörs i flera remissyttranden.

Sociala centralnämnden i Göteborg anför att i ett socialvårdsarbete som bedrivs enligt helt andra grundprinciper än tidigare — bl. a. enligt den s. k. helhetssynen — har barnavårdsmaninstitutionen kommit att framstå som alltmer otidsenlig och utan några större fördelar från vård- och behandlingssynpunkt. Det personliga förordnandet härrör från en tid då flertalet barnavårdsmän inte var tjänstemän hos barnavårdsmyndigheter och innebär numera för socialförvaltningen en omfattande administrativ belastning. Liknande synpunkter framförs av bl. a. *sociala centralnämnden i Kiruna*. *Socialstyrelsen*, *Landstingsförbundet*, *Sveriges socionomers riksförbund* samt *Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare* betonar också att systemet med personliga förordnanden är administrativt tungrott.

Barnavårdsmanaföreningen i Stockholm framhåller att de lätt preciserbara uppgifterna i barnavårdsmannens arbete — fastställande av faderskap och underhållsbidrag — sannolikt kan lösas på ett administrativt enklare sätt än genom att i varje enskilt fall förordna barnavårdsman. *Sociala centralnämnden i Gustavsberg* framhåller att det enbart kan vara till fördel att avskaffa de personliga förordnandena av barnavårdsmän och överföra ansvaret för barnen direkt på barnavårdsnämnderna, då huvudparten av landets kommuner har möjlighet att knyta tjänstemän till barnavårdsnämnden efter kommunreformens genomförande.

Enligt *Kommunförbundet* överensstämmer utredningens förslag i allt väsentligt med vad som har eftersträfvats från kommunförbundshåll. Förbundet tillstyrker därför i princip utredningens förslag. I sitt remissvar berör förbundet utredningens iakttagelse att dagens jämförelsevis hårda belastning av socialvården i samband med en mer allmän övergång till helhetssynen i behandlingsarbetet leder till nödtvungna försummelser vid skötseln av barnavårdsmanaskapen. Förbundet säger sig inte vara berett att anse att dessa iakttagelser kan gälla generellt för barnavårdsmanarbetet i landet. Det bör också kunna sägas att man f. n. har ett större tryck på socialhjälpssidan än tidigare, vilket förhoppningsvis är av tillfällig natur, då det vid omläggningen av behandlingsarbetet knappast är möjligt att undvika initialsvårigheter. Enligt förbundet har dagsläget endast kommit att skarpere belysa barnavårdsmaninstitutionens svagheter. Att upphäva lagstiftningen härom är enligt förbundets mening nödvändigt även om svårigheterna i nuvarande exceptionella situation skulle kunna överbryggas.

Socialstyrelsen understryker att organisatoriska och andra brister inte bör vara avgörande för frågan om barnavårdsmaninstitutionens fortsatta existens. Det avgörande bör enligt styrelsen vara om det fortfarande finns grupper i samhället som har behov av de särskilda tjänster och den särskilda tillsyn som avses i 8 kap. 6 § FB och om i så fall en reviderad barnavårdsmaninstitution erbjuder bästa formen för tillgodoseende av dessa behov eller om andra anordningar är att föredra från rättssäkerhets- och effektivitetssynpunkt. Efter att från denna utgångs-

punkt ha övervägt utredningens förslag i fråga om de fem olika huvuduppgifter som i enlighet med den av utredningen gjorda uppdelningen åvilar barnvårdsmännen, tillstyrker styrelsen med de reservationer som framgår av den följande redogörelsen (2—6) förslaget att barnavårdsmannainstitutionen skall upphöra.

Länsstyrelsen i Stockholms län anför att den av utredningen företagna undersökningen om inställningen till barnavårdsmännen bland vårdnadshavare ger ett anmärkningsvärt för att inte säga närmast sensationellt resultat mot bakgrund av den kritik som i den allmänna debatten har framförts rörande barnavårdsmännen som en överflödigt och rent av diskriminerande institution. Undersökningens resultat torde enligt länsstyrelsens mening dock inte böra tolkas som ett stöd för bibehållande av barnavårdsmannainstitutionen som sådan. Däremot anser länsstyrelsen det berättigat att dra den slutsatsen att vårdnadshavarna själva som regel önskar ha en bestämd person att vända sig till när de söker råd och stöd. Detta önskemål bör så långt möjligt tillgodoses även vid en ändrad organisation.

Stockholms barnavårdsnämnd anser att utredningens principförslag väl tillgodoser de krav och behov som samhällets utveckling lett fram till och som bl. a. inneburit jämställdhet mellan barn födda i och utom äktenskap. Ett accepterande av utredningens principförslag innebär enligt nämnden ett ytterligare steg i denna riktning.

Barnstugeutredningen anför att barnavårdsmannautredningens förslag utgör en av de viktiga bitarna i det mönster för en total familjepolitisk service för barn och föräldrar som samhället försöker bygga upp. Förslaget ansluter väl till den familjeservice som barnstugeutredningen har skisserat i sitt betänkande (SOU 1972: 26 och 27) Förskolan. Barnstugeutredningen understryker vikten av att barnavårdsmannautredningens förslag i den fortsatta behandlingen nära kopplas med barnstugeutredningens och familjepolitiska kommitténs förslag, då förutsättningen för ett verkligt stöd åt särskilt enföräldrarna och deras barn är att alla familjepolitiska resurser i samhället samordnas. Utbyggnaden av förskolan samt samarbetet mellan barnavårdsnämnd eller social centralnämnd och den medicinskt-psykiska mödra- och barnhälsovården i överensstämmelse med vad barnstugeutredningen föreslagit är helt avgörande för de barns framtid det här gäller. Barnstugeutredningen ansluter sig helt till barnavårdsmannautredningens förslag, förutsatt att föreslagna åtgärder kan förverkligas i nära anslutning till förslaget om förskolan och dess funktion i samhällets samlade familjeservice.

Tingsrättsdomareföreningen, som tillstyrker förslaget i vad det avser att barnavårdsnämnden skall överta barnavårdsmannens uppgifter att medverka när faderskap och underhållsbidrag fastställs samt att tillse att underhållsbidrag betalas, ställer sig tveksam till förslaget att det inte skall finnas en barnavårdsman för uppgifterna att se till att barnen vårdas på ett riktigt sätt samt att utöva en stödjande och rådgivande verksamhet. På skäl som närmare redovisas i det följande (5) anser sig föreningen inte kunna tillstyrka förslaget i dessa delar utan föreslår att barnavårdsmannainstitutionen behålls för tillsyn samt för stödjande och rådgivande verksamhet avseende i första hand barn som inte lever tillsammans med båda föräldrarna.

Länsstyrelsen i Malmöhus län finner det svårt att överblicka konsekvenserna av förslaget då lagar inom angränsande områden samtidigt föreslås ändrade och då omorganisation av berörd verksamhet pågår.

Enligt länsstyrelsen måste hänsyn tas till bl. a. de lagförslag som nyligen framlagts eller som är under utarbetande av familjepolitiska kommittén, familjelagssakkunniga, barnstugeutredningen samt socialutredningen. Länsstyrelsen pekar vidare på att kommunsammanslagningar äger rum fram till år 1974 samt att omorganisation av socialvårdens verksamhet pågår eller nyligen har avslutats i många kommuner, varvid man har gått in för behandlingsarbete enligt den s. k. helhetssynen. Alla dessa förändringar gör det svårt att få en rättvisande bild av hur olika delar av verksamheten verkligen fungerar eller kan fungera. Enligt länsstyrelsen finns det otvivelaktigt ett stort förtroendekapital i barnavårdsmaninstitutionen som det vore olyckligt att förlora. Institutionen som sådan är fast förankrad i det allmänna medvetandet och har fortfarande en stor funktion att fylla. Om lagförslaget går igenom försvinner den värdefulla uppsökande verksamhet som barnavårdsmanen bedriver. Vidare blir det inte längre lika självklart för ogifta mödrar och andra ensamstående föräldrar vem de skall vända sig till. Länsstyrelsen föreslår att betänkandet inte görs till underlag för ny lagstiftning på detta område utan att i stället möjligheterna till förbättring inom den nuvarande lagstiftningens ram undersöks.

2 Fastställande av faderskap

Utredningens förslag att barnavårdsnämnden skall överta de uppgifter rörande fastställande av faderskap till barn utom äktenskap som nu åvilar barnavårdsmännen och att nämnden därvid skall kunna delegera beslutanderätten på tjänsteman hos kommunen tillstyrks eller lämnas utan erinran av praktiskt taget alla remissinstanser. *Länsstyrelsen i Malmöhus län*, som är kritisk mot utredningsförslaget i dess helhet, invänder mot vad utredningen har anfört i denna del att det från praktisk synpunkt kanske inte betyder så mycket om ansvaret ligger på barnavårdsnämndens resp. sociala centralnämndens ordförande, på en tjänsteman vid nämnden eller på en personligt förordnad barnavårdsman. Det borde enligt länsstyrelsen vara möjligt att t. ex. cheftjänsteman eller annan särskilt utsedd tjänsteman formellt står som barnavårdsman men biträds av andra tjänstemän i verksamheten.

Socialstyrelsen förklarar sig tillstyrka utredningens förslag på de motiv som utredningen har anfört. Härvid pekar styrelsen bl. a. på att utredningen har övervägt lämpligheten av länsstyrelsens eller rättshjälpens medverkan i fråga om faderskapsutredningar men funnit att behovet av social kunskap talar för att uppgiften knyts direkt till barnavårdsnämnden. *Stockholms barnavårdsnämnd* erinrar också om nämnda överväganden och framhåller att utredningens bedömning att faderskapsutredningar bör ske genom barnavårdsnämnds försorg liksom att en viss tjänsteman hos nämnden bör handlägga sådana ärenden synes riktig med hänsyn till det slag av utredningar det här gäller samt den speciella kunskap och erfarenhet de kräver. *Kommunförbundet* anser att det är lämpligt att särskilda tjänstemän enligt utredningens förslag handhar förevarande arbetsuppgifter på nämndens vägnar då denna insats i regel är tidsmässigt begränsad och i övrigt av speciell art.

Länsstyrelsen i Norrbottens län understryker utredningens påpekande att det från både effektivitets- och rättssäkerhetssynpunkt är av vikt att en viss tjänsteman får ägna sig åt faderskapsutredningar. Denna uppgift har bl. a. på grund av den ändrade lagstiftningen om fastställande av fa-

derskap blivit alltmer komplicerad. Sämna uppfattning kommer till uttryck i åtskilliga remissvar, bl. a. i svaren från *Stockholms barnavårdsnämnd*, *Sveriges socionomers riksförbund*, *Kommunal tjänstemannaförbundet*, *Barnavårdsmanaföreningen i Stockholm*, *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund*, *TCO* och *SACO*.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län framhåller att det måste anses vara av utomordentlig betydelse att alla ansträngningar görs för att få bordsfrågan utredd och avgjord, bl. a. med hänsyn till att de utomäktenskapliga barnen numera tillförsäkrats rätt till arv efter fadern. Detta anser länsstyrelsen kunna ske bäst genom att speciella tjänstemän vid barnavårdsnämnderna tilldelas dessa arbetsuppgifter. Det processuella förfarandet vid faderskapsfastställande är stundtals av komplicerad natur. Av betänkandet framgår att faderskapsutredningarna i många kommuner har blivit eftersatta och att det har hänt att bristande kunskaper hos barnavårdsmännen medfört att faderskap inte kunnat fastställas med erforderlig grad av säkerhet. Det är därför viktigt, framhåller länsstyrelsen, att de tjänstemän som kommer att handha dessa arbetsuppgifter får erforderlig utbildning på området. *Tingsrättsdomareföreningen*, som framför liknande synpunkter, framhåller att faderskapsutredningarna nu många gånger är föga tillfredsställande i de fall som prövas av domstol. *Folkpartiets kvinnoförbund* erinrar om att ärenden rörande faderskap numera ofta får internationell anknytning.

Önskemålet att de som skall ha hand om faderskapsutredningarna skall vara socialt utbildade betonas i flera remissvar. *Sociala centralnämnden i Gustavsberg* anför bl. a. att faderskapsutredningarna sedan år 1970 har blivit mer tidskrävande på grund av att allt fler personer bor tillsammans utan att vara gifta. I dessa fall fordras ofta tid och tålmod för att bryta den negativa inställningen till vad många upplever som en otillbörlig inblandning från samhällets sida. Enligt nämnden har vidare skyldigheten att införa domstol stämma in flera tänkbara män samtidigt gjort arbetet mer psykologiskt känsligt och krävande, då många kvinnor upplever detta som obchagligt och t. o. m. förnedrande och därför ofta försöker undanhålla utredaren besvärande fakta. Nämnden anser det nödvändigt att utredaren har goda kunskaper i psykologi och intervju-teknik, varför en socialt utbildad tjänsteman synes mest lämpad. En sådan tjänsteman är också utbildad för och van vid att lösa sociala problem av praktisk art.

I flera remissvar framhålls att det är viktigt att den tjänsteman som bedriver utredningen i faderskapsärenden får tillgång till juridisk sakkunskap. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* pekar på att faderskapsutredningar av olika anledningar har blivit mer komplicerade under årens lopp samt att nu gällande arvsregler för de utomäktenskapliga barnen medför att fastställande av faderskap måste ges den rättssäkerhet som är möjlig. Länsstyrelsen understryker därför betydelsen av jurists medverkan i dessa ärenden. Enligt länsstyrelsen är det också mycket viktigt att barnavårdsnämnderna erinras om att juridisk sakkunskap bör anlitas i samband med faderskapsutredningar.

Liknande synpunkter anför i yttranden från bl. a. *länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus* samt *Norrbottnens län*, *sociala centralnämnden i Gustavsberg*, *Sveriges socionomers riksförbund*, *Kommunal tjänstemannaförbundet*, *Folkpartiets kvinnoförbund* och *Svenska kvinnors vänsterförbund*. *Länsstyrelsen* ifrågasätter om inte regelbunden juridisk konsultation borde göras obligatorisk. För ett sådant obligatorium talar en-

ligt styrelsen de vittgående konsekvenserna, bl. a. i arvshänseende, av en faderskapsfastställelse. *Sveriges socionomers riksförbund* uttalar sig i liknande riktning och anser att jurister med specialinriktning på familjerättsliga frågor bör vara knutna till specialistfunktionen för faderskapsutredningar.

Några remissinstanser berör utredningens förslag att det skall ankomma på den tjänsteman som har hand om utomäktenskapliga barns börd att under den tid faderskapsutredningen pågår bistå modern med råd och stöd. *Landstingsförbundet* framhåller att den nya organisationsformen i realiteten också innebär ett slags barnavårdsmannaskap, churu tidsbegränsat och utan personligt förordnande. Det är enligt förbundets mening önskvärt att dessa tjänstemän inte helt begränsar sitt arbete till de rent legala och formella uppgifterna utan att de också kan ge råd och stöd åt modern under den tid hon har kontakt med tjänstemannen. Enligt förbundet är det för undvikande av dubbelarbete viktigt att ett nära samarbete äger rum med bl. a. barnavårdscentralernas personal och de socialassistenter som enligt utredningens förslag efter fastställande av faderskap och underhållsbidrag skall svara för vad som kan kallas kuratorsverksamhet för mödrarna.

Barnavårdsmannaföreningen i Stockholm anför att behovet av social information är stort före och i samband med barnets födelse. Det måste vara möjligt att som i dag få kontakt med tjänstemannen i fråga i god tid före den väntade nedkomsten, vilket kan vara ytterst betydelsefullt för faderskapsutredning och rådgivning inför en förändrad familjesituation. Föreningen betonar att det är angeläget att den faderskapsutredande tjänstemannen ansvarar för att föräldrarna i samband med faderskapsutredningen får erforderlig familjerättslig information bl. a. om konsekvenserna av olika samlevnadsformer samt om vårdnads- och umgängesfrågor. Liknande synpunkter anføres av *Stockholms barnavårdsnämnd*.

Fosterbarnsutredningen påpekar att ifrågavarande tjänsteman enligt barnavårdsmannautredningens förslag inte skall svara för några mer omfattande sociala insatser. Det bör enligt fosterbarnsutredningens mening därför noggrant klargöras vilka arbetsuppgifter som skall åvila tjänstemannen då i annat fall följden kan bli att denne i realiteten övertar de arbetsuppgifter som den tidigare barnavårdsmannen hade. *Sveriges socionomförbund* ger uttryck för samma uppfattning och framhåller att utvecklingen mot att ogifta föräldrar erbjuds hjälp genom ordinarie sociala organ på samma villkor som gäller för andra grupper i samhället försvåras om de tidigare barnavårdsmannauppgifterna förs över till den faderskapsutredande tjänstemannen.

Sociala centralnämnden i Göteborg anser att det bör vara möjligt att låta socialassistenter i reguljärt socialvårdsarbete ha hand om fastställande av faderskap i redan av annan anledning aktuella ärenden, varvid assistens från den av utredningen föreslagne specialisten givetvis kan behövas. Nämnden befarar nämligen att det blir stor omsättning på specialistpersonalen, om denna enbart skall ägna sig åt faderskapsutredningar och inte delta i behandlingsarbete. Enligt nämnden skulle emellertid denna risk kunna motverkas om specialistfunktionen utökas till att t. ex. omfatta även ärenden rörande vårdnad och umgängesrätt samt adoptioner. *Sociala centralnämnden i Gustavsberg* anser att den tjänsteman som gör utredningarna rörande faderskap och underhåll också bör ha möjlighet att göra utredningar enligt barnavårds- och socialhjälpsla-

garna i ärenden som han kommit i kontakt med i egenskap av faderskapsutredare. Härigenom skulle enligt nämnden undvikas att personer onödigtvis tvingas besöka olika befattningshavare.

Barnavårdsmanntjänsten i Stockholm framhåller att det är av vikt att den rådgivande delen av arbetet inte tar överhanden. Enligt förningen bör därför barnavårdsnämnden vid delegation fortlöpande följa arbetet med faderskapsutredningen. Behovet av kontroll av tjänstemannens verksamhet berörs i flera andra remissvar. *Sveriges socionomers riksförbund* anser att det är absolut nödvändigt att barnavårdsnämnderna genom stickprovsundersökningar och årliga uppföljningar av ärenden som ej slutförts inom ett år tillser hur verksamheten bedrivs. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* finner också sådan tillsyn viktig. Enligt länsstyrelsen bör därför anvisningar utfärdas om hur tillsynen skall utövas. *Husmodersförbundet Hem och samhälle* anser att barnavårdsnämndens ärendekontroll helst skall utföras med juridiskt biträde som enligt förbundet normalt bör kunna ställas till förfogande inom varje ny storkommuns förvaltning.

Utredningens uttalande att det kan bli nödvändigt att anordna särskild kursverksamhet för att tillgodose behovet av kvalificerad personal uppmärksammas i några remissvar. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser att möjligheterna att genom kursverksamhet eller på annat sätt utbilda de blivande faderskapsutredarna bör bli större, då kretsen av tjänstemän med dessa arbetsuppgifter kommer att bli begränsad i förhållande till nuvarande ordning. Frågan om den närmare utformningen av utbildningen på detta område bör enligt länsstyrelsen tas upp av socialstyrelsen i samarbete med främst Kommunförbundet. *Kommunförbundet* anför att i den mån det konstateras behov av särskild utbildning av ifrågavarande tjänstemän det är naturligt att förbundet medverkar till att kursverksamhet eller andra utbildningsinsatser kommer till stånd.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län erinrar om att utredningen framhållit vikten av att faderskapsutredningarna genomförs så snabbt som möjligt. Länsstyrelsen vill i detta sammanhang peka på att barnavårdsmanntjänsterna i många kommuner till största delen fördelas bland socialassistenterna, som därjämte har andra viktiga arbetsuppgifter. Arbetssituationen på många barnavårdsnämnder eller sociala centralnämnder är i dag mycket ansträngd. Vid ett genomförande av utredningens förslag kommer de arbetsuppgifter som de till barnavårdsnämnderna inte knutna barnavårdsmännen i dag fullgör att övertas av barnavårdsnämnden. Utredningens förslag skapar emellertid inte några garantier för att erforderlig personal ställs till förfogande. Även om förslaget innebär en del besparingar, främst på kontorssidan, måste man enligt länsstyrelsens mening mot bakgrund av den pressade arbetssituationen och det för många kommuner svåra kommunalekonomiska läget räkna med risken att utredningens målsättning på grund av bristande personalresurser inte helt kan genomföras.

Några remissinstanser ifrågasätter om det inte skulle vara möjligt att förenkla förfarandet i fråga om fastställande av faderskap. *Socialdemokratiska kvinnoförbundet* framhåller att strävandena att likställa barn, födda utom resp. inom äktenskap, leder till krav på att också bestämmelser om fastställande av barnets börd samordnas så långt detta är möjligt. I de fall där inget tvivel råder om barnets börd bör därför enligt förbundets mening en juridiskt bindande registrering kunna företas i folkbokföringen efter anmälan av barnets far och mor. Detta förfarande

skulle i första hand gälla för barn till sammanboende föräldrar vare sig de är födda utom eller inom äktenskap. Om faderskapet inte är klarlagt vid barnets födelse bör modern obligatoriskt hänvisas till barnavårdsmyndigheten för utredning om faderskap och för fastställande av avtal om underhållsbidrag. Förbundet föreslår att barnavårdsmanautredningens förslag om fastställande av faderskap omprövas i enlighet med vad som nu har anförts. *Sveriges socionomförbund* ger i sitt remissvar uttryck för samma uppfattning i fråga om reglerna för faderskapsfastställelse.

Socialförvaltningen i Helsingborg påtalar att vissa svårigheter kan uppkomma vid övergången till det föreslagna systemet, inte minst i de ärenden där bördan inte kunnat fastställas. Enligt gällande bestämmelser kan barnavårdsnämnden inte lägga ned påbörjade utredningar om faderskapet rörande barn som är födda före år 1970. Även om utsikterna att fastställa faderskapet är helt obefintliga måste dessa ärenden hållas aktuella. Förvaltningen anser att det vore värdefullt om barnavårdsnämnderna fick rätt att under övergångstiden efter omsorgsfull prövning lägga ned sådana faderskapsutredningar. Övriga påbörjade men inte avslutade faderskapsärenden bör kunna överflyttas på de särskilda tjänstemännen och beslutsdelegeringen bör avse även denna ärendegrupp. Enligt förvaltningens uppfattning är det av utomordentlig vikt att socialstyrelsen i god tid innan den föreslagna lagändringen träder i kraft upplyser barnavårdsnämnderna om hur den nya lagstiftningen skall tillämpas. Vidare anser förvaltningen det nödvändigt med klara och enkla övergångsbestämmelser.

3 Fastställande av underhållsbidrag

Utredningens förslag att skyldigheten att tillse att underhåll tillförsäkras de utomäktenskapliga barnen skall åvila barnavårdsnämnden och att den tjänsteman som utreder barnets börd också skall pröva underhållsfrågan, tillstyrks eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser med undantag av *länsstyrelsen i Malmöhus län*, vilken i detta hänseende ger uttryck för samma uppfattning som i fråga om fastställande av faderskap (2).

Socialstyrelsen konstaterar i likhet med utredningen att underhållsfrågan vanligtvis är så intimt förbunden med faderskapsutredningen i fråga om såväl utredningen som prövningen att det skulle leda till allvarliga olägenheter om dessa frågor skulle anförtros olika organ. *Barnavårdsmanntjänstföreningen i Stockholm* anser att synpunkterna på rättssäkerhet har samma tyngd i fråga om bestämmande av underhållsbidrag som då det gäller att fastställa faderskapet. *Kommunförbundet* framhåller att inte minst behovet av en åtminstone i varje enskild kommun enhetlig bedömning av underhållsbidragens storlek motiverar att den tjänsteman som på barnavårdsnämnds vägnar handlägger ärenden om fastställande av faderskap också skall pröva frågor om underhållsbidrag och därvid förfara enligt de av utredningen angivna procedurreglerna. Uppfattningen att den föreslagna ordningen ger förutsättningar för en enhetlig bedömning av underhållsbidragens storlek delas av bl. a. *Kommunal-tjänstemannaförbundet* och *Svenska kvinnors vänsterförbund*. *Barnavårdsmanntjänstföreningen i Stockholm* anför att bedömningen av underhållsbidragets storlek är en ofta debatterad fråga bland barnavårdsmännen. För riket gemensamma riktlinjer för denna bedömning saknas, vil-

ket under alla år har utgjort ett av barnavårdsmännens främsta problem. Domstolarnas praxis varierar avsevärt och ger därför inte tillräcklig ledning. Ett fastställt underhållsbidrag medför vittgående konsekvenser både för den underhållsberättigade och inte minst för den underhållsskyldige. Bristen på riktlinjer leder till olika bedömning. Detta är otillfredsställande. Eftersom barnavårdsnämnden enligt lagförslaget skall godkänna avtal om underhållsbidrag, torde enligt föreningen genom öppen kommunikation mellan nämnd och tjänsteman kunna skapas förutsättningar för godtagbar praxis.

Kommunaltjänstemannaförbundet påtalar också att det f. n. saknas enhetliga riktlinjer för bedömning av underhållsbidragens storlek. Enligt förbundets mening hade det varit önskvärt att utredningen mera ingående behandlat denna angelägna fråga och sökt åstadkomma riktlinjer för bedömningen. Denna uppfattning delas av *sociala centralnämnden i Göteborg* liksom av *socialvårdsstyrelsen i Malmö*, som påpekar att man i Danmark tycks ha löst dessa frågor på ett smidigare sätt.

Kommunförbundet anför i detta sammanhang att kontakter mellan kommun, advokater, rättshjälpsanstalter och domstolar skulle kunna medverka till mer enhetlig bedömning i ett något större område än den enskilda kommunen. Ett sådant samarbete skulle också kunna göra domstolarna uppmärksamma på de svårigheter som barnavårdsnämnder och besvärsinstanser har när bidragsförskott söks i ärenden där föräldrar efter hemskillnad eller äktenskapsskillnad fördelar vårdnaden av barnen mellan sig och avstår från underhållsbidrag, de s. k. kvittningsfallen. Förbundet anser det önskvärt att domstolarna visar återhållsamhet i fråga om att godta sådana överenskommelser mellan föräldrar, i synnerhet som familjepolitiska kommittén i sitt betänkande Familjestöd enligt förbundets mening inte tillfredsställande löst detta problem vid översynen av bidragsförskottsreglerna. Förbundet finner det lämpligt att också frågor av detta slag övervägs i samband med att ställning tas till utredningens förslag.

Stockholms barnavårdsnämnd erinrar om att utredningen har förordat att avtal eller dom i fråga om underhållsskyldighet inte alltid skall drivas fram. Om föräldrarna sammanbor och fadern fullgör sin del av underhållsplikten skall ett sådant förfarande kunna underlätas. Nämnden påpekar att många unga föräldrar nu lever tillsammans utan att ha ingått äktenskap. Erfarenheterna visar att onödig irritation kan skapas i sådana fall om ett absolut krav ställs på att underhållsbidrag skall fastställas. Å andra sidan kan man inte bortse från att komplikationer kan uppkomma, om föräldrarna senare separerar. Enligt utredningens förslag kommer barnavårdsnämnden inte att ha någon obligatorisk, regelbundet återkommande kontakt med vårdnadshavaren när faderskapsutredningen är avslutad. Därmed kommer nämnden inte heller att få kännedom om ändrade förhållanden, t. ex. att föräldrarna har flyttat isär. Denna olägenhet bör dock kunna elimineras genom information till föräldrarna i samband med fastställande av faderskapet. Härvid är det enligt nämndens uppfattning angeläget att det klargörs för vårdnadshavaren att frågan om underhållsbidrag i förekommande fall måste aktualiseras av denne. Också *socialstyrelsen* understryker att ifrågasvarande komplikationer kan minskas genom erforderlig information i samband med att faderskapet fastställs.

Socialstyrelsen uppmärksammar att utredningen har övervägt om barnavårdsnämnden bör åläggas att vaka över att barn i äktenskap vid se-

paration mellan föräldrarna erhåller underhållsbidrag men funnit att detta inte behövs med hänsyn till att underhåll i dessa fall utdöms av domstol och att parterna i regel har biträde. Barnavårdsnämnden föreslås dock på begäran kunna biträda även i dessa fall. Styrelsen framhåller att det förhållandet att underhållsbidrag utdöms av domstol i och för sig inte är någon garanti för att barnets bästa tillgodoses. Domstolen är bunden av parternas yrkanden och medgivanden. Det kan hända att ena parten är beroende av den andra och åsidosätter barnets intressen. Vidare representerar ombudet den vuxne parten i första hand, inte barnet. Styrelsen anser därför att det vore önskvärt att barnavårdsnämnden ålades att bevaka barnens intressen oavsett om man begärt hjälp från nämnden eller ej.

Sveriges socionomers riksförbund anser att barnavårdsnämnden bör få möjlighet att godkänna avtal om underhåll beträffande barn såväl i som utom äktenskap. En sådan ordning skulle enligt förbundet vara av betydelse från samhällets synpunkt eftersom nämnden har att utge bidragsförskott och därför bör bevaka underhållsbidragets storlek.

Socialdemokratiska kvinnoförbundet konstaterar att utredningen har betraktat de utomäktenskapliga barnen som en homogen grupp och barn som är födda inom äktenskap som en annan grupp. Därvid har utredningen enligt förbundet bortsett från att förhållandena är likartade för barn vilkas föräldrar sammanbor, oavsett om dessa är gifta eller inte. Förbundet anser att avtal om underhållsbidrag, liksom faderskapserkännande, bör anpassas till de faktiska förhållandena och inte till om äktenskap har ingåtts eller ej. Enligt förbundet bör därför förfarandet när det gäller avtal om underhållsbidrag utformas i linje med vad förbundet har föreslagit beträffande faderskapserkännande. Endast för de fall föräldrarna inte sammanbor bör lagtexten innehålla tvingande regler om avtal om underhållsbidrag. Samma regler bör gälla då sammanboendet upphör och då äktenskapet upplöses. Liknande uppfattning förs fram i remissvaret från *Sveriges socionomförbund*.

4 Indrivning av underhållsbidrag

Utredningens uppfattning att det med hänsyn till bidragsförskottslagens bestämmelser om barnavårdsnämndens kravverksamhet inte finns skäl att behålla regler, som innefattar skyldighet för ett annat organ — barnavårdsman — att bistå vårdnadshavaren med indrivning av underhållsbidrag, delas av de flesta remissinstanserna.

Socialstyrelsen crinrar om att utredningen föreslår en allmän övergång till en ordning, som innebär att barnavårdsnämnden då bidragsförskott utgår bör biträda vårdnadshavaren vid indrivning av den del av underhållsbidraget som överstiger förskottet, samt att utredningen tillagt att nämnden givetvis även i andra fall äger biträda vårdnadshavaren med indrivning av underhållsbidraget. Styrelsen framhåller att utredningen synes utgå från att alla barn, som inte får sitt underhållsbidrag i vederbörlig ordning, har rätt till och ansöker om bidragsförskott. Endast i fall där bidragsförskottet inte ger full täckning för det fastställda underhållsbidraget skulle därför något egentligt behov föreligga av hjälp med indrivning för den underhållsberättigades egen räkning. Styrelsen anser emellertid att detta resonemang inte håller. Sålunda påverkas rätten till bidragsförskott ännu av nationaliteten (jfr dock familjepolitiska

kommitténs förslag). Barnet skall vara svensk medborgare eller som vårdnadshavare ha en svensk medborgare, bosatt i Sverige (1 § första och andra styckena Bfl). Med medborgarskap i Sverige jämställs medborgarskap i annat nordiskt land (art. 18 nordiska konventionen om social trygghet). I andra "utländska" fall kan enligt 24 § Bfl jämförd med kungörelsen (1967: 201) om rätt till bidragsförskott i vissa fall förskott utgå endast under förutsättning att barnet och dess vårdnadshavare inte har medborgarskap i någon stat eller är politiska flyktingar samt vårdnadshavaren sedan minst sex månader vistas i Sverige. Enligt styrelsens mening väcker utredningens resonemang tvekan även från en annan synpunkt. Bidragsförskott skall enligt 2 § Bfl inte utgå om det "föreligger grundad anledning antaga att den underhållsskyldige i vederbörlig ordning betalar fastställt underhållsbidrag icke understigande vad som skulle utgå i bidragsförskott enligt 4 § första och andra styckena". Styrelsen har i Råd och anvisningar nr 174 från år 1964, då förskottet utgjorde 100 kr. per månad, kommenterat bestämmelsen på följande sätt.

För att denna regel skall vara tillämplig fordras, dels att det är fråga om ett fastställt underhållsbidrag (slutligt eller interimistiskt) och dels att bidraget betalas regelbundet på förfallodagen. Däremot fordras inte, att hela det fastställda bidraget betalas. Om bidraget är fastställt exempelvis till 300 kr. i månaden och barnet regelbundet erhåller 200 kr. i månaden, skall bidragsförskott inte utgå. Däremot torde det vara skäl för barnavårdsnämnden att rikta barnavårdsmannens uppmärksamhet på ett sådant förhållande eller — om barnavårdsman inte är förordnad — undersöka om sådant förordnande kan vara påkallat.

Under de år bidragsförskottslagen varit i kraft har enligt styrelsen vederligen ingenting inträffat som motsäger dess tolkning av ifrågavarande bestämmelse. Det torde således finnas barn även utanför de bidragsförskottsberättigades krets, vilkas vårdnadshavare kan tänkas ha stort behov av hjälp med indrivning av underhållsbidrag. Enligt styrelsens mening bör barnavårdsnämnderna åläggas att hjälpa även dessa. Däremot synes det inte finnas skäl att bibehålla barnavårdsmannen för uppgiften i fråga. Liknande synpunkter anför *Sveriges sociologers riksförbund* och *Barnavårdsmanaföreningen i Stockholm*.

Enligt *barnavårdsnämnden i Munkedals kommun* har de flesta barnavårdsnämnder genom barnavårdsmän eller kravavdelning haft direkt förmedling av underhållsbidrag från den underhållsskyldige till vårdnadshavaren. I flera fall där avtalat underhållsbidrag överstiger bidragsförskottet förmedlas underhållet regelbundet utan att bidragsförskott tas i anspråk. Sådan förmedling förekommer också ofta i ärenden där den underhållsskyldige inbetalar fastställt underhållsbidrag frivilligt men under trycket av att en myndighet som barnavårdsnämnden medverkar. Vårdnadshavaren har ofta behov av att förstärka sitt krav genom sådan förmedlingsverksamhet. I andra fall kan meningsskiljaktigheter mellan parterna innebära att ett personligt överlämnande av underhållsbidrag känns förnedrande för vårdnadshavaren och medverkar till irritation för både parterna och barnet. Ibland önskar den underhållsskyldige att förmedling av underhåll skall ske för att kontroverser om belopp och andra förhållanden om möjligt skall undvikas. Införsel i lön och andra åtgärder sägs ofta kunna undvikas genom att underhåll direkt förmedlas mellan parterna. Barnavårdsnämnd eller kravavdelning bör enligt nämnden även i fortsättningen handha förmedlingsverksamhet i enlighet med det anförda.

Några remissinstanser, bl. a. *länsstyrelsen i Malmöhus län*, har uppmärksammat att familjepolitiska kommittén föreslagit att administrationen av bidragsförskotten skall flyttas över till försäkringskassorna. *Socialvårdsstyrelsen i Malmö* anser att indrivning av underhållsbidrag och utbetalning av bidragsförskott mera rör administration än vård och behandling. Enligt styrelsen skulle dessa funktioner lämpligen kunna övergå från barnavårdsnämnd till annat organ. Styrelsen erinrar härvid om familjepolitiska kommitténs förslag.

Frågan om skyldighet att medverka till att fastställt bidrag höjs när väsentligt ändrade förhållanden påkallar det eller då lagstadgad generell uppräknings av underhållsbidrag beslutats berörs i flera remissvar. *Stockholms barnavårdsnämnd* påpekar att det enligt utredningen får anses ankomma på barnavårdsnämnd, som inträtt i barnets rätt på grund av utgivna förskott, att vid erhållen vetskap underrätta vårdnadshavaren om sådana särskilda förhållanden som kan föranleda ändring av fastställt bidrag, liksom även att tillse att den bidragsskyldige beaktar uppräknings av underhållsbidrag. Enligt nämnden förekommer det i många fall att den underhållsskyldige erlägger bidraget direkt till vårdnadshavaren, varför nämnden inte känner till om t. ex. en generell höjning beaktats. Nämnden konstaterar att barnavårdsmännen härvidlag spelar en betydelsefull roll. Om den obligatoriska tillsynen när det gäller barn utom äktenskap upphör och kontakten i stället förutsätts ske frivilligt finns det anledning att från barnavårdande synpunkt starkt understryka vikten av att barnavårdsnämnden genom en vidgad och allmän information ger upplysningar om förekommande uppräknings av underhållsbidrag och om de åtgärder som erfordras för att vid väsentligt ändrade förhållanden få ett underhållsbidrag höjt eller nedsatt. Enligt erfarenheterna från nämndens barnavårdsmannaavdelning förekommer nämligen ej sällan att vårdnadshavare själva inte observerar eventuella möjligheter till ändringar i fastställt underhållsbidrag. Nämnden konstaterar att det därför framstår som angeläget att barnavårdsnämnderna ges erforderliga resurser för sådan informationsverksamhet.

Behovet av information understryks också av *Barnavårdsmannaföreningen i Stockholm*. Föreningen anför att man i Stockholm i samband med att barnavårdsmannen entledigas informerar föräldrarna om vart de skall vända sig om problem framdeles skulle uppstå i fråga om underhållet. Inte sällan förekommer att förnyad kontakt tas av någon av föräldrarna efter ett antal år, eftersom underhållsfrågan kan behöva omprövas och parterna kan få hjälp i denna angelägenhet. Om barnavårdsmannainstitutionen upphör är det enligt föreningen av stor vikt att denna hjälpmöjlighet garanteras också framdeles och att föräldrarna, när faderskaps- och underhållsfrågan utretts, obligatoriskt informeras om vart de skall vända sig vid framtida behov av jämkning av underhållsbidrag och om vilka regler som gäller härför. Föreningen erinrar i sammanhanget om att vårdnadshavare till barn i äktenskap inte har samma möjlighet att genom barnavårdsnämnden få information i dessa frågor. Föreningen anser därför att domstolar i samband med hem- eller äktenskapsskillnad bör åläggas att informera därom. Liknande synpunkter kommer till uttryck i remissvaret från *Kommunalhjälpstemannaförbundet*.

Frågan om vilket organ som bör svara för en vidgad och allmän information i fråga om uppräknings av underhållsbidrag berörs i flera remissvar. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser att initiativ till

sådan information bör utgå från centralt håll för att få erforderlig effekt. Denna uppfattning delas av bl. a. *sociala centralnämnden i Göteborg* och *Kommunförbundet*. Förbundet konstaterar att det inte kan vara rationellt att varje barnavårdsnämnd skall ha att exempelvis genom annonsering eller broschyrer lämna upplysning om ett förhållande som berör samtliga underhållsskyldiga och underhållsberättigade i landet. Däremot anser förbundet att en information om rätten att vid väsentligt ändrade förhållanden få ett underhållsbidrag höjt eller nedsatt kan lämnas när bidraget fastställs genom avtal eller dom. Sådan information bör enligt förbundet därjämte kunna ingå i kommunala broschyrer om sociala förmåner. *Barnavårdsmannaföreningen i Stockholm* och *Kommunaltjänstemannaförbundet* anser att socialstyrelsen bör svara för en vidgad och allmän information om uppräknade av underhållsbidrag. *Stockholms barnavårdsnämnd* anser att socialstyrelsen endast bör ombesörja information om generella höjningar.

Barnavårdsmannaföreningen i Stockholm framhåller att informationen bör effektiviseras genom bättre utnyttjande av massmedia. Denna uppfattning delas av *barnavårdsnämnden i Munkedals kommun* som konstaterar att en av myndighet på riksplanet samordnad och samtidig information om basbeloppsbetingade ändringar av underhållsbidrag får större genomslagskraft samtidigt som kostnaderna kan nedbringas. Nämnden anser dock att barnavårdsnämnden som service borde åläggas att på särskild begäran av vårdnadshavare (ej engångsbegäran) genom fastställd blankett meddela underhållsskyldig det aktuella beloppet. Vidare bör socialstyrelsen eller annan myndighet uppmanas att tillhandahålla tabeller i lättolkad form på försäkringskassor, barnavårdscentraler och socialbyråer. Härigenom kan nackdelen med att underhållsändringar ej regelbundet delges alla underhållsskyldiga delvis elimineras.

Sociala centralnämnden i Järfälla, som anser att information om generella höjningar av underhållsbidrag torde gå att klara genom olika informationskanaler som annonser i dagspressen, informationsblad på barnavårdscentraler m. m., framhåller att det däremot kan uppstå allvarliga komplikationer för en mor, då det blir fråga om att ta upp krav om ökat underhåll på grund av ändrade ekonomiska förhållanden. Nämnden befarar att initiativlöshet, rädsla för att "ställa till trassel" m. m. kan avhålla mödrar från att få frågan om de är berättigade till höjning av underhållet prövad. Om bidragsförskott utgår är det inga problem, eftersom barnavårdsnämnden och dess funktionärer kan stödja modern i ett berättigat krav på högre underhållsbidrag. I övrigt kan socialvården medverka med information både av allmän och individuell karaktär.

Sveriges socionomers riksförbund anser det uppenbart att en försämring kommer att ske för de barn som tidigare haft barnavårdsman om utredningens förslag genomförs. Förbundet anser det inte tillfredsställande att det skall åvila vårdnadshavaren att tillse att underhåll höjs sedan underhållsbidrag en gång fastställts, medan nämnden endast skall ha skyldighet att informera. Den service som nämnden ger genom inledning av underhållsbidrag bör enligt förbundet utökas, så att nämnden får skyldighet att bevaka möjligheterna till jämkning av underhåll. Förbundet anför vidare att praxis i hela landet har utvecklats därhän att barnavårdsman i förordnandeärenden ansett sig ha befogenhet att jämka underhållsbidrag på frivillig basis, en anordning som enligt förbundet fungerat tillfredsställande för alla parter.

Kommunaltjänstemannaförbundet anser det lämpligt att den tjänsteman som skött faderskapsutredningen och fastställande av underhållsbidrag även i fortsättningen kan bistå föräldrarna i ärenden rörande underhållsbidraget.

Tingsrättsdomareföreningen, som anser att indrivningen av underhållsbidrag blir mera effektiv om ADB-teknik utnyttjas, framhåller att också den automatiska höjningen av underhållsbidragen lättare torde kunna bevakas härigenom. Detta torde vara av särskild betydelse i de stora kommunerna. De små kommunerna kan nå samma fördelar genom att gå samman och använda ett gemensamt redovisnings- och bevakningssystem.

Barnavårdsnämnden i Munkedals kommun påpekar att fadern numera ofta inte har avslutat sin utbildning när underhållsbidrag fastställs och i vart fall inte har kännedom om framtida ekonomiska förhållanden. Det kan enligt nämnden därför ifrågasättas om inte förnyad prövning av underhållsbidrag borde ske när barnet är 3—5 år.

5 Barnavårdsmannens tillsynsplikt

Utredningens uppfattning att barnavårdsmannen inte längre behövs för tillsynsuppgiften utan att denna bättre kan tillgodoses av samhällets övriga barnavårdande organ med barnavårdscentralen i centrum delas av praktiskt taget alla remissinstanser. Endast *länsstyrelsen i Malmöhus län* och *tingsrättsdomareföreningen* ger uttryck för avvikande mening.

Länsstyrelsen i Norrbottens län framhåller i likhet med utredningen att den obligatoriska tillsynen av de utomäktenskapliga barnen bör upphöra och att samhällets tillsyn, som bör omfatta alla barn, i stället bör utövas av andra organ såsom barnavårdsnämnder, barnavårdscentraler, barnstugor och skolor. Motsvarande synpunkter kommer till uttryck på flera andra håll, bl. a. i yttrandena från *länsstyrelserna i Kronobergs* samt i *Göteborgs och Bohus län*, *sociala centralnämnden i Kiruna*, *fosterbarnsutredningen*, *Sveriges socionomförbund*, *Barnavårdsmannaföreningen i Stockholm*, *Centerns kvinnoförbund*, *Folkpartiets kvinnoförbund*, *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund*, *Socialdemokratiska kvinnoförbundet* och *Svenska kvinnors vänsterförbund*. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* framhåller att de tillsynsuppgifter som i dag åvilar barnavårdsmännen alltmer kommer att elimineras i och med att samhällets uppsökande verksamhet byggs ut till att omfatta alla barn, bl. a. genom de regelbundna hälsokontrollerna vid barnavårdscentralerna.

Fosterbarnsutredningen understryker betydelsen av att ensamstående föräldrar och deras barn kan erhålla samhällets stöd på olika sätt utan att de därvid skall behöva riskera att uppfatta sig som särbehandlade. En förutsättning för att sådan särbehandling undviks är att samhällets olika aktiviteter i förebyggande syfte genom organ som barnavårdscentraler, barnstugor, skolor och barnavårdsnämnder i så hög grad som möjligt kommer att omfatta samtliga barn. I de fall där det finns behov av mer omfattande socialkurativ hjälp bör denna så långt det är möjligt ges inom ramen för samhällets allmänna socialpolitiska åtgärder. Ett bibehållande av barnavårdsmannainstitutionen, som bl. a. inneburit en obligatorisk tillsyn av en viss grupp barn, kan enligt fosterbarnsutredningen knappast anses förenligt med det synsätt och de delvis nya arbetsformer inom det sociala området som blir allt vanligare i dagens

samhälle. Utredningen framhåller vidare att enligt familjepolitiska kommitténs undersökningar nära 40 % av de ogifta mödrarna sammanlevde med barnets far. Formen för sammanboende för dem som har barn tillsammans tenderar således att spela allt mindre roll.

Kommunförbundet erinrar om att en effektivisering av den förebyggande mödra- och barnhälsovården håller på att genomföras. Vidare anför förbundet att barnstugeutredningens i betänkandet Förskolan framlagda förslag om barnstugornas hälsovård, samverkan mellan social barnavård och mödra- och barnhälsovård, uppsökande verksamhet, prioritering av barn med särskilda behov av förskolplats m. m. innebär ett långt säkrare skyddsnät än vad barnavårdsmännainstitutionen erbjuder. Förbundet har i princip biträtt barnstugeutredningens förslag i dessa delar och således bl. a. ställt sig positivt till ett organiserat samarbete mellan landstings- och primärkommunal barnavård. Att detta samarbete även bör innefatta det individuellt förebyggande arbetet synes självklart. Formerna för ett samarbete måste dock få avgöras med utgångspunkt i lokala resurser och behov med hänsyn till att det ännu råder skillnader i barnavårdscentralernas kapacitet. Förbundet överväger f. n. tillsammans med landstingsförbundet möjligheterna för en rekommendation om samverkan som rätt väl skulle komma att överensstämma med vad utredningen föreslår. Det är angeläget att huvudmännen ges frihet att träffa avgöranden om hur samarbetet närmare skall utformas.

Socialstyrelsen ansluter sig i likhet med bl. a. *Stockholms barnavårdsnämnd* till utredningens ståndpunkt att samhällets samtliga organ för barnavård och fostran i intimt samarbete bör verka för att barn av alla kategorier ges bästa möjliga vård och uppfostran. De viktigaste organen härvidlag är enligt styrelsen — utom barnavårdsnämnden — mödra- och barnavårdscentralerna, förskolorna, skolorna och fritidshemmen. Vart och ett av dessa organ har goda tillfällen att göra observationer rörande barn och deras förhållanden. Samarbete mellan organen bör ske i enklast möjliga former som ett utbyte av tjänster och samråd i fråga om erfarenheter och åtgärder. Efter att ha pekat på de ökade möjligheter till tillsyn som skapas genom att förutsättningar ges för att samtliga barn skall kunna skrivas in vid barnavårdscentral, framhåller styrelsen i likhet med Kommunförbundet att samhället, om barnavårdscentralerna enligt barnstugeutredningens förslag utvidgas till s. k. familjeservicecentraler, får ett instrument som till stora delar tillgodoser behovet av sådan tillsyn som nu åvilar barnavårdsmannen. Barnstugeutredningens förslag om uppsökande verksamhet kompletterar detta instrument. Enligt styrelsen talar praktisk erfarenhet för att den uppsökande verksamheten i den modell barnstugeutredningen skisserar kommer att företrädesvis finna barn, som är i behov av särskilt stöd. Viss försöksverksamhet av denna typ bedrivs f. n. Ansvar för rättelse av missförhållanden faller i sista hand på barnavårdsnämnden. Styrelsen delar utredningens uppfattning att det fordras en vidgad samverkan mellan barnavårdens olika organ för att barnavårdsnämnden skall få kännedom om missförhållanden så tidigt som möjligt samt att föreskriften om skyldighet att lämna underrättelse enligt 93 § barnavårdslagen inte är tillräcklig för att tillgodose detta ändamål. Styrelsen förklarar sig inte ha något att erinra mot utredningens förslag att socialstyrelsen och Kommunförbundet i samråd skall finna former för och ge anvisningar om hur samverkan skall utformas. I kommuner där samarbete inom barna- och ungdomsvården redan etablerats bör man så vitt möjligt bygga vidare på redan existerande organ. Dubb-

lering av samrådsgrupper inom ett och samma område bör i möjligaste mån undvikas.

Länsstyrelsen i Kronobergs län anser att inskrivning av alla barn på barnavårdscentralerna kommer att ställa ökade krav på de personella resurserna vid dessa. Enligt länsstyrelsen måste den uppsökande verksamheten få en bredare bas än vad den har nu särskilt inom de större tätorterna. De hembesök som blir nödvändiga till följd av att barnet inte besöker barnavårdscentralen kommer i första hand att vila på personalen vid centralen. Länsstyrelsen förutsätter därför att en utbyggnad av barnavårdscentralerna blir nödvändig om förslaget skall kunna genomföras. Det är också angeläget att barnavårdscentralerna ges mindre upptagningsområden än de nu har, varigenom en betydligt bättre närservice skulle uppnås.

Barnavårdsmannaföreningen i Stockholm betonar också vikten av uppsökande verksamhet och föreslår att barnavårdslagen kompletteras med ett tillägg, genom vilket barnavårdsnämnden ges skyldighet att bedriva sådan verksamhet och därmed utöva en mer omfattande tillsyn över de barn som vistas inom kommunen. Först genom den av utredningen föreslagna samverkan och en lagstadgad uppsökande verksamhet torde en ram för samhällets tillsyn över barnen kunna skapas.

Centerns kvinnoförbund anser att obligatorisk inskrivning av alla barn vid barnavårdscentralerna bör kunna medverka till att nedbringa de många fall av barnmisshandel man kunnat konstatera och som ofta kan bero på okunnighet. Det är emellertid viktigt att barnavårdscentralerna får resurser till en uppsökande verksamhet i de fall inskrivna barn inte kommer till centralerna för besök. Det är också angeläget att det av utredningen förordade samarbetet mellan de barnavårdande organen kommer till stånd. Också familjerådgivningen bör uppmärksammas i detta sammanhang och förbundet anser det nödvändigt att detta organ byggs ut. Förbundet framhåller att föräldrarnas egen situation alltid påverkar barnens varför det är viktigt att hela familjens situation tas i beaktande. Liknande tankegångar ger *Folkpartiets kvinnoförbund* uttryck åt. Förbundet pekar också på behovet av en föräldraskola. Härjämte bör enligt förbundet barn- och ungdomspsykiatriska kliniker ges närmare anknytning till barnavårdscentralerna.

Socialdemokratiska kvinnoförbundet erinrar om att det i sitt program har uttalat sig för en utbyggnad av distriktscentraler i bostadsområdena. Dessa centraler skulle erbjuda service på ett sådant sätt att människor finner det naturligt att vända sig dit och söka hjälp. Mödra- och barnavårdscentralerna bör samordnas med distriktscentralerna och både familjerådgivningen och den psykiska barna- och ungdomsvården liksom föräldrautbildningen bör vara knutna dit. Över huvud taget bör distriktscentralerna ge ett grundläggande stöd till både vuxna och barn. De bör vara nära anknutna till förskola, fritidshem och skola. Förbundet anför som en bestämd uppfattning att lösningar av detta slag är av utomordentlig betydelse för möjligheterna att trygga barnens situation. Genom kontakten med barnen via distriktscentralerna blir det enligt förbundet möjligt att ge stödet där det bäst behövs, oavsett familjeform.

Tingsrättsdomareföreningen ställer sig tveksam till förslaget att det inte längre skall finnas en barnavårdsman som har skyldighet att se till att barnen vårdas på ett riktigt sätt samt att utöva en stödjande och rådgivande verksamhet. Den väsentliga kritiken mot det nuvarande systemet synes vara att det finns skyldighet att förordna barnavårdsman en-

dast för barn utom äktenskap och att dessa barn därigenom blivit särbehandlade. Föreningen anser det uppenbart att en ensamstående far eller mor ofta har ett särskilt stort behov av stöd och råd. Detta behov måste i allmänhet vara lika stort om barnet är fött inom äktenskap som om barnet är fött utom äktenskap. Det avgörande för behovet torde vara om barnet bor tillsammans med en av föräldrarna eller med båda, vare sig föräldrarna är gifta eller inte. Enligt föreningens mening föreligger därför inte någon anledning att upprätthålla den nuvarande olikheten i behandlingen av barn i äktenskap och barn utom äktenskap. De flesta föräldrar kan idag få hjälp genom bl. a. barnavårdscentraler och skolkuratorer. En förutsättning för att hjälpen skall kunna lämnas är emellertid att föräldrarna anlitar barnavårdscentralerna och vill samarbeta med skolkuratorerna. Enligt föreningen finns det anledning anta att barn till de föräldrar som inte vill utnyttja dessa samhällsresurser är de som har störst behov av tillsyn och hjälp och som är mest utsatta för risken att bli misshandlade i hemmen. För många föräldrar torde det vara väsentligt att de har en bestämd person de kan ta kontakt med i alla frågor som rör familjen och som därmed har stor betydelse för barnet. Med hänsyn härtill talar enligt föreningen starka skäl för att behålla möjligheten att förordna barnavårdsman med mera begränsade uppgifter än f. n. Föreningen föreslår att barnavårdsmannainstitutionen behålls för tillsyn samt för stödjande och rådgivande verksamhet avseende i första hand barn som inte lever tillsammans med båda föräldrarna. Föreningen föreslår vidare att frågan om fortsatt förordnande skall prövas av barnavårdsnämnden varje år och att förordnandet skall upphöra så snart det inte längre finns anledning anta att något stöd från barnavårdsman behövs. Skulle barnavårdsnämnden få kännedom om att barn som lever tillsammans med båda föräldrarna behöver det stöd som en barnavårdsman innebär, bör nämnden förordna barnavårdsman även för ett sådant barn. Föreningen framhåller slutligen att med den funktion som barnavårdsmannen skulle ha enligt vad föreningen har skisserat bestämmelsen närmast torde böra tas in i barnavårdslagen.

Länsstyrelsen i Malmöhus län påpekar att barnavårdsmannens tillsyn av barn har speciellt nämnts i socialstyrelsens Råd och anvisningar år 1970 beträffande åtgärder mot barnmisshandel. Där betonas att barnavårdsmannen genom sin uppsökande verksamhet har stora möjligheter att förhindra barnmisshandel.

6 Barnavårdsmannens stödjande och rådgivande verksamhet

Utredningens förslag att den kurativa verksamheten skall omfattas av alla vårdnadshavare, som har behov därav, och omhändersas av barnavårdsnämnden har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av praktiskt taget alla remissinstanser. Endast *länsstyrelsen i Malmöhus län* och *Tingsrättsdomareföreningen* uttalar sig i avstyrkande riktning.

Kommunförbundet påpekar att utredningens överväganden i avsnittet om barnavårdsmannens tillsynsplikt (6.5) är inriktade på frågan hur barnavårdsmannainstitutionens skydd för de utom äktenskap födda barnen som "riskgrupp" skall tillgodoses på andra och förbättrade vägar. Enligt förbundet torde det i det praktiska arbetet knappast ha varit möjligt, nödvändigt eller ens önskvärt att särskilja barnavårdsmannaskapets tillsynsuppgifter från den stöd- och rådgivande funktionen. Detta be-

kräftas av att så många av de genom utredningen tillfrågade vårdnadshavarna varit positiva till att ha barnavårdsman, fastän den kurativa delen enligt utredningens undersökning måste betecknas som mindre väl utvecklad. I likhet med utredningen anser förbundet dock, att enkätresultatet inte bör tillmätas avgörande betydelse vid bedömningen av frågan om man bör bibehålla barnavårdsmannainstitutionen när denna i övrigt med fördel anses kunna avskaffas. Behov av stöd och råd föreligger för många andra människor än ensamstående vårdnadshavare och de sociala vårdslagarna ålägger kommunerna att tillgodose dessa behov.

Centerns kvinnoförbund framhåller att många föräldrar, samboende eller ensamstående, har behov av den stödjande och rådgivande verksamhet som barnavårdsmännen gett. Förbundet instämmer därför i utredningens förslag att denna verksamhet övertas av barnavårdsnämnden och utvidgas att gälla alla de vårdnadshavare som har svårigheter att klara upp sin situation. Förbundet framhåller dock att barnavårdsmannainstitutionens upphörande inte får leda till att servicen till de rådsökande blir sämre.

Barnavårdsmannaföreningen i Stockholm framhåller att avvecklingen av barnavårdsmannainstitutionen beträffande den kurativa verksamheten innebär en betydande förlust för den grupp människor som nu har denna service. Föreningen finner det därför angeläget betona, att en ersättning ovillkorligen måste skapas. Föreningen vill också kraftigt understryka utredningens slutsatser att den kurativa delen av barnavårdsmannens arbete måste bevaras och utvidgas till att omfatta alla vårdnadshavare som upplever sig ha behov av kontakt av angivet slag. Denna förebyggande verksamhet har sådan angelägenhetsgrad att den måste ges utrymme i lagstiftningen.

Socialstyrelsen framhåller att behovet för ensamma vårdnadshavare att kunna vända sig till någon socialt kunnig person för upplysningar, råd och stöd i personliga angelägenheter inte torde vara mindre nu än tidigare. Enligt styrelsen torde förhållandet snarare vara det motsatta, beroende dels på samhällsmaskineriets ökade och alltjämt ökande komplexitet och dels på att det numera oftare än förr är fråga om mycket unga vårdnadshavare. Av samma skäl torde behovet emellertid efter hand ha blivit generellt i den meningen, att det gör sig gällande hos vårdnadshavare i allmänhet. Styrelsen anser det angeläget att de med barnavårdsmannainstitutionen förbundna möjligheterna för vårdnadshavare att erhålla kurativ hjälp inte bara bibehålls utan utvidgas att omfatta alla vårdnadshavare som har behov därav. Enligt styrelsens mening finns dock inte skäl att bibehålla barnavårdsmannainstitutionen för detta ändamål.

Socialstyrelsen erinrar vidare om att barnavårdslagen i nuvarande skick är inriktad på förebyggande åtgärder mot missförhållanden och missanpassning hos barn och att den inte upptar något åläggande att verka allmänt stödjande. I utredningens förslag till ny paragraf i lagen (3 a §) föreskrivs att barnavårdsnämnden har att lämna råd och upplysningar i frågor som äger samband med nämndens verksamhetsområde. Nämnden bör enligt paragrafens andra stycke därvid särskilt uppmärksamma ensamstående vårdnadshavares behov av stöd och hjälp. Enligt styrelsens uppfattning är detta tillägg inte tillfredsställande utformat, då det motverkar en fullständig utjämning mellan olika kategorier av vårdnadshavare. Barnstugeutredningen har i sitt betänkande Förskolan lagt fram ett förslag till ändring av 3 § barnavårdslagen, som innebär att bar-

navårdsnämnden åläggs att genom uppsökande verksamhet och på annat sätt göra sig väl förtrogen med barns och ungdoms levnadsförhållanden inom kommunen samt därvid särskilt uppmärksamma sådana underåriga som med hänsyn till fysiska, sociala eller andra omständigheter riskerar att utvecklas ogynnsamt. Styrelsen vill för sin del föreslå att 3 § ändras på sådant sätt att barnavårdsnämnden åläggs skyldighet både att bedriva uppsökande verksamhet och att lämna stöd och hjälp åt vårdnadshavare som så önskar.

Stockholms barnavårdsnämnd framhåller att erfarenheter från den integrerade socialvården ger vid handen att risk föreligger att kurativa arbetsuppgifter lätt skjuts åt sidan genom de anspråk den "tunga socialvården" ställer. Det torde därför vara nödvändigt att direkt i lagen starkt markera barnavårdsnämndens skyldighet att bedriva en allmänt stödjande och rådgivande verksamhet. I likhet med socialstyrelsen anser nämnden att den föreslagna nya paragrafen i barnavårdslagen inte är helt tillfredsställande utformad. Det framstår enligt nämnden som olämpligt och är dessutom inkonsekvent i förhållande till utredningens allmänna ståndpunkt att ogift vårdnadshavare skall sättas i särställning. Nämnden understryker att det självfallet inte finns anledning att — samtidigt som man frångår den obligatoriska tillsynen för barn utom äktenskap — införa en föreskrift om att just gruppen ensamstående vårdnadshavare skall särskilt uppmärksammas av barnavårdsnämnden. Denna omtanke och dess skyldighet att lämna råd och upplysningar inom sitt verksamhetsområde bör i lika hög grad gälla alla vårdnadshavare som behöver sådant bistånd. Nämnden anser att en utbyggd uppsökande verksamhet enligt barnstugeutredningens förslag bör förordas framför ett särskilt uppmärksammande av ensamstående vårdnadshavare.

På grunder liknande dem som har anförts av socialstyrelsen och Stockholms barnavårdsnämnd tar åtskilliga remissinstanser avstånd från utredningens förslag att i barnavårdslagen införa en bestämmelse om att ensamstående vårdnadshavares behov av stöd och hjälp särskilt skall uppmärksammas. Detta förslag avstyrks sålunda av bl. a. *fosterbarnsutredningen*, *de sociala centralnämnderna i Göteborg* och *Haninge*, *socialvårdsstyrelsen i Malmö*, *barnavårdsnämnden i Piteå*, *Kommunförbundet*, *Föreningen Sveriges socialchefer*, *Sveriges socionomförbund*, *Kommunaltjänstemannaförbundet*, *Barnavårdsmannaföreningen i Stockholm*, *Socialdemokratiska kvinnoförbundet* samt *TCO*.

Några remissinstanser, nämligen *sociala centralnämnden i Lund*, *barnavårdsnämnden i Munkedal*, *Folkpartiets kvinnoförbund* och *Moderala samlingspartiets kvinnoförbund*, förklarar sig tillstyrka eller intet ha att erinra mot den föreslagna ändringen i anslutning till 3 § barnavårdslagen. *Svenska kvinnors vänsterförbund* förordar en skärpning av det föreslagna lagrummet så att 3 a § andra stycket får följande lydelse: "Nämnden skall därvid särskilt uppmärksamma ensamstående vårdnadshavares behov av stöd och hjälp."

Landsingsförbundet anser att det föreligger brist på överensstämmelse mellan utredningens förslag och kommunernas resurser. Förbundet pekar härvid på att utredningen, samtidigt som den konstaterar att barnavårdsmännen på grund av tidsbrist i stor utsträckning tvingats lämna den rådgivande verksamheten åt sidan, förordar en utvidgning av denna verksamhet till att omfatta samtliga kategorier av barnfamiljer. Barnavårdsnämnden bör givetvis kunna ge råd och stöd åt alla familjer i behov av hjälp. Förbundet vill dock starkt framhålla faran av att ett ge-

nomförande av förslaget medför en reducering av de ensamstående föräldrarnas möjligheter att erhålla rådgivning i kommunen om inte ytterligare resurser tillförs. Emedan de utomäktenskapliga barnen ännu i viss mån måste betraktas som en "riskgrupp" får en förändring under inga omständigheter innebära minskad service till de ofullständiga familjerna. Man får inte heller bortse från att barnavårds mannen — vilket framgår bl. a. av utredningens egen enkätundersökning — trots allt utgör en av många uppskattad trygghetsfaktor. Utredningen räknar med rationaliseringsvinster genom att många rutinärenden faller bort. Det bör enligt förbundet noga övervägas om dessa vinster lämnar utrymme för vidgad rådgivningsverksamhet utan ytterligare utbyggnad av resurserna.

Länsstyrelsen i Malmöhus län, som vill behålla barnavårdsmannainstitutionen, framhåller att det är många vårdnadshavare som har stort behov av stöd och hjälp och att det givetvis är önskvärt att de kan få det genom barnavårdsnämnden, antingen det blir på barnavårdscentralen eller på nämndens byrå. Det är givetvis också önskvärt att den stödjande verksamhet som nu sker genom barnavårdsnämnden utvidgas till att omfatta alla de vårdnadshavare som har svårigheter att klara upp sin situation. Enligt länsstyrelsen är det emellertid inte helt realistiskt att tro att man har möjlighet att lösa den uppgiften. Med de förhållanden som f. n. råder för de socialassistenter som arbetar enligt helhetsprincipen är det tveksamt hur stor del av sin tid dessa kan ägna åt just denna verksamhet. Länsstyrelsen vitsordar att den ensamstående föräldern kan ha goda möjligheter att diskutera vissa problem med barnavårdscentralen. En barnavårdsman har dock större möjligheter när det gäller problem av social art och i fråga om barn över skolåldern. Vidare har många av de personer som nu har barnavårdsman inte problem enligt någon av vårdlagarna och de kan känna visst motstånd att kontakta en socialassistent som inte är barnavårdsman. Ensamstående föräldrar är trots allt en stor grupp med speciella problem. I denna grupp ingår bl. a. fortfarande många ogifta "övergivna" mödrar, ofta mycket unga. Länsstyrelsen erinrar om den av utredningens företagna undersökningen bland vårdnadshavare med barnavårdsman och framhåller att de unga ogifta mödrarna visserligen har fått det bättre i yttre avseende men att det personliga stöd som barnavårdsmannainstitutionen innebär fortfarande torde vara av värde. Mödrarna vet vem de kan vända sig till när de har barnavårdsman.

Tingsrättsdomareföreningen föreslår på skäl som redovisats i föregående avsnitt (5) att barnavårdsmannainstitutionen behålls för bl. a. stödjande och rådgivande verksamhet avseende i första hand barn som inte lever tillsammans med båda föräldrarna.

Förslaget om samverkan mellan mödra- och barnavården samt barnavårdsnämnden är föremål för delade meningar bland remissinstanserna. Till dem som delar utredningens uppfattning att en tjänsteman från barnavårdsnämnden skall vara verksam på mödra- och barnavårdscentral för att bistå vårdnadshavarna med råd och upplysningar hör *socialstyrelsen*, *länsstyrelserna i Stockholm, Kronobergs och Norrbottens län*, *sociala centralnämnden i Lund*, *socialförvaltningen i Helsingborg*, *Stockholms barnavårdsnämnd*, *Sveriges socionomförbund*, *Sveriges socionomers riksförbund*, *Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare*, *Centerns kvinnoförbund*, *Svenska kvinnors vänsterförbund*, *LO* och *SACO*. Bl. a. följande remissinstanser ställer sig tveksamma till förslaget, nämligen

socialvårdsstyrelsen i Malmö, sociala centralnämnden och sjukvårdsstyrelsen i Göteborg, Landstingsförbundet, Kommunförbundet, Föreningen Sveriges socialchefer och TCO.

Socialstyrelsen framhåller att utredningens förslag att barnavårdsnämndens kurativa verksamhet skall bedrivas i omedelbar anslutning till mödra- och barnavårdscentraler av olika skäl är tilltalande. Besöksfrekvensen vid dessa institutioner är mycket hög och kan förväntas bli i det närmaste 100-procentig. Behovet av socialkurativ service torde i allmänhet vara störst vid tiden för barnets födelse och under dess tidigare levnadsår. Styrelsen anser det därför värdefullt om den medicinska och sociala rådgivningen samordnas. Det kan också ha en viss psykologisk betydelse att den sociala service som erbjuds föräldrar vid tiden omkring och närmast efter barnets födelse är lättillgänglig, vilket den blir om socialarbetarens arbete delvis förläggs till barnavårdscentralen. Barnavårdscentralerna har utan tvivel de största förutsättningarna att tidigt nå alla barn och blir därför ett viktigt led i den uppsökande verksamheten. Styrelsen erinrar om att barnstugeutredningen har föreslagit samverkan i familjeservicecentraler. Genom denna samverkan mellan den medicinskt och socialmedicinskt inriktade personalen samt psykolog- och pedagogkonsulter bör man kunna få till stånd en effektiv stödjande och rådgivande verksamhet. Styrelsen påpekar att endast ett begränsat antal kommuner har inrättat psykologtjänster vid existerande barnstugeverksamhet. I vart fall under en övergångstid torde de till PBU-verksamheten knutna psykologerna i första hand få anlitas. Styrelsen förutsätter att ett nära samarbete kommer till stånd mellan socialförvaltning och barnavårdscentraler. Styrelsen påpekar vidare att det på många håll kan te sig svårt att inom en nära framtid åstadkomma ifrågavarande personella och lokala samordning av social rådgivning och hälsovård, särskilt med beaktande av att det är önskvärt att maximalt utnyttja den viktiga informationskälla som hembesöken utgör. På vissa håll torde det vara svårt att åstadkomma de resurser som behövs för att följa utredningens intentioner. Som en komplikation kan tillkomma att socialutredningen enligt sina direktiv skall lägga fram förslag rörande familjerådgivningens framtida organisation och utformning, varvid särskilt skall beaktas möjligheterna att samordna social rådgivnings- och upplysningsverksamhet med familjerådgivning. Styrelsen framhåller att det är av vikt att inte för många olika organ tillskapas för samhällets rådgivning kring barn och familj.

Länsstyrelsen i Stockholms län anför att det förtroende hos allmänheten varmed mödra- och barnavårdscentral omfattas kan förutsättas komma att inbegripa även en där placerad socialassistent. Länsstyrelsen anser det angeläget att skifte på assistenttjänsten sker så sällan som möjligt samt att den personal som tas i anspråk för uppgiften får primärt ägna sig däråt. Annars kan det vara risk för att den i socialvården numera tillämpade helhetssynen i behandlingsarbetet leder till att de kurativa uppgifterna ofta inte hinns med på grund av socialhjälpssärenden. *Barnavårdsmanföreningen i Stockholm* framhåller att ifrågavarande personal måste ges resurser, så att den stödjande och rådgivande verksamheten kan prioriteras och inte undanträngs av uppgifter enligt gällande sociala vårdlagar. Barnavårdsnämnden bör enligt föreningen åläggas att kontrollera att denna prioritering verkligen sker.

Socialförvaltningen i Helsingborg framhåller att en väsentlig fördel med social personal vid centralerna är att man kommer sociala pro-

blemfall på spåren i ett tidigt och mera behandlingsbart skede. Ett sådant system är också i linje med de planerade vårdcentralernas eller socialcentralernas verksamhet. Sjukvårdshuvudmännen planerar att förlägga den öppna verksamheten inom hälso- och sjukvårdsområdet till sådana centraler, som också föreslås bli mer eller mindre integrerade med den öppna socialvården. Liknande synpunkter anförs av *Sveriges socionomers riksförbund*. *Socialförvaltningen i Helsingborg* upplyser vidare att den sedan flera år har ett utbyggt samarbete med landstinget och som ett exempel på detta nämner förvaltningen en socialmedicinsk arbetsgrupp, i vilken ingår företrädare för bl. a. barnavårdscentralerna. Gruppen tar också upp enskilda fall till behandling.

LO framhåller att förslaget i huvudsak sammanfaller med syftet bakom det av barnstugeutredningen framförda förslaget om samverkan mellan barnavårdscentralen och barnavårdsnämnden.

Socialstyrelsen erinrar om att barnstugeutredningens förslag om familjeservicecentraler tillgodoser behovet av stöd och rådgivning vad avser yngre barn. Det är av vikt att i sammanhanget inte glömma bort föräldrar med äldre barn. Enligt nuvarande lagstiftning kvarstår barnavårdsmanen tills barnet fyller 18 år och kan kvarstå ännu längre. Förlängningar av barnavårdsmanenskap förekommer fortfarande relativt ofta, vilket tyder på att behovet av kurativa insatser kan sträcka sig långt upp i åldrarna. Enligt styrelsen är det därför väsentligt att den kurativa verksamhet som planeras i samband med barnavårdscentralerna samordnas med liknande kurativ verksamhet i samråd med skolan och familjerådgivningen. Också *Stockholms barnavårdsnämnd* och *Sveriges socionomers riksförbund* framhåller vikten av att stödet till familjer med äldre barn inte skjuts åt sidan, Förbundet pekar på att det normalt inte finns kuratorer på grundskolans låg- och mellanstadium. Enligt förbundet är det därför angeläget att kuratorstjänster inrättas också på denna nivå för att tillgodose behovet av förebyggande åtgärder för ifrågavarande kategorier av barn.

Kommunaltjänstemannaförbundet framhåller att de socialassistenter som skall handha den kurativa verksamheten på mödra- och barnavårdscentralerna inte får bli isolerade utan måste stå i nära kontakt med sina kolleger och annan särskild sakkunskap såsom skolkurator, psykolog och PBU-personal. Också *Barnavårdsmanföreningen i Stockholm* anser det nödvändigt att de som bedriver kurativ verksamhet har fast förankring i den övriga socialvården. De nya arbetsformerna inom socialvården, helhetssynen, måste enligt föreningen få prövas och fortsätta att utvecklas, varför formerna för det stödjande och rådgivande arbetet i barnfamiljerna inte får låsa denna utveckling. Föreningen anser att barnavårdscentralen bör utgöra ett av de arbetsfält där kurativ verksamhet skall bedrivas av barnavårdsnämnden. Andra viktiga kanaler för samverkan i det förebyggande arbetet är förlossningsanstalterna, mödra- och barnavårdscentralerna, PBU, barnstugorna och skolans elevvårdsorganisationer. Föreningen betonar särskilt värdet av mödravårdscentralen som kontaktyta. Hit vänder sig flertalet gravida kvinnor för hälsokontroll och man borde här kunna utveckla goda kontaktmöjligheter för den förebyggande barnvården.

Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare anser att arbetsuppgifterna för den socialassistent som tjänstgör på mödra- och barnavårdscentral sannolikt huvudsakligen kommer att bestå i att tillsammans med den hjälpsökande klargöra vad denne önskar hjälp

med och ge information om vart han kan vända sig för att få adekvat hjälp. Föreningen understryker vikten av att den tjänsteman som har att medverka vid utredning och fastställande av faderskap och underhåll liksom den socialassistent (kurator) som skall tjänstgöra vid mödra- och barnavårdscentral har skyldighet att ge information om de familjerättsliga regler som gäller både för barnet och för föräldrarna sinsemellan vid olika samlevnadsformer. Assistenterna måste enligt föreningen ha kunskaper som gör det möjligt för dem att lämna sådan information.

Sociala centralnämnden i Boden kan inte biträda utredningens förslag att alltid en och samma assistent skall svara för rådgivningen på mödra- och barnavårdscentral. Nämnden intar den principiella ståndpunkten att verksamheten vid dessa centraler i stort sett bör begränsas till rådgivande social information. Om särskilt bistånd utöver denna rådgivning och information måste komma till stånd, bör detta bistånd kunna handhas av de socialassistenter som arbetar inom det kvarter eller distrikt där vårdnadshavaren är bosatt. Nämnden anser därför att kommunen endast bör vara skyldig att i erforderlig omfattning lämna social upplysning och rådgivning vid mödra- och barnavårdscentralerna genom befattningshavare vid den kommunala socialvården.

Sveriges socionomförbund anser att förslaget att barnavårdscentralerna skall överta vissa delar av den kontaktskapande och rådgivande verksamheten, som hittills främst ålegat barnavårdsnämnden, går helt i linje med andra uttalanden om behovet av distriktscentraler i bostadsområden. Förbundet, som ansluter sig till ifrågavarande uppfattning, vill dock understryka att det mer ingående bör prövas hur verksamheten på barnavårdscentralerna skall göras mer socialt inriktad. Denna fråga är av vitalt intresse och detta beror inte endast på att barnavårdsman-nainstitutionen skall avskaffas. Att det blir möjligt att på ett tidigt stadium på neutral väg ge information och upplysningar av social karaktär anser förbundet vara av väsentligt samhälleligt värde sett i ett större socialpolitiskt sammanhang. Barnavårdscentralerna har, bl. a. genom att så gott som samtliga vårdnadshavare någon gång besöker denna institution, en speciell möjlighet att på generell grund meddela också en mer socialt inriktad service. Att viss social rådgivning kan ske via barnavårdscentralerna innebär också att risken minskar för att sådan rådgivning skall upplevas som något negativt och särbehandlande. Liknande synpunkter anför av *fosterbarnsutredningen*, som framhåller vikten av att kontakten med barnavårdscentralerna omfattar alla barn och att verksamheten således blir obligatorisk. En utvidgning av verksamheten får däremot inte innebära ett överförande av barnavårdsman-nafunktionen som sådan med en fortsatt speciell behandling av ensamstående föräldrar och deras barn. Fosterbarnsutredningen betonar att man på flera olika sätt kan ge arbetet vid barnavårdscentralerna en mer social inriktning och framhåller att detta bör utredas närmare. Utredningen ställer sig tveksam till om förslaget att placera en socialvårdstjänsteman på varje barnavårdscentral innebär den bästa lösningen och i dagens läge är praktiskt genomförbart.

Sociala centralnämnden i Göteborg är mycket tveksam i fråga om förslaget att vid barnavårdscentralen placera en socialassistent, som enbart sysslar med råd och upplysningar utan möjlighet till reella behandlingsinsatser eller resurser att vidta åtgärder. Nämnden anser det mer angeläget att sjuksköterskorna vid barnavårdscentralerna erhåller sådana kunskaper att de upptäcker behov av sociala insatser och då hänvi-

sar till socialbyrån och rapporterar sin iakttagelse dit. Detta hindrar inte att det ibland kan vara lämpligt att socialassistentens första kontakt med familjen sker på barnavårdscentralen. Nämnden vill understryka de förbättrade rehabiliteringsmöjligheter som uppnås om allmänheten kan förstås att uppsöka socialbyråerna innan de sociala problemen har nått alltför stor omfattning. Dessa möjligheter motverkas om utredningens förslag att på barnavårdscentralen placera en socialassistent med begränsade arbetsuppgifter genomförs. *Sjukvårdsstyrelsen i Göteborg* anser också att förslaget om att en socialassistent skulle vara verksam vid barnavårdscentralen är olämpligt. Styrelsen befarar att den många gånger negativa inställningen till "socialvården" kommer att överföras på barnavårdscentralen. Därigenom kan sjuksköterskan vid centralen få svårare att samarbeta med vissa familjer. Samarbete med socialvårdande organ är av största vikt för sjuksköterskan, men de olika verksamheterna måste bedrivas åtskilda.

Några remissinstanser har betänkligheter när det gäller möjligheterna att praktiskt genomföra förslaget att förlägga socialassistenternas verksamhet till mödra- och barnavårdscentral. Sålunda anser *sociala centralnämnden i Uddevalla* liksom *Markaryds kommun* att förslaget är svårgenomförbart då det dels förutsätter en omedelbar personalförstärkning på socialbyråerna, dels fordrar översyn och inredande av särskilda expeditiionslokaler för detta ändamål i nu befintliga mödra- och barnavårdscentraler. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* framhåller att det i mindre kommuner med endast någon eller några få anställda socialvårdstjänstemän kan komma att stöta på problem att ha en tjänsteman knuten till mödra- och barnavårdscentralen. Möjligheterna att fullgöra den kurativa verksamheten på förslaget sätt kommer enligt länsstyrelsen att bli beroende av om personella resurser ställs till förfogande, vilket man inte kan garantera på grund av den redan hårda arbetsbelastningen och knappheten på medel. Länsstyrelsen framhåller att det på sina håll finns många mycket angelägna arbetsuppgifter och prioritetsfrågan kan bli svår. Bl. a. är nykterhetsvården i många kommuner efterfatt på grund av bristande personella resurser.

Socialnämnden i Kiruna anser också att den lösning utredningen i förevarande hänseende förespråkar kan bli svår att genomföra praktiskt. Nämnden är dock av den uppfattningen att barnavårdscentralerna som barnavårdande organ i vårt samhälle utnyttjas illa vad gäller den kurativa verksamheten och anser att det här finns ett samhällsorgan med naturliga förutsättningar att utveckla sin verksamhet till att utgöra ett ännu effektivare samhällsinstrument inom den förebyggande barnvården. För att ge barnavårdscentralerna dessa möjligheter anser nämnden en resursförstärkning nödvändig. Huruvida denna resursförstärkning skall falla på primärkommunernas barnavårdande organ eller på centralernas egentliga huvudmän är i princip en samordningsfråga. *Centerns kvinnoförbund* anser att förslaget om samarbete mellan de olika organ som föräldrar har anledning att ta kontakt med är mycket angeläget men framhåller att det kan bli svårt att genomföra det eftersom de berörda verksamheterna har olika huvudmän. Också *Stockholms barnavårdsnämnd* påpekar att den föreslagna ordningen innebär en verksamhet som måste utvecklas i samråd mellan två olika huvudmän, dvs. kommuner och landsting.

Landstingsförbundet framhåller att mödra- och barnavårdscentralerna har en nyckelposition när det gäller att upptäcka och hålla kontakt

med så kallade riskbarn. En nära samverkan mellan centralerna och barnvårdsnämnderna är i dessa fall nödvändig för ett effektivt arbete. Det kan med beklagande konstateras att samarbetet hittills inte har varit så väl utvecklat som önskvärt. Förbundet ställer sig därför positivt till en mera utbyggd och organiserad samverkan mellan landstings- och primärkommunal barnavård och vill i detta sammanhang erinra om att samarbetsproblematiken mellan landsting och primärkommuner nyligen har utretts inom Landstingsförbundet i samarbete med bl. a. Kommunförbundet. Denna utredning (Samordning av sociala insatser mellan landsting och kommuner, "KOS-rapporten") är f. n. föremål för remissbehandling. Innan resultatet av denna föreligger är förbundet inte berett att som enda lösning av samarbetsformerna tillstyrka att socialassistenten placeras inom centralen. Formerna för samarbete mellan mödra- och barnhälsovården och barnvårdsnämnderna bör emellertid enligt förbundets mening inte regleras genom centrala direktiv utan lösas av de båda kommunförbunden gemensamt med utgångspunkt i lokala resurser, organisationsformer och behov. Landstingsförbundet framhåller vidare att barnvårdsnämndens behov av samverkan med andra instanser inte är begränsat till mödra- och barnhälsovården, vilken har sin tyngdpunkt förlagd till tiden kring barnets födelse och det första levnadsåret. De utomäktenskapliga barnen förblir även senare i viss mån en "riskgrupp". Den pågående allmänna hälsokontrollen av 4-åringar har liksom förskolan och barnstugorna stor betydelse i den uppsökande verksamheten, och i skolan kan en vidgad elevvård ge ökade möjligheter att uppfånga problem i barnens hemmiljö. Förbundet påpekar att väl utarbetade kommunikationsvägar blir nödvändiga också med och mellan dessa organ. Också här blir det emellertid en fråga om lokala resurser och behov. Man måste därför enligt förbundets mening räkna med varierande organisationsformer i samarbetet.

Kommunförbundet uttalar sin tvekan inför förslaget att en socialassistent skall placeras vid mödra- och barnvårdscentralen för att bistå vårdnadshavare med råd och upplysningar. En sådan organisation står inte i överensstämmelse med socialvårdens strävan att göra socialkontoren till serviceorgan som det är naturligt att vända sig till vid behov av råd. Assistenten kommer i många fall att uteslutande få en "vidare remitterande" funktion. Förbundet framhåller vidare att ett samarbete mellan mödra- och barnvårdscentral och barnvårdsnämnd som en huvudpunkt bör innebära att resp. parter informerar om sin verksamhets mål och medel. Mödra- och barnvårdscentralernas personal skulle därmed — om den inte redan är det — bli väl skickad att ge hänvisning till rätt person inom socialförvaltningen, som snabbt kan ge konkret hjälp om detta behövs. Kommunförbundet anser således att sociala centralnämnder eller barnvårdsnämnder inte bör ha skyldighet att följa den av utredningen rekommenderade organisationsmodellen med socialvårdspersonal tjänstgörande vid mödra- och barnvårdscentraler. Kommunerna bör ha frihet att — liksom i organisationsfrågor i övrigt — avgöra på vilket sätt nuvarande barnvårdsmäns stödjande och rådgivande verksamhet lämpligen skall överföras i socialvårdens allmänt kurativa arbete. Förbundet förklarar sig förvissat om att kommunerna tillvaratar de positiva erfarenheter barnvårdsmannainstitutionen kan ha gett och tillser att rådgivning och stöd kan erbjudas i erforderlig omfattning.

Den uppfattning som kommunförbundet sålunda gett uttryck åt delas

av barnavårdsnämnden i Piteå och Moderata samlingspartiets kvinnoförbund.

Sociala centralnämnden i Haninge kommun ifrågasätter också om utredningens förslag om samverkan mellan barnavårdsnämnd och mödra- och barnavårdscentral är generellt tillämpligt. Nämnden framhåller att också andra former för samverkan kan vara lämpliga med hänsyn till främst lokala förhållanden. Nämnden anger kommunstorlek, kommuntyp samt samarbetsformer som finns mellan primärkommunerna och landstinget som exempel på faktorer som bör vara avgörande för vilka former för samverkan som i det enskilda fallet är att föredra. Nämnden hänvisar i detta sammanhang till att en genomgripande översyn av samarbetsformerna och metodfrågorna inom socialvården pågår inom socialutredningen som också bl. a. har till uppgift att behandla frågan om socialvårdens framtida organisation. Försöksverksamhet i syfte att nå fram till bättre samordning och samarbete bedrivs nu också på flera håll i landet, bl. a. i socialstyrelsens regi. I Haninge kommun sker sådan försöksverksamhet just i samarbete med barnavårdscentral. Utmärkande för försöksverksamheterna i övrigt är att de samordnande funktionerna är olika och att tyngdpunkten i olika försök ligger på olika funktioner. Framväxandet av social- eller vårdcentraler med varierande tyngdpunkt på det medicinska inslaget är ett exempel härpå. Barnstugeutredningens förslag till familjecentraler med anknytning till mödra- och barnavårdscentralerna är ett annat exempel. Dessa verksamheter har ännu inte funnit några definitiva former och det är enligt nämndens uppfattning därför inte lämpligt att binda upp formerna innan socialutredningen har framlagt sitt förslag. I stället bör olika former för samverkan prövas. Mot anförda bakgrund anser centralnämnden att de lokala förhållandena tills vidare bör få bli avgörande för hur samarbetsformerna ordnas mellan barnavårdsnämnd och barnavårdscentraler. Motsvarande inställning kommer till uttryck i remissvaren från *socialvårdsstyrelsen i Malmö, Föreningen Sveriges socialchefer, Kommunaltjänstemannaförbundet och TCO*.

Utredningens förslag att den vid barnavårdscentralen stationerade socialassistenten också skall biträda vårdnadshavaren i *u m g ä n g e s - r ä t t s f r å g o r* men att uppgiften därvidlag skall inskränkas till att hjälpa vårdnadshavaren till en överenskommelse angående umgängesrätten har föranlett delade meningar.

Länsstyrelsen i Stockholms län anför att det förefaller i hög grad lämpligt att socialassistenten på barnavårdscentralen verkar för att klara upp umgängesrättsfrågor. Genom sin stödjande och rådgivande verksamhet på centralen skulle assistenten få en god och förtroendefull kontakt med vårdnadshavaren till det barn umgängesrätten gäller. Detta är en god grund att bygga på för att få vårdnadshavaren positivt inställd till en lämplig lösning av umgängesrättsfrågan om vårdnadshavarens känslomässiga inställning till den andra föräldern medför svårigheter. En sådan lösning måste bygga på förståelse för att det är till barnets bästa och värdefullt för dess utveckling att ha fortlöpande kontakt även med den förälder som inte har vårdnaden. Länsstyrelsen påpekar att strävanden i denna riktning också är naturligt förenliga med barnavårdscentralens verksamhet. Om en frivillig uppgörelse inte kan fås att fungera på ett tidigt stadium leder detta till att parterna låser sina positioner så att umgängesrätten inte kan förverkligas utan tvång, varvid barnavårdsnämndens medverkan ändå kan komma att erfordras. Assisten-

ten bör därför medverka inte bara till att umgängesöverenskommelser träffas utan också till att de fullföljs.

Vad utredningen har anfört om socialassistentens uppgift i umgängesrättsärenden stämmer enligt *socialstyrelsen* och *Stockholms barnvårdsnämnd* inte överens med vad som i dag är barnavårdsmannens uppgift i dessa frågor. Socialstyrelsen framhåller att dessa ärenden tidsmässigt och i andra avseenden är mycket krävande för den tjänsteman som handlägger dem. Sålunda innefattar ärendena inte bara medverkan till en överenskommelse, utan tjänstemannen har också att med beaktande av barnets bästa verka för att umgänget fungerar. Styrelsen anser att det även i framtiden bör finnas möjlighet att erhålla sådan hjälp. Skyldigheten att bistå härmed bör emellertid inte lämpligen åvila en vid barnavårdscentralen stationerad socialarbetare. Enligt styrelsen är det tänkbart att familjerådgivningsverksamheten i framtiden kan utnyttjas i ökad utsträckning i detta sammanhang med hänsyn till att familjerådgivarna använder en behandlingsmetodik som inte är ensidigt individinriktad utan tar sikte på att belysa de individuella problemen i ett vidare socialt sammanhang. Arbetsmetoderna förnyas ständigt, anför styrelsen, som också framhåller att det är av väsentlig betydelse att familjerådgivarna har möjligheter att få hjälp av barnpsykiater i sådana ärenden där det även är fråga om vilken av parterna som lämpligen bör ha vårdnaden om barnen.

Barnavårdsmannaföreningen i Stockholm framhåller också att umgängesrätten är ett område där barnavårdsmannen spelar en betydande roll. När föräldrar separerar — antingen de har varit gifta eller enbart sammanboende — åsidosätts ofta barnets rätt till följd av att föräldrarna förlorat förmågan att samarbeta i frågor rörande barnet. Möjligheten att vända sig till viss bestämd person är även här en faktor av stor betydelse. Barnavårdsmannen kan ingripa som förmedlande part och medverka till en acceptabel lösning eller åtminstone till att ge problemet rimliga proportioner. Föreningen tar avstånd från utredningens förslag att handläggningen i ett umgängesrättsärende skall övertas av annan assistent inom socialförvaltningen om kontakterna med vårdnadshavaren bedöms bli mer tidskrävande. Enligt föreningen vore det synnerligen olämpligt att avbryta en påbörjad stödkontakt i denna typ av ärenden eftersom kontinuiteten här är mycket viktig. Assistenten bör därför ges möjlighet att fortsätta en påbörjad kontakt även om den blir tidskrävande. Föreningen tror att man härigenom kan skapa de bästa förutsättningarna för att inom barnavårdsnämnden samla erfarenhet och kunskap. Förutsättningar bör skapas för att PBU resp. familjerådgivningen skall kunna överta handläggningen om särskilda skäl föreligger. Föreningen betonar att det skulle vara av stort värde om familjerådgivningen oftare än nu kunde komma in i familjer innan svåra konflikter uppstått. Detta skulle senare kunna mildra eller förebygga umgängesrättsproblem. Föreningen framhåller att dess medlemmar uppfattar sitt arbete med dessa ärenden inte enbart som råd och stöd till vårdnadshavaren utan som tillvaratagande av barnets intressen och behov. Frågor om umgängesrätten aktualiseras alltmer när det gäller utomäktenskapliga barn. Dessa ärenden tenderar vidare att öka beroende på att föräldrarna allt oftare tar lika stort ansvar och har lika stort intresse för sitt barn. Härtill kommer även bättre ekonomiska förutsättningar att tillvarata umgängesrätten. Det är mindre vanligt nu än förr att en förälder efter separation från familjen ger upp sin rätt till umgänge med barnet. För-

ningen anser att det skulle vara en klar fördel om man i dessa angelägenheter mer utgick från barnets rättigheter och att det bör ges möjlighet för båda föräldrarna att erhålla biträde av barnavårdsnämnd. Förningen påpekar att det i somliga umgängesrättsärenden krävs en mindre arbetsinsats medan arbetet i andra kan bli mycket omfattande och komplicerat. Den assistent som skall handlägga ärenden av denna typ måste därför ha tid och erfarenhet samt tillgång till samråd med psykolog. Liknande synpunkter anför *Kommunförbundet* och *Stockholms barnavårdsnämnd* som också anser det önskvärt att det ges möjlighet till juridisk konsultation.

Sveriges socionomers riksförbund framhåller att det är nödvändigt att särskilda tjänster inrättas vid socialförvaltningen för rådgivning i exempelvis vårdnads- och umgängesrättsfrågor samt att över huvud taget möjlighet ges för råd- och stödkontakter som i dag tillgodoses av barnavårdsmannen.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anför att umgänge mellan barn och den förälder som inte är vårdnadshavare kommit att öka under senare år. Åtminstone förefaller det så, om man ser till de situationer där umgängesrätt beslutats av domstol och där verkställighet söks hos länsrätten. I sådana ofta konfliktladdade situationer är det naturligt att en förälder vänder sig till barnavårdsmannen för att få stöd. Ibland räcker det med att barnavårdsmannen som utomstående kan medla mellan parterna.

Kommunaltjänstemannaförbundet anser att utredningen alltför lättvindigt behandlat frågorna om umgänge och vårdnad.

Också *TCO* ställer sig tveksam till utredningens förslag i förevarande hänseende och framhåller att de ofta mycket komplicerade vårdnads- och umgängesrättsfrågorna torde kräva betydligt större insatser från barnavårdsnämndernas sida än utredningen tänkt sig. *TCO* hemställer därför att utredningens förslag i detta avsnitt blir föremål för ytterligare övervägande. Även frågan om ansvarsfördelningen bör tas upp till behandling i detta sammanhang.

Mot utredningens förslag att registrering och dokumentation i rådgivningsärenden skall ges så liten omfattning som möjligt förklarar sig *Stockholms barnavårdsnämnd* i princip intet ha att invända. Nämnden anser dock att socialassistenten bör föra minnesanteckningar i den utsträckning som kan bedömas underlätta eventuella fortsatta kontakter i ärendet. Detta bör i allmänhet ske i frågor som rör umgängesrätt. Assistenten bör ha belägg för överenskommelser om t. ex. tider som gjorts med föräldrarna, vilket är värdefullt bl. a. när ett umgängesrättsärende aktualiseras hos domstol. Också *Barnavårdsmannaföreningen i Stockholm* anser att viss dokumentation torde vara oundviklig i umgängesrättsärenden.

Behovet av information om vårdnadshavarens möjligheter att få stöd och hjälp tas upp i några remissvar. Enligt *socialförvaltningen i Helsingborg* torde det med den föreslagna ordningen vara liten risk att mödrar som behöver socialt stöd glöms bort om barnavårdsmannainstitutionen avskaffas. Det är emellertid viktigt att mödrarna informeras om samhällets hjälpmöjligheter. Informationen bör ske på såväl centralt som lokalt plan. Av särskild vikt är det naturligtvis att mödrar som nu har barnavårdsmän informeras om att de vid behov alltid kan vända sig till socialbyrån. Vidare bör speciell uppmärksamhet ägnas de mödrar och barn som har särskilda behov och kanske befinner sig i riskzonen

när barnavårdsmannainstitutionen avvecklas. I praktiken kommer den entledigade barnavårdsmannen att som socialassistent ägna lika mycket tid åt dessa ärenden. *Barnavårdsmannaföreningen i Stockholm* framhåller att det erfordras effektiva kanaler för att få ut information om samhällets resurser beträffande hjälpmöjligheter i olika problemsituationer. Social information — folders, kataloger m. m. — når inte alltid dem som bäst behöver den. Föreningen anser att det därför måste vara en fördel att genom socialt utbildad personal sprida information om samhällets resurser. Om alla barnfamiljer skall kunna utnyttja sin rätt till råd och stöd genom barnavårdsnämnden måste de först informeras om möjligheten att erhålla sådan hjälp.

Flera remissinstanser berör förslagets ekonomiska konsekvenser.

Kommunaltjänstemannaförbundet pekar på att utredningen gett uttryck för den uppfattningen att förslagets genomförande skulle kunna medföra en del besparingar och att barnavårdsnämndens skyldighet att sörja för en allmän rådgivning därigenom kunde tillgodoses inom ramen för gällande resurser. Förbundet anser sig i princip kunna dela denna uppfattning. Enligt förbundet måste dock den förebyggande barnavården tillföras väsentliga personalresurser för att en kvalitativt bättre allmän stöd- och rådgivningsverksamhet skall kunna komma tillstånd. Detta torde enligt förbundet endast kunna ske genom lagstiftning.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län och *Barnavårdsmannaföreningen i Stockholm* anser det ofrånkomligt att ökade resurser måste ställas till förfogande om utredningens intentioner om kurativ verksamhet skall uppfyllas. Denna uppfattning delas av *sociala centralnämnden i Göteborg*, som framhåller att socialbyråerna i Göteborg har stora svårigheter att klara nuvarande verksamhet inom barnavårdsområdet. Enligt *Göteborgs kommunstyrelse* skulle i nuvarande budgetläge med de restriktioner som åvilar kommunerna i vad avser utdebiteringshöjningar en kalkyl över de kommunalekonomiska konsekvenserna ha underlättat bedömningen av utredningens förslag.

Stockholms barnavårdsnämnd finner att utredningens bedömning av kostnadseffekterna framstår som väl optimistisk. Enligt nämnden kommer det förhållandet att den kurativa delen av barnavårdsmännens arbete skall utvidgas att gälla alla vårdnadshavare säkerligen att medföra inte obetydliga merkostnader om arbetet skall behålla sin nuvarande kvalitet. Nämnden anser att detta får accepteras, då man genom de föreslagna åtgärderna kan bygga ut och effektivisera det förebyggande barnavårdsarbetet. Detta bör på sikt kunna medföra en minskning av av den tunga socialvården.

SACO understryker vikten av att samhället ställer ekonomiska resurser till förfogande i den utsträckning organisationen medför ökade kostnader för barnavårdsnämndens rådgivande verksamhet.

Landstingsförbundet pekar på att förslaget enligt utredningens mening inte skulle medföra ökade utgifter för landstingen. Ökade krav på mödra- och barnavårdscentralerna och därmed anspråk på ökade resurser kan dock enligt förbundet inte uteslutas. Förbundet understryker att i dagens läge med stark ekonomisk åtstramning varje anspråk på ökade ekonomiska insatser från landstingens sida måste noga övervägas.

Innehåll

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	
1. Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	2
2. Förslag till lag om ändring i lagen (1969: 618) om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskapet	7
3. Förslag till lag om ändring i lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap	10
4. Förslag till lag om ändring i lagen (1969: 620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag	10
5. Förslag till lag om ändring i lagen (1937: 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar	11
6. Förslag till lag om ändring i lagen (1964: 143) om bidragsförskott	13
7. Förslag till lag om ändring i barnavårdslagen (1960: 97) ..	16
8. Förslag till lag om ändring i familjebidragsförordningen (1946: 99)	17
Utdrag av statsrådsprotokollet över justitiärenden den 9 mars 1973	19
1. Inledning	19
2. Barnavårdsmannainstitutionens tillkomst	20
3. Gällande rätt	22
3.1 Förordnande av barnavårdsman	22
3.2 Barnavårdsmannens åliggande	23
3.2.1 Fastställande av faderskap	23
3.2.2 Fastställande och indrivning av underhållsbidrag	25
3.2.3 Bidragsförskott m. m.	27
3.2.4 Vårdnad, umgängesrätt och förmynderskap	29
3.2.5 Kurativa uppgifter	30
3.2.6 Barnavårdsmannens åligganden vid uppdragets utförande	31
3.3 Barnavårdsnämndens tillsyn	31
3.4 Upphörande och förlängning av barnavårdsmannens förordnande	32
4. Tidigare reformförslag	33
5. Undersökningar angående barnavårdsmannainstitutionen ..	39
5.1 Inledning	39
5.2 Enkät till barnavårdsmän i vissa kommuner	39
5.3 Enkät till vårdnadshavare	40
5.4 Socialvårdskonsulenternas granskning av barnavårdsmannaskapen	42
6. Utredningen	44
6.1 Allmänna synpunkter	44
6.2 Fastställande av faderskap	45
6.3 Fastställande av underhållsbidrag	48
6.4 Indrivning av underhållsbidrag	50
6.5 Barnavårdsmannens tillsynsplikt	51

6.6 Barnavårdsmannens stödjande och rådgivande verksamhet	57
6.7 Utredningens slutsats	61
7. Föredraganden	61
7.1 Allmänna synpunkter	61
7.2 Fastställande av faderskap	63
7.3 Fastställande och indrivning av underhållsbidrag	67
7.4 Barnavårdsmannens tillsynsplikt	72
7.5 Barnavårdsmannens stödjande och rådgivande verksamhet	76
7.6 Sammanfattning	79
8. Upprättade lagförslag	80
9. Specialmotivering	80
9.1 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken	80
9.2 Förslaget till lag om ändring i lagen om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap	85
9.3 Förslaget till lag om ändring i lagen om bidragsförskott	88
9.4 Förslaget till lag om ändring i barnavårdslagen	89
9.5 Förslaget till lag om ändring i familjebidragsförordningen	91
9.6 Övriga lagförslag	91
10. Hemställan	91
Bilagor	
1. Barnavårdsmanautredningens förslag till ändring i föräldrabalken, m. m.	92
2. Sammanställning av remissyttranden över barnavårdsmanautredningens betänkande (SOU 1972: 65) Barnavårdsman-nafrågan	102
1 Allmänna synpunkter	102
2 Fastställande av faderskap	106
3 Fastställande av underhållsbidrag	110
4 Indrivning av underhållsbidrag	112
5 Barnavårdsmannens tillsynsplikt	116
6 Barnavårdsmannens stödjande och rådgivande verksamhet	119

